

ilâhiyât

ilâhiyât

© DİYANET-SEN

© MAKGRUP MED. PRO. REK. YAY. A.Ş.

Diyanet-Sen Adına Sahibi: Ali YILDIZ

Genel Yayın Yönetmeni: Kerim ALPTEKİN

*Küresel Politikalar, Medya, Hukuk ve
Ailenin Geleceği*

Editör: Celal TÜNER

ISBN: 978-625-5648-75-4

1. Baskı: Ekim 2025

Sertifika No: 44396

Kapak ve Mizanpaj: Tavoos

Baskı: Ayrıntı Basım Yay. ve Mat.

Hiz. San. Tic. A.Ş.

Matbaa Sertifika No: 49599

DİYANET-SEN

Zübeyde Hanım Mahallesi

Sebze Bahçeleri Caddesi No: 86

Altındağ / Ankara

Tel: 0 312 230 46 86 - 0 312 231 57 22

diyanet-sen@diyanet-sen.org.tr

ilâhiyât

Fora İş Merkezi, 1354. Cadde

No: 138/5, 06378 Ostim/Ankara

Tel: (0312) 439 01 69

www.ilahiyatyayin.com

satis@ilahiyatyayin.com

KÜRESEL POLİTİKALAR,
MEDYA, HUKUK VE

AİLENİN GELECEĞİ

Editör: Celal TÜRER

İÇİNDEKİLER

- Açış Konuşmaları 11
Ali YILDIZ
Ali YALÇIN

AİLENİN DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN YAPISI [21-59]

- Değişen Toplum Sosyolojisinin Ailesi ve Geleceği 23
Ergün YILDIRIM
- Değişen ve Dönüşen Ailede 'Ölçü'yü Takip Etmek 29
Yasin AKTAY
- Gri Gelecek: Daha Az Ev, Daha Az Aile, Daha Az İnsan 39
Sibel ERASLAN
- Aileyi Deneyimlerimiz İçinde Yeniden Düşünmek 45
Cenal TÜRER

**KÜRESEL POLİTİKALAR VE
MEDYA TAHAKKÜMÜNDE AİLENİN GELECEĞİ**
[61-101]

- ▶ Gelenek ve Modernite Sarkacında Ailenin Geleceği 63
Saffet KÖSE
- ▶ Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik
Bürolarının Aile Problemleriyle İlgili Tespitleri79
Burhan İŞLİYEN
- ▶ Güvenli Liman Oluşturmak: Aile Yılında
Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yaptığı Çalışmalar 85
Samiye KORKMAZ
- ▶ Küresel Şeytani Aklın Kıskaçında Aile 91
Mehmet Baki ÖZTÜRK

AİLE KURUMU VE HUKUK
[103-133]

- ▶ Sağlam Aile İçin Hukuk Reformu..... 105
Emir KAYA
- ▶ Karşılaştırmalı Bir Perspektiften
İslam Aile Hukukunda Güncel Tartışmalar 113
Miyase Yavuz ALTINTAŞ
- ▶ 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve
Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 127
Hülya YILMAZ

**TEKNOLOJİ ÇAĞINDA AİLE:
DÖNÜŞÜMLER, ZORLUKLAR ÇÖZÜMLER**
[135-184]

- ▶ İnsansız Dünyada YZ, Transhümanizm ve
Dijitalleşme Sürecinde
Aile ve Hayat..... 137
Ahmet DAĞ

- ▶ Üreme Teknolojileri Aile İçin
Koruyucu mu, Risk Faktörü mü?..... 149
Ülfet GÖRGÜLÜ

- ▶ Teknoloji Merceğinden Yarının Dünyasında
Aile ve Gençlik 159
Adnan Bülent BALOĞLU

- ▶ Dijital Tahakküm Altındaki Annelik..... 179
Zeynep KAYA

- DİZİN..... 185

Açış Konuşmaları

Ali YILDIZ*

Değerli Başkanım,
Kıymetli Rektörüm,
Çok değerli Diyanet İşleri Başkan Yardımcımız,
Sendikamızın genel başkan yardımcıları, şube başkanlarımız
Sendikalarımızın değerli başkanları, yöneticileri,
Çalıştayı değerli katılımcıları,
Kıymetli Basın mensupları,
Değerli hazırun,

Diyanet-Sen olarak Aile Yılı münasebetiyle düzenlediğimiz
“Küresel Politikalar, Medya, Hukuk ve Ailenin Geleceği” çalış-
tayına hoş geldiniz, şeref verdiniz. Hepinizi saygı, hürmet ve
muhabbetle selamlıyorum.

İnsanlık olarak zor zamanlardan geçiyoruz. Bizi var eden,
bizi biz eden, bizi insan kılan inançlarımız, değerlerimiz, ge-
leneğimiz, örfümüz küresel ifsadın anaforunda varlık yokluk
savaşı veriyor.

* Diyanet-Sen Genel Başkanı

Çocuklarımız, gençlerimiz çok katmanlı bir ifsat saldırısı altında. Sapkınlıklar normalleştiriliyor, erdemler itibarsızlaştırılıyor. Uyuşturucu, alkol, suç çeteleri gençlerimizi kuşatıyor. Tek dünyacıların, küreselcilerin eliyle çok planlı, çok sinsi, çok katmanlı küresel bir ifsat projesi uygulanıyor. Küresel düzeyde köpeklerin salındığı, taşların bağlandığı bir süreci yaşıyoruz. Değer adına ne varsa soykırıma uğruyor, imha edilmek isteniyor. Hakikat anlamsızlaştırılıyor, kadim değerler ve kurumlar gözden düşürülüyor. Diğerkamlığın, komşu hakkının, örfün aktarıldığı mahalle kültürünü kaybettik. Büyük aile modeli yıllar önce dağıldı gitti, çekirdek aile haline geldik. Şimdi o çekirdek aileyi de kaybetme tehlikesini yakın bir şekilde yaşıyoruz. Sosyal medyada, televizyon dizilerinde, gündüz kuşağı programlarında aile mahremiyeti yok ediliyor. Misafir geleceği zaman aile fotoğraflarını odadan kaldıran bir hicap anlayışından gizli kalması gereken ne varsa hepsini uluorta sosyal medyada paylaşılan bir zihniyete geldik.

Boşanmaların tavan yaptığı, gayri meşru ilişkilerin meşru laştığı, çocuk sayısının azaldığı, nüfusun durma noktasına geldiği bir zeminde sığınılacak son kale olan aile ellerimizin arasından kayıp gidiyor. Tablo vahim. Vahimden de öte korkunç. Bu vahameti yaşarken gece rahat uyuyabilmek, gözlerimizi kulaklarımızı kapatmak, 'adam aldırma da geç' demek mümkün değil. Uyanık olmak zorundayız. Dahası, teyakkuzda olmak zorundayız. İnisiyatif almak, çare üretmek zorundayız.

Sayın Cumhurbaşkanımızın bu vahim tablonun bilincinde bir lider olarak, çok yerinde bir kararla 2025 yılını Aile Yılı ilan etmesi, bu bağlamda çok kıymetli bir zemin oluşturdu. Milletimizin dikkatini bu büyük tehlide çekti, tehlikenin büyüklüğünün kavranmasına yardımcı oldu. Ben buradan Sayın Cumhurbaşkanımıza teşekkür ediyorum.

Biz de Diyanet-Sen olarak sorumluluğumuzun farkındayız. Bugüne kadar önemle üzerinde durduğumuz aile konusuna

bu yıl daha fazla ağırlık verme kararı aldık. Hazırladığımız bu Çalıştay bu irademizin ürünü olarak ortaya çıktı. *Kadın ve Toplum* dergimizin bu yılki sayısını da “aile”ye ayırdık. Aile Özel Sayısı olarak çok kapsamlı bir çalışmayı en kısa zamanda tamamlamış ve yayınlamış olacağız inşaallah.

Yine Diyanet-Sen olarak konfederasyonumuz Memur-Sen’in başlattığı “Anayasa Değişsin Aile Korunsun” imza kampanyasında bütün teşkilatlarımızla yer aldık. Yanı sıra “Büyük Aile Platformunun” gündüz kuşağı programlarıyla ilgili olarak başlattığı “Ekranlarda Çürümeyi Durdurun” imza kampanyasına aktif olarak katıldık, destek verdik. Çünkü biz, sapkın küreselcilerin topyekûn saldırısına karşı topyekûn direnmek zorunda olduğumuza inanıyoruz. Nitekim İstanbul Sözleşmesi’nin kaldırılmasını sağlayan, o dönemde sivil toplum örgütlerimizin gösterdiği kararlı duruş, yükselttiği güçlü itirazdı. Bu kararlı duruşun, bu güçlü itirazın gündüz kuşağı programlarından, ahlaksız dizilere, dijital yayın platformlarından lgbt aktivizmine ve sosyal medyadan yayılan ahlaksızlığa karşı da gösterilmesi gerekiyor.

Tekrar altını çizmek isterim ki; Milletimizin omurgasını güçlendirmeden bu küresel saldırılara karşı koymamızın mümkün olmadığı, kimliksiz, cinsiyetsiz, değerlerinden arındırılmış bir toplum imal etmek isteyen odaklara karşı aileyi korumanın yolunun, öncelikle kendi ailelerimize sahip çıkmaktan, inancımızın gösterdiği o fitri aile anlayışını yaşamaktan geçtiği açıktır. O nedenle bir yandan küresel sistemin sapkın planlarına karşı mücadele ederken bir yandan da içerdeki zaaflarımızı giderip, toplumsal yapımızı kadim değerlerimizle tahkim etmeliyiz.

Aynı şekilde devlet de millet de kadim değerlere dönmeli, medeniyet birikimimiz yeniden yorumlanarak bugüne taşınmalıdır. Aile hukuku topyekûn gözden geçirilmeli, kadını, erkeği ya da çocuğu değil bütünleşik bir bakışla aileyi güçlendirecek politikalar üretilmelidir.

Çalıştayımızın bütün bu meselelerde fikir verici, yol açıcı bir işlev göreceğine inanıyor, Aile müessesesinin geleceği için hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Açılışımızı teşrif eden Memur-Sen Genel Başkanımız Sayın Ali Yalçın'a,

Açılış konferansı için yoğun işleri arasında bize vakit ayıran İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Safet Köse hocamıza,

Çalıştayı tertip eden Eğitim ve Sosyal İşlerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcımız Kerim Alptekin başkanına ve yönetim kurulu üyelerimize,

Kıymetli panelistlerimize, Çalıştayımızın değerli katılımcılarına, emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyor, teşekkür ediyorum.

Açış Konuşmaları

Ali YALÇIN*

Diyanet-Sen'imizin kıymetli başkanı, yönetim kurulu üyeleri, şube başkanları

Kıymetli rektörüm,
Çalıştığınız değerli katılımcıları,
Basınımızın kıymetli temsilcileri,
Değerli hazırun,

Sizleri hürmet ve muhabbetle selamlıyor,

Diyanet-Sen'in düzenlediği "Küresel Politikalar, Medya, Hukuk ve Ailenin Geleceği" Çalıştaya hoş geldiniz sefalar getirdiniz, diyorum.

Bugün çok önemli bir meselemizi –ailenin geleceğini– dert ederek masaya yatıran Diyanet-Sen'imizi bu önemli çalıştayı düzenlediği için tebrik ediyorum, teşekkür ediyorum.

Hepimiz biliyoruz ki toplumumuzun temel taşı, değerlerimizin taşıyıcısı olan aile zayıfladığında değerlerimizi yaşatma-

* Memur -Sen Genel Başkanı

mız, millet olarak ayakta kalmamız mümkün değildir. Bu nedenle ailenin örselendiği, zayıfladığı toplumların geleceği karanlıktır. Bunu anlamak için bugün Batılı toplumların ibretlik haline bakmak yeterlidir.

Maalesef ülkemiz için de durum son derece kritik bir eşişe gelip dayanmış durumda. Peki, bu noktaya nasıl geldik? Ben, meselenin bir boyutunun bizi kuşatan modern dünyayla, diğer boyutunun bizimle ilgili olduğu kanısındayım.

Hepinizin malumudur ki, modern dünya aileyi, inancı, değerleri paranteze alarak seküler temelde inşa edildi. Sadece kârı önceleyen kapitalizmin; bireyciliğe dayalı toplum ve hazza odaklı özgürlük anlayışı ilahi olanı, ahlaki olanı, ideal olanı dışladı. Geleneksel değerler ayak bağı olarak görüldü. Bizi kuşatan bu seküler sistemin ürettiği yeni çalışma hayatı, endüstrisi, sanatı, mimarisi, kent paradigması, edebiyatı, sineması, modası fıtrata aykırı bir sosyal yaşamı dayatıyor. Fıtrata yabancılaşmış bu kurguda aile de diğer değerler gibi hesaba katılmadı.

Kısaca bir ontolojik kopuşu temsil eden modern dünyanın insanlık tarihine açtığı bu üç yüz yıllık parantezde aile kurumu bir şekilde direndi ama aynı zamanda kırılğanlaştı, zayıfladı. Geldiğimiz noktada ise küreselciler ilahi olana, fıtrata, insana, ahlaka topyekûn bir savaş açmış durumda. Ve bu savaşın merkezinde bütün bu değerlerin taşıyıcısı olan aile yer alıyor. Bunun için kadın haklarını ve kadına karşı şiddeti araçsallaştırıp istismar ediyor. Toplumsal cinsiyet ideolojisini uluslararası sözleşmeler üzerinden devletlere dayatıyor. Bu ideoloji aileyi kadının zindanı, şiddetin mekânı olarak tanımlıyor. Lgbt'yi de kadın hakları söyleminin arkasına saklanarak sözleşme metinlerinin içine yediriyor. Küresel cinsiyetsizleştirme planını uygulamak için, üzerinde tekel kurdukları dijital dünyanın imkânlarını kullanıyor. Akıllı telefonlar, internet, sinema, sosyal medya ve televizyon üzerinden sapkın görüşleri yaygın-

laştırıyor. Netflix gibi dijital dizi ve film platformlarında lgbt kotası uyguluyor, eşcinselliğin geçmediği yapımlar dışlanıyor. Politikacılara uyguladıkları baskı, fon ve benzeri yöntemlerle lgbt'ye tam özgürlük sağlarken, karşıt görüşleri yasaklıyorlar.

Bugün bazı ülkelerde lgbt sembolünü taşımayan futbolculara ceza verildiğini görüyoruz. Söz konusu lgbt olunca ne özgürlük kalıyor ne hukuk ne de kişi hakları. Eşcinsel evlilikler meşrulaştırılmakla kalmıyor, ailelerinden alınan çocuklar eşcinsellere evlatlık olarak veriliyor.

Okullarda lgbt eğitimleri veriliyor. Bu yollarla eşcinsellik ana akım haline getirildiğinden okul çağındaki çocuklar kimlik kargaşası yaşıyor. Ailelerin bu çocukları psikoloğa götürmesine dahi izin verilmiyor. Tam bir Nazi baskı politikası uygulanarak sapkınlıklar yaygınlaştırılıyor. Değersiz, ilkesiz, erdemsiz, robotlaştırılmış ruhsuz bireylerden oluşan, tabir yerindeyse bir zombi toplum kurgulanıyor.

Tablonun vahametini burada detaylarıyla anlatabilmem mümkün değil. Ailenin bu sistemli ve topyekûn saldırı karşısında artık direnme gücü kalmadı. Buradan açıkça ifade etmek istiyorum: Bize dayatılan bu anlayışa boyun eğerseniz sadece aileyi değil, değerlerimizi, nesillerimizi, bir bütün olarak varlığımızı kaybederiz.

Meselenin bir de bize bakan boyutu olduğunu söylemiştim. Değerlerimizi bir tarafa bırakıp yabancı fikir ve kültürleri topraklarımıza soktuğumuzda, başımıza bunların gelmesi mukadderdir. Aile içi iletişime, mahremiyete, çocuk ebeveyn ilişkilerine dikkat etmezsek ailenin örselenmesi kaçınılmazdır. Çocuklarımıza sahip çıkmazsak çocuklarımızı kaybetmemiz işten bile değildir.

Değerli kardeşlerim,

Ne yazık ki kendi kültürüne yabancılaşmış bir kısım işbirlikçi çevreler de, sapkın lobilerin etki ajanlığına soyunmuş durumdalar. Kârdan başka bir değere inanmayan kimi medya ku-

ruluşlarımız mahremiyeti yok ediyor, reyting uğruna aileyi kriminalleştiriyor. Bazı sendikalar, barolar, meslek kuruluşları lgbt komisyonları kuruyor, ifsada hizmet ediyor. Aile medeniyetinin müntesipleri olarak, bir beka sorununa dönüşmüş olan bu meselede sessiz kalmamız elbette mümkün değil. Bu nedenle Memur-Sen olarak tehlikeye dikkat çekiyor, basın açıklamaları, raporlar, çalıştaylar, sempozyumlarla çözüm için çabalıyoruz. Çalışmalarımızdan birkaç örnek vermek isterim:

Memur-Sen olarak İstanbul Sözleşmesinden çekilmemiz için mücadele ettik. “İki Değer: Aile ve Kadın; İki Risk: İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun” başlıklı raporumuzla sözleşmenin tehlikeli taraflarını ortaya koyduk. İstanbul Sözleşmesinin feshi sonrasında ise, İstanbul Sözleşmesinin ruhunu taşıyan 6284 sayılı Kanun’u gündeme aldık ve bu bağlamda “Aile ve Kadın Politikalarına Yeni Bir Paradigma Raporu”nu hazırladık. İş-Aile hayatı uyumu için zaten yıllardır mücadele ediyoruz. Hazırladığımız raporlar yanında bu doğrultudaki taleplerimizi her toplu sözleşmede masaya getirdik ve birçok kazanıma imza attık.

Ayrıca bu yıl Aile Yılı vesilesiyle ailenin anayasal güvencesini güçlendirmek amacıyla Anayasa’nın 41. maddesine, “Aile, kadın ve erkekten oluşur. Aile ilişkisinin temeli evliliklidir.” cümlesinin eklenmesi talebini içeren bir imza kampanyası düzenledik ve topladığımız 5.293.000 imzayı Meclis’e sunduk. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi işbirliği ile 2020 yılında “Disiplinlerarası Yaklaşımla “Aile Kongresi”ni, bu sene de “Uluslararası Aile ve Medya Sempozyumumu” düzenledik.

Değerli dostlar,

Sayın Cumhurbaşkanımızın 2025 yılını Aile Yılı ilan etmesini Memur-Sen olarak çok değerli buluyoruz. Aile Bakanlığımızın açıkladığı “2024-2028 Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi Vizyon Belgesi ve Eylem Planı”nı da önemli bir adım olarak görüyoruz. Bununla birlikte bu meseleye paradigmal ve

yapısal ölçekte bakmamız ve üreteceğimiz politikaların bu ölçüğe uygun olması gerektiğini düşünüyorum. Bir yandan sapkın lobilerle mücadele ederken, diğer yandan aileyi zayıflatan çalışma hayatındaki sorunlar, madde bağımlılığı, şiddet, işsizlik, bireycilik, aşırı sekülerleşme, gelenekten kopma gibi yapısal sorunlarla da paradigmatik düzeyde mücadele etmeliyiz. Bütün bir sosyal yaşamı yeniden inşa edebilmek için kadim değerlerimize yüzümüzü dönmeliyiz. Çünkü ben inanıyorum ki; ailenin yaşayabileceği habitat ancak kadim değerlerimizle kurulabilir.

Sözlerime son verirken, aileyi tartıştığımız bu zeminde Gazze’de Siyonist soykırımla topyekûn yok edilen, parçalanmış, oradan oraya sürülen, aç bırakılan aileleri anmak istiyorum. Evladının parçalanmış cesedini poşette taşıyan baba, kardeşinin kanlı bedeni yanında gözyaşı döken abla, annesinin cansız bedeninin başında habersizce bekleyen bebek bu çağın insanlığına acı ve utanç olarak yeter de artar bile. Gazze’de 53 binden fazla kardeşimizi katleden Siyonistleri ve işbirlikçilerini lanetliyorum, Gazze’nin direnen yüreklerini selamlıyor, Yaşasın “Nehirden Denize Özgür Filistin” diyorum.

Bu programı düzenleyen Diyanet-Sen’imizi, Ali Yıldız başkanımı, yönetim kurulunu ve emeği geçen herkesi tebrik ediyor, Çalıştay katılımcısı kıymetli hocalarıma katkı ve duyarlılıklarından dolayı teşekkür ediyor, Çalıştayın hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Niyet hayr, akıbet hayr.

AİLENİN DEĞİŞEN VE DÖNÜŞEN YAPISI

Değişen Toplum Sosyolojisinin Ailesi ve Geleceği

Ergün YILDIRIM*

‘Değişen Toplum Sosyolojisinde Aile ve Geleceği’ başlığı altında üç aileden bahsedeceğim. İlki, kâinatın yaratılışının ontolojik ailesi olarak Kabe, Beytullah. Bir siyer kitabımızda “Allah, kâinatı yaratmadan 2 bin yıl önce Kabe’yi yarattı” denilir. Bu, metafor olabilir, sembolik bir anlatım tarzı olabilir ama önemli bir hakikati anlatıyor. O da şu, kâinat yaratılmadan önce insan varlığının ailesi, yani Beytullah yaratıldı.

İkinci olarak, insanın evi var. Kâinatın evi Beytullah ise insanın evi de onun kalbidir. Üçüncü olarak toplumun evi olarak aile vardır. Dolayısıyla toplumlar ne kadar değişirse değişsin ontolojik olarak aile değişmeyen hakikattir. Bugün toplumların değiştiğini; avcı toplumları, tarım toplumları, sanayi toplumları gibi safhaların oluştuğunu biliyoruz. Bu değişimlerle beraber tarım (toplumu) ailesi, sanayi (toplumu) ailesi nitelermelerinin kullanıldığını da fark ediyoruz. Bugün artık o kadar çok farklı toplum tanımları var ki, sözgelimi dijital toplum, risk toplumu, ağ toplumu gibi bu toplum tanımla-

* Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğ. Üyesi, Prof. Dr.

rı sanki bir krizi anlatıyor. Yaşadığımız kriz durumları aileyi açıklarken ya da anlarken bu hususa yansıyor ve daha çok tarihselci ve evrimci bir bakışa yöneliyoruz.

Tarihselci ve evrimci bakışta feminizm var, toplumsal cinsiyet var. Bugün söz konusu paradigmlarla aileye bakıyoruz. Aile olgusunu bu yaklaşımlarla anlamaya çalışıyoruz. Mesela diyoruz ki, nüfusumuz gittikçe azalıyor. Yıllık nüfus artış hızı 1.51'e düştü ve bu doğurganlık oranı böyle devam ederse toplum olarak sayımız azalacak, biteceğiz, sonumuz gelecek diyoruz. Bu yaklaşım, esasen evrimsel bir okuma zira yarının ne olacağını sadece Allah bilir. Ondan sonra başka şekilde diyoruz ki, ailemiz küçüldü, tarım toplumundan sanayiye geçtik. Bu yargılar doğru ise, yani böyle giderse süreçler de böyle olacak demektir.

Avrupalılar yukarıda zikredilen hususları tartışırken bir aile mühendisliğine başvurdular. Mesela nüfuslarını çoğaltmak için fazla doğum yapanlara para verdiler. Doğurganlığı teşvik ettiler. Hatırlanacak olursa Kemal Sunal'ın bir filmi vardı, Almanya'dan çocuk parası alayım diye Türkiye'den birçok kişi götürüyordu. Almanya doğurganlığı ilk destekleyen ülkelerden birisi, propagandasını yapıyor ve özellikle Türklerin yaşadığı mahallelerde bu propagandaları yapmıyor. Çünkü Türkler çok fazla doğuruyor, çocuk sahibi oluyorlardı.

1970'li yılları düşünün ama Avrupalılar bu aile mühendisliğinde başarılı olmadılar. Açıkçası para dağıtmakla, böylesi propagandalarla nüfusu artıramadılar. Peki, nüfusun dengesini nasıl sağladılar? Gelen göçmenleri dönüştürerek. Mesela Britanya bunu yaptı. Britanya'ya gelen insanlar İngiliz kimliğini taşıyorsa, İngilizceyi kullanıyorsa, o devlete aidiyet hissi taşıyorsa, o kültürle bütünleşmişse onlar artık İngiliz olmuşlardır. Almanya doğu ve batı Almanya'yı birleştirerek nüfusunu çoğalttı. Biz Türkiye'de bunu nasıl yapabiliriz? Esasen çok fazla düşünme gerekmiyor? Bunun kolay bir yolu var, göçmenler

geliyor zaten. Türkistan'dan, Afganistan'dan birçok insan geliyor. Bu noktada kimse kusura bakmasın buradaki kadınlar doğurmasa bile gelen göçmenler doğurur. Önemli olan gelen göçmenlerin Türkiye'nin kültürel dünyasıyla entegre edilmesi, onlarla bütünleşmemiz. Her birinin kendisini bu ülkenin bir vatandaşı, bir insanı olarak hissetmesi gerekir. Bu nedenle çok fazla aile mühendisliği yapmaya da gerek yoktur.

Bugün daha önemli sorunlarımız var. Sözgelimi Allah otoritesi yok; anne otoritesi, baba otoritesi, devlet otoritesi kaybolmaktadır. Söz konusu otoriteler yerine başka otoriteler mevcut. Sözgelimi popüler kültür, Netflix gibi otoriteler var. Onlar sanki "anne, babayı dinleme, beni dinleyin" diyor. Oysa otorite olmadan bir aile olamaz. Türk ailesi otoritesiz olamaz. Eskiden bir "baba otoritesi" vardı ama şimdi kimse kimseye bir şey denmiyor ve buna demokratik aile diyoruz. Elbette otoriterliğe karşı olalım; otoriterlik iyi bir şey değil ama otorite olmadan da bu meseleler halledilemez. Anthony Giddens, babasız aile sorunundan bahsediyor. ABD Başkanı Ronald Reagan, kendi başkanlığı döneminde ülkedeki muhafazakâr aile STK'larına aile ve baba kimliğinin güçlenmesi için 7 milyar dolar destekte bulundu. Bu destek çok anlamlı ve önemli bir husus.

Günümüzde tıpkı depremin bize çarpıp dağıtması gibi yeni ideolojiler de aileye çarpıyor, onu sarsıyor ve dağıtıyor. "Feminizm" ya da "toplumsal cinsiyet eşitliği" gibi bu yeni ideolojiler aynı zamanda bize "evrimcilik" ve "tarihselcilik" gibi anlayışları da dayatmaktadır. Simon de Beauvoir, feminizmin peygamberi olarak görülen bir kadın, *İkinci Cins* adlı eserinde "Beden benimdir" diye yazıyor. Bunun anlamı, kadının ayrı bir cins, erkek ayrı bir cinstir. Yine "Bedenim benimdir"; karışamazsın diyor. Oysa İslam, değişmeyen bir ontolojiyi karşımıza çıkarıyor: Tarım değiştirebilir, sanayi değiştirebilir, dijital değiştirebilir, tüm bunlar tarihsel olan şeyler; oysa tarihselliğin üzerinde kalan, değişmeyen bir anlamımız

var. Nasıl ki kurbanın anlamı değişmiyorsa ailenin de bizim için değişmeyen bir anlamı var.

İşte ailenin değişmeyen bu yönü, felsefede fenomenoloji olarak niteleniyor. Fenomenolojik bakışta biçimsel olan, zahiri olan değişmesine rağmen anlamsal olarak değişmeyen bir husus var. Bu hususu bulmak önemlidir. Müslümanlar için de ailenin değişmez olan bir özü, bir “arkesi” var. Nedir o? İşte baba, anne, muhabbet, namus, nikah gibi hususlar. Kur’an-ı Kerim’de Hz. Nuh’un gemisine ‘beyt’ deniliyor. Gemi, dalgalarla insanların boğuştuğu, yok olmak üzere bir süreçte gidip sığınacağınız bir yer, bir ev, bir beyt oluyor.

Müslümanların günümüzde yeniden aileyi tedrici ederek, biçimsel olanları tecrit ederek aileyi yeniden oluşturabilir. Bugün tarım toplumundan gelen aile arkadaşlıklarını sürdüremeyiz. Ama onları pekâlâ değiştirebiliriz. Yani günümüzde kadının rolü sadece çocuk bakmak, evi temizlemek, yemek yapmak olmayabilir. Bu roller aslında geçiş döneminde çıkan bir düzene yansıtılmaktadır. Normalde tarım toplumunda kadınlar bağ, bahçede zaten çalışıyor, koyun da güdüyordu. Dolayısıyla kadın, erkek, çocuklar beraber çalışıyor ve yaşıyordu. Esasen “kadının çalışmaması” diye bir problem yoktu. “Kadının çalışmaması” ifadesinden artık vazgeçelim zira kadın zaten evde çalışıyor. Onlara ev içi çalışma ya da ev içi istihdam diyebiliriz. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmetler bakanı Fatma Şahin’e kadının çalışmasıyla ilgili “ev içi ve ev dışı istihdam” ayrımını önerdim. Elbette erkekler de yeni rolleri paylaşmak zorundalar. Sabah 8’den akşam 5’e kadar kadın ve erkek dışarda çalışıyorsa, eve geldikleri zaman birbirlerine yardım etmeliler. Efendim “ben erkeğim ev işi yapmam” dememeli. Ama hala geleneksel erkek rolünü sürdürüyorsa problemlerin oluşacağı muhakkaktır. Erkek de tedrice uğramak zorunda, kendisini yenilemek zorunda; evdeki işleri paylaşmak zorundadır.

Günümüzde “sahte feminizme” de gerek yoktur. Bununla

şunu kastediyorum; ben dışarda çalışmasam bile evdeki işleri de beraber yapalım çünkü “kadın-erkek eşitiz” Bu durum sahte bir feminizmdir. Toplumsal cinsiyeti şöyle anlamalıyız: Beden, Allah’ın verdiği bir emanettir. Beden aynı zamanda topluma çıktığımız zaman hepimizin etkileşimi ile oluşan bir şeydir. Dolayısıyla beden sadece benim değil; benim olduğu kadar toplumla beraber ortaya koyduğum bir şeydir. Allah’ın bana verdiği bir emanettir. Oysa feminist kadını merkeze alanlar “aile bir hapishanedir” demektedir. Medyada ünlü bir kadın, ki benim Yüksek Lisans öğrencim idi, “aile hapishanesi” kavramını kullanırdı. Bu kavram, feministlerin yoğun biçimde kullandığı bir mottodur. Oysa bizim bir aile paradigmamızın, aile dilimizin, söylemimizin olması gerekiyor. Bunu da hem modern dünyaya aşına olarak ama kendi ontolojimizden ilham alarak medeniyetimizi yenileyerek yapabiliriz.

16. yüzyılda Kınalızâde’nin *Ahlâk-ı Alâî* adlı eseri üç bölümden oluşuyor, bölümlerden biri aile ile ilgilidir. O dönemde kadınlara tanışın diyor. 16. Yüzyılda “kadınlarla tanışın”, diye bir cümlelerin kurulması bence çok önemli. Günümüzde Michel Foucault, *Cinselliğin Tarihi* eseriyle ben Avrupa’yı, Batı’yı anlatıyorum diyor. Ortaçağ Avrupası’na en ideal cinsel yaşam için fil örneğini veriyor. Çünkü fil bütün hayatı boyunca karşı cinsi ile dört defa bir araya geliyor. O dönemde cinsellik, lekeleyen bir şey, kötü bir şey olarak kabul edilirdi. Manastır hayatında en ideal yaşam cinselliğin imha edildiği, reddedildiği bir anlayıştı. Müslümanların bunlara ihtiyacı yok, öyle bir yasak yok, öyle bir reddiye yok. İnsanlar sadece çocuk doğurmak için insanlar bir araya gelmez. Aile aynı zamanda cinselliğin meşru olarak ifade edildiği, tatmin edildiği bir yerdir. Bu nedenle biz kendi medeniyetimizi, aile tarihimizi yenileyerek, ihya ederek ve çağdaş dönemi okuyarak yeni bir yol bulabiliriz.

Aile siyasetimizin olması gerekir. Bakanlığımızın her şeyden önce oturup, Türk toplumunun tarihi ile kültürünü har-

monize eden, bugüne de dokunan bir aile siyaseti ortaya koymas1 lazım. STK'larla, akademisyenlerle beraber çalışarak bu siyaseti ortaya koyması gerekir. Bu konuda Batı'ya ihtiyaç duyuyoruz. Marx ve Engels *Komünist Manifesto*'yu yazdıklarında, "kapitalizm aileyi mahvetti" diyor. Batı'dan örnek almayaağımız en önemli alanların başında "kadın ve aile meselesi" gelmelidir. Biz tarihimizde kadınları çalıştırdık "ama eve sokup, çalışma!" demedik. Biz kadınları Batı gibi şeytan da görmedik. Hatırlanacağı üzere kadınların mülkiyet hakkı Roma hukukunda yoktu. Ataerkillik kavramı, patriarkal kavramı o medeniyetten çıkıyor. Oysa Hz. Muhammed, Mekke, cahiliye toplumunda şu ya da bu şekilde kadına mülkiyet hakkı tanıyor. Ama bizim gelenekçi yapımız bunu işletmemiş, bu konu ayrı bir şey. Yine Osmanlı şeriye Sicillerine baktığımızda mesela kadınların çalıştıkları "avrat pazarları" var. O dönemlerde kadınlar mahkemeye başvuruyor. Sözelimi 16. yüzyılda Harput'ta bir erkek karısının üzerine ikincisiyle evlenmek istiyor. Ama kadının rızası yok, gidip mahkemeye başvuruyor, itiraz ediyor, boşanma hakkı istiyor. Sonuçta boşanıyor ve bir de erkekten mal alıyor. Bu konularda şeriye Sicillerimiz yavaş yavaş açıldıkça gerçekleri görecekiz

Özetle ailemizin geleceğı, ailemizle ilgili değışmeyen bakış açısını, düşünceyi, siyaseti, eski kavramla 'İlm-i Tedbirü'l-Menzil'eyi yeniden harekete geçirmek, oluşturmak gerekiyor. Bu hususta hem modern dünyanın gerçekliğini görüp hem de mevcut varlığımızla hareket etmemiz gerekiyor.

Değişen ve Dönüşen Ailede ‘Ölçü’yü Takip Etmek

Yasin AKTAY*

Türkiye’de aile ya da “Türk ailesi” diye bir şey var mı? sorusu yaşadığımız sorunların referans noktasıdır. Peki, bu Türk ailesi nedir, nasıldır, nerede başlar? Bir başlangıç noktası, bir referans noktası var mıdır? Aile nereye doğru evrildi ve nereye doğru gidiyor? Bizi söz konusu sorulara cevap aramaya yönelten bir atmosfer, bir hava, bir durumla karşı karşıyayız. Bu durum ilk sinyallerini çocuk doğurganlık oranlarının azalması üzerinden verdi. Önceleri iki, hatta 1970-80’li yıllarda üçün üzerinde olan doğurganlık oranı o dönemde ayrı bir sorun olarak görüldü. ‘Aman bu doğurganlık oranlarını frenleyelim, frenlemezsek geri kalmışlığımızın üzerinden hiçbir şekilde gelemeyiz’ diye ensemizde pişirilen bir boza vardı. Biz de gereğini yaptık, çocuk sayısını azaltmak üzere doğum kontrolü veya nüfus planlaması dediğimiz o hurafeye, o biddati Türk toplumuna uygulamaya kalkıştık. Ancak uygulanan doğum kontrolü, nüfus planlamalarının birçoğu çok da faz-

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Öğ. Üyesi, Siyasetçi, Prof. Dr.

la etkili olmadı. Asıl nüfus planlaması toplumun yaşadığı doğal veyahut da sosyolojik gelişim ile yaşandı. Köy toplumundan, yani tarım toplumundan kent toplumuna doğru evrildik. Hatta sanayi ötesi bir topluma doğru gidiyoruz ve şu anda böyle bir durumdayız. Bu durum bizi kadın ve erkeği rollerini yeniden tanımlamaya sevk etti ve yeni tanımlar yaptıkça aile yapısı da değişti.

Sosyologların ilk aldıkları derslerden bir tanesi ailenin sosyolojik bir kurum olduğudur. Bu husus ne anlama geliyor? Tarihin en eski zamanlarından itibaren hangi zamana giderseniz gidin aile mevcuttur. Bugün de dünyanın neresine giderseniz gidin yine aile var. Coğrafi olarak nereye giderseniz, tarihsel olarak da ne zamana giderseniz aile ile karşılaşacaksınız ve bu bize bir öngörü sağlar. Gelecekte de ne kadar ilerlersek ilerleyelim, toplum ne kadar değişirse değişsin aile hep var olacak. Aile hep var olacak ama nasıl var olacak? Değişerek, dönüşerek, farklı şekillere girerek. Eskiden çok geniş aile modeli vardı. Evimizin içerisinde üç kuşağın hatta bazen dört kuşağın bir arada yaşıyor olduğu bir geniş aile modeli vardı. Artık bu tür aile modeli nesli tükenmiş bir aile modelidir. Şu anda çekirdeğin de çekirdeği “proton aile” modeline döndük. Proton aile, çocuksuz karı-koca veya cinslerin beraber yaşadıkları, bir artı bir apart evler de yaşayan ailedir. Ama aile, yani yine ailedir.

Ancak günümüzde bu aile, bizim birtakım ihtiyaçlarımızı karşılamıyor. Eskiden bütün fonksiyonların bir çatı altında icra edildiği bir ‘beyt’ olan aile, açıkçası belli bir kültürün yansıdığı bu aile, şimdilerde ortalıkta görünmüyor. Çünkü o ailede eğitim de ibadetler de yerine getirilirdi. Kültürün yeniden üretimi de orada gerçekleştirilirdi. Şimdi bütün bunlar ayrılmış bir durumdadır. Eğitimi gidip okulda yapıyorsunuz, din eğitimi gidip din okullarında yapıyorsunuz; din eğitimi vermek isterseniz zaten ailede de veremiyorsunuz o zaman hiç verememiş oluyorsunuz. Böyle olduğunda kurumlar ara-

sındaki geçişkenlik, yani aile kurumu, eğitim kurumu, siyaset kurumu arasındaki geçişkenlik te azalmış oluyor.

Bugün böyle bir geçişken olmayan bir noktaya gelmiş bulunuyoruz. Hani bazen çok sevdiğimiz bir repliktir 'Nerden nereye geldik?' diyoruz. Açıkçası yüzde 4'lardaki doğurganlık oranımız bugün yüzde 1.49'a kadar dayanmış durumda. Bu şu anlama geliyor, yirmi, otuz yıl içinde Türk toplumu bugünkü bazı Avrupa toplumları gibi yaşlı, hiçbir şekilde gençliği ile övünmeyen bir toplum haline gelmiş olacak. Bu durum dünyada çöküşün bir başlangıcıdır ve tehlikeli bir durumdur. Ancak bu tehlike, bir tarafı bizim bazı politikalarımız ile ilgilidir ama bir tarafı da küresel durumlarla ilgilidir. Yani teknolojiler, yeni küresel ideolojiler ve bu ideolojilerin en önemli aygıtı, en önemli işleme aygıtı cep telefonu, tabletler, bilgisayarlar, internet üzerinden yayılan bir kültürle alakalıdır. Bu kültür bize nasıl olmamız gerektiğini olabildiğince pozitif olarak enjekte eden, pozitif olarak dikte eden bir niteliktedir.

Peki, bir kültürün pozitif olarak dikte edilmesi ne demektir? Açıkçası bu kültür, bize yasaklar koymuyor; "şunu yapamazsınız, bunu yapamazsınız" demiyor. Bize ne yapmamız gerektiğini gayet hancı bir şekilde telkin ediyor. Bu telkinlere kapılıyor insanlar. Bu telkinler üzerinden pozitif olarak yeni kültür benimseniyor. Küresel kültür sadece bizi etkilemiyor; bütün dünyayı etkiliyor. Ben 2000'li yılların başlarında bir ters oryantalizm yapmaya çalıştım. Peki "ters oryantalizm" ne demek? Hep onlar gelip bizi çalışıyorlar ya ben, "biraz da biz gidip onları çalışalım" dedim. Gittim Amerika'da Mormonları çalıştım. Amerika'da bir dini grubu inceledim. Mormonlar çok enteresan insanlardır. Aile hayatları itibarıyla inanılmaz dersler çıkarılabilecek özelliklerini keşfettim. Tapınırcasına aile hayatını teşvik ediyorlardı ve hala ediyorlar. Mesela üniversitede profesör olan Mormon bir kadınla tanıştım. Bu kadının dokuz tane çocuğu vardı ve çocuklarının hepsiyle çok güzel ilgi-

leniyordu. Onun örneğinde sanki sahabe-i kiram çağından bir örnek gördüm. Açıkçası bu kadın bir istisna değildi. Bu model Mormonlar arasında çok yaygın olan bir model idi. Mormon aile, çocuğunu öyle güzel büyütüyor ki, sanki bizim ninnilerimizde benim çocuğum büyüyecek, on dokuz yaşına gidecek askere gidecek ya da kınalı kuzu olacak gibi, ninnilerinde “misyona gidecek” deniliyordu. Mormon ninnilerinde “dini için gidecek, dininin hakikatlerini dünyanın cahil insanlarına, ihtiyaç duyan insanlarına gidip aktaracak” deniliyor. Her Mormon genci on dokuz yaşına gelinceye kumbarasında para biriktiriyor. Açıkçası doğduğu andan itibaren herhangi bir vesileyle ona bahşiş, harçlık vererek paranın biriktirilmesi sağlanıyor. On dokuz yaşına geldiğinde bu kumbarayla birlikte kiliseye müracaat ediyor. Diyor ki, “tamam ben on dokuz yaşına geldim, bu da benim kumbaram, emrinize hazırım”. Kilise envanterine bakıp neresinin boş olduğunu araştırıyor. Önce dilini, eğitim, yetenek ve kapasitesini imtihan ediyorlar. Bir mülakat yapıyorlar ve sonra sözgelimi “Uganda’ya gideceksin” deniliyor. Ne kadar paran var? diye soruluyor. Yol parasını ya da masraflarını kilise vermiyor; çocuk on dokuz sene içerisinde biriktirmiş olduğu parayı kiliseye saymadan veriyor. Uganda’da bir insanın ihtiyacı ne kadardır, kilise ona karar veriyor. Diyor ki, “sen orda 200 dolarla rahat geçinirsin”. Bu, “200 dolar aylıkla iki sene gideceksin misyonerlik yapacaksın” deniliyor. Tabi bu süreç içerisinde misyonerlik yapacak bir eğitim de alınıyor. Bizdeki karşılığıyla bir tür ilahiyat eğitimi alıyor ve kendisini bu göreve vakfediyor.

Günümüzde aileye karşı bir “saldırganlık, bir işgal” var. Sonradan kullanacağım tabir için en uygun benzetme sanırım budur. Evet, bir işgal girişimi mevcut. Tıpkı İsrail’in Gazze’yi işgal ettiği gibi aile kurumuna yapılan bir işgal var. Bugün buna karşı direnmenin tek yolu Gazze’deki mücahitlerin direndikleri gibi bir motivasyona sahip olmak. Aile adına bu işgali

ancak böyle defedebiliriz geliyor bana. Çünkü aileyi çok fazla etkileyen, yani ailenin zafiyet içerisine girmesini, baba rolünü ortadan kaldıran o kadar çok örnek var ki. Bu manzara- lar bize ailede hakikaten ne baba rolünün ne de anne rolünün kalmadığını; bizim bildiğimiz, özlediğimiz bir Müslüman ailenin kalmadığını göstermektedir.

Peki aileyi bu işgalden nasıl kurtaracağız? Geçmişte hatırlanacak olursa Lutîlik kavmin tümüne bulaşmış bir ideolojiydi. Bu ideolojiye direnebilen kimse yoktu, çok az istisna bütün kavim helak olmayı hak ediyor ve helak olmuştu. Orada çok az insan hatırlarsınız, Hz. Lut ve etrafındaki birkaç insan canını kurtarmıştı. Tıpkı o dönemdeki gibi bugün LGBT ideolojisi de bütün kavme bulaşacakmış gibi bir duruma gidiyoruz. Eğer böyle bir şeye doğru gidiyorsak, yani böyle bir işgalle karşı karşıya kalıyorsak bu, ilahi kaderdir denilebilir. Bu noktada İbn-i Haldun'un sosyolojisine müracaat edebiliriz. İbn-i Haldun, Cenab-ı Allah dünyayı böyle yaratmış: Bolluk zamanlarında insanlar, ki şu anda bolluk zamanında yaşıyoruz, aile hayatını terk ediyor; olumlu değerlere olan bağlılık, açıkçası asabiye azalıyor. Bizim de bugün sanki belli inançlara olan bağlılığımız azalıyor gibi. Bu hususu sosyologlar "motivasyon sosyolojisi" başlığı altında incelemektedir.

Peki, bizi şu anda daha iyi bir aile hayatı sürdürmeye sevk edecek, motive edecek nedenlerimiz nelerdir? Nasıl bir nedenimiz var? Motive edecek bir nedenimiz yoksa eğer, çağdaş uygarlık seviyesi bizi bu hususlara yöneltebilir mi? Çağdaş uygarlık seviyesi bir motivasyon mudur, eğer motivasyon ise buyurun yapın! Ama oradan aile çıkmaz. Oradan İsviçre'ye biat çıkar; İsviçre'nin dinine, ideolojisine biat edersiniz. Bize tarihte biat ettirdiler, ona ram ettirdiler ama ortaya çıkan ucube bir şey oldu. Sonuç olarak ucube bir aile çıktı ortaya, halle çıkmakta. Bugün bu suçu ya da günahı İsviçre'ye, yani medeni kanuna atfetmenin bir anlamı yok. Maalesef ki bizim za-

manımızda Medeni kanundan daha geriye giden birtakım uygulamalarımız oldu. Kadını korumak adına esasen kadını da kadınlıktan çıkaran ve kadını katleden, kadın katili politikalar uygulamaya konuldu. Kadını koruyan bu politikalar, aynı zamanda kadını katleden politikalar olmuştur. Kadını koruma adına ortaya konulmuş bu politikaların tamamı sadece kadını değil bütün aileyi katlediyor.

Kadın cinayetlerini önlemek üzere alınan tedbirlerin bu toplumu tanıyan bir kafadan çıkmadığını fark edersiniz. Güya kadını koruyacak olan kanun, “kadının beyanı esastır” deyip en ufak bir tartışmada erkeğe uzaklaştırma cezası veriyor. Bu müdahaleci kafa, hariçten gazel okuyarak ailenin içerisine dinamiti koyuyor. Kadını korumak üzere yapılan kanunlar kadını korumuyor, aksine kadını daha fazla hedef tahtası haline getiriyor. Bu noktada aşırı derecede bastırılan erkeğin patlaması kaçınılmaz oluyor. Maalesef televizyonlarda bunları söyleyenler insanlar yargısız infaza tabi oluyorlar.

Kültürümüzün niteliğine uygun kanunlar çıkarılmazlarsa hem kültür hem sistem paralize oluyor. Kültürel hususlarda ne tam Doğulu olabiliyoruz ne Batılı olabiliyoruz böylece iki arada bir derede kalıyoruz. Burada bence İslam’ın Kur’an-ı Kerim’de ifade ettiği bazı tedbirleri kurumsallaştırmamız gerekiyor. İki tarafta anlaşmıyorsa, bunu zorla tutmanın ne anlamı var? Eğer boşanma zorlaştırılırsa, erkeğe ve kadına müebbet bir ceza haline gelir; her şey işin içinden çıkılmaz hale getirilir. Bizim kanun diye yaptıklarımız gerçekten cahiliye tedbirleridir, Kur’an-ı Kerim’e aykırı bütün tedbirler cahiliye tedbirleridir. İsteddiği kadar sosyoloji, istediği kadar feminist birtakım haklardan, hukuktan esinlenilmiş olsun bunlar cahiliye tedbirleridir. İnsanı tanıyan Allah’tır, aileyi tanıyan da Allah’tır. Onu nasıl büyük bir dengede yürüyebileceğine de Allah karar verir. Allah çok iyi hesap yapar ve çok iyi hüküm verir. Verdiği hüküm ise budur; boşanma olacaksa da olacak-

tır. Boşanma kolaylaşsın ama o, Cenab-ı Hakk'ın en az hoşlandığı helaldir. Yine boşanma olacaksa iki taraftan bir hakem yani kadın tarafından bir hakem ile erkek tarafından bir hakem, yani aile büyüklerinden iki tane insanın -belki de evliliğin başından itibaren, her evliliğin başında iki tarafında belirlemesi gereken hakemler olmalı- müracaat edilmelidir. Eğer bu hakemler değil de karakola müracaat edersen; o işin sonu ya hapiste biter ya mezarda biter başka bir çaresi maalesef yok. Bu medeni kanunlar, cahiliye kanunları sadece ölüm getirir, sadece yokluk getirir, sadece fesat getirir, başka hiçbir şey getirmez. Allah'ın bize vermiş olduğu ölçüyü bu anlamda takip etmemiz gerekiyor.

İkincisi, Mormonlar ile ilgili çalışmamı yukarıda söyledim. Boşanma, doğurganlığın azalması sadece bizi etkileyen bir konu değil onları da etkiliyor. Geçen bir güncelleme yapayım diye Mormonlarla ilgili ailedeki son durumu araştırdım. İlk araştırmalarımnda, iki binli yılların başında Mormonlarda doğurganlık hızı yüzde 3.5 seviyelerindeydi. Son araştırmamda onların bizim seviyelerimize inmiş olduğunu; nerdeyse 1.6, 1.7 seviyelerine geldiklerini gördüm. Şimdi soruya geri dönüyorum, bizi daha çok doğurgan, daha çok aile hayatına sahip çıkma-ya motive edecek olan şey nedir? Buna karar vermemiz lazım.

Benim tercihim belli, cevap Müslümanlığımızdır. Biz Müslümanız ve bir Müslüman hayatı en iyi şekilde ancak güzel bir ailede yaşanır. Ama bu husus da bir nasip meselesidir. Her zaman herkes güzel bir aileye kavuşamayabilir. Zira yaşadığımız hayat çok zor bir hayat, yaşadığımız dünya feci bir dünya. Her çeşit insan olabilir, her çeşit badirelerden geçmiş insanlar da olabilir, onların da hikayelerine çok açık olmamız gerekiyor. Müslümanlar olarak bizi daha iyi bir hayat, daha iyi bir aile hayatını kurmaya motive eden bir dinimiz var, dinimize adanmışlığımız olmalı tıpkı bir direnişçi gibi. Gazzeli, Hamas'ın, Kassam Tugayının direnişçisi gibi aile hayatımızı korumamız

gerekiyor. Kime karşı, işgalcilere karşı. Ailemizi, hayatımızı, bizi kendilerine kul, köle etmeye çalışanlara karşı, bedenimizi istila etmeye çalışanlara karşı savunmalıyız.

‘Bedenin senindir’ denildiği anda aslında bedenini satın alıyorsun. Biz zannediyoruz ki, “bedenim benimdir”, “bedenin sana aittir” denildiğinde özgürleşiyorsun. Hayır, özgür beden diye bir şey yoktur. Bedenimiz illa ki birilerine aittir, bedenim hiçbir zaman bana ait olmuyor. Önemli olan benim bedenimi kime ait kılacağım, yani Allah’a mı ait kılacağım, başka kullara mı ait kılacağım hususudur. Bu bilinçle hareket etmemiz lazım. Bizim bedenimiz kime aittir? Benim bedenim Allah’a aittir. 1996 yılında beden sosyolojisi çalışmış bir insanım. ODTÜ Sosyoloji de beden sosyolojisi çalıştığımda zihnimde hep böyle bir sorun vardı. Beden bir metafordur, yani taşıyıcıdır. Üzerinde birtakım simgeleri taşır. Kimin simgesini taşır? Ben kimin simgesini taşıyorsam; onun kulu ve kölesiyim. Onun için şapkayı taşımaya küfür diyen insanlar haksız değildiler. Şapka Kanunu’na muhalefet edenler ne yaptıklarını aslında çok iyi biliyorlardı. Çünkü onlar, “başımda veya bedenim üzerinde başka bir dinin, başka bir otoritenin, başka bir kültürün, başka bir medeniyetin simgesini taşıyorsam benim bedenim ona aittir” anlayışına sahiplerdi. Eğer hazcı bir şeye sahip oluyorsam, zaten heva ve hevese tâbi oluyorum. O heva ve heveslere tâbi olanlarda yine müteselsil olarak yine birilerine tâbi olmuş oluyorlar.

Bizi motive eden, daha iyi bir aile olmaya motive eden dinimiz olmalıdır. Nasıl Mormonu güçlü bir aile olmaya motive eden bir dini var, dinlerini yayma düşüncesi varsa bizi de güçlü bir aile oluşturmaya sevk eden bir dinimiz var. Amerika’da Amişler diye bir grup var. Onlar işin yolunu başka türlü bulmuşlar ve çok daha etkililer ve onlar hala daha etkilenmediler. Onlar hala teknolojiye karşı çıkıyorlar. Çünkü teknolojiyi içlerine soktukları takdirde aile hayatının biteceğini düşünür-

yorlar. Onun için traktör bile kullanmıyorlar. Traktör yerine herkes tarlasını komşusu olan yirmi tane aileyle birlikte ekiyor, biçiyor. Böylece her gün bir ailenin tarlası biçilince o yirmi aile topyekûn hep birlikte yaşamış oluyorlar, hiç ayrılmamış oluyorlar ve çok çocuk yapma ihtiyacı da hissetmiş oluyorlar.

Yukarıdaki örnekler direniş modelleridir fakat bugünkü dünyada bu direniş modelleri bizi kurtarır mı? Elbette ki kurtaramaz ama bir de Gazzeli'nin aile modeli olarak direniş tarzı var. Adam on tane çocuk yapıyor, daha doğar doğmaz çocuklara diyor ki, bunların dört tanesi zaten şehit vereceğim. Diğer dört tanesini de belli yaşlarda şehit olacak. Geriye iki tane çocuk kalacak onlarda işte çalışacaklar aileyi devam ettirecekler. Orda çocuk yapma konusunda sergilenen model ve aileyi sürdürme anlayışı budur. Orda çocukların her birisinin aile içerisinde yetişme biçimine baktığınız zaman gerçekten kendimizden utanacak bir haldeyiz.

Hayatımızın hep güllük gülistanlık, çok güzel, ebediyen sürececek, pembe panjurlu evlerin altındaki cıvı cıvı kuşların öttüğü, yemyeşil bahçelerde koşuşan çocukların olduğu bir şekilde düşünemeyiz. Her şey bir anda değişiyor, bir bakıyorsanız dünya karma karışık bir hale geliyor. Bu duruma ne kadar hazırız, şehadete ne kadar hazırız, cihada ne kadar hazırız? Cihat kavramını literatürümüzden, terminolojimizden, dilimizden tamamen söküp atmış bir halimiz var. Cihattan bahsetmenin bile utanılacak olduğu bir duruma geldik. Oysa cihat nerdeyse Kur'an-ı Kerim'i okuduğunuz zaman beş temel şarttan sonra nerdeyse altıncı şart. Cihadı yapmayan, cihada koşturmayan adam nerdeyse Müslüman sayılmıyor. Fakat biz cihat kavramından utanır hale getirildik. Mücahit aileler yetiştirme konusunda Müslümanların yeterli bir motivasyonu olmalıdır. Bu motivasyonu harekete geçirmemiz ve motive olmamız gerekiyor. Hatırlamalıyız ki ielebet yaşayacak bir toplum; ielebet yaşayacak bir devlet yoktur. İbn-i Haldun bu husus

çok güzel, çok net bir şekilde hamasi duygulara gitmeden ifade eder; toplumlar doğar, gelişir ve ölür. Biz de doğar, gelişir, ölürüz. Önemli olan nasıl öldüğümüzdür. Kayıtlara Allah'ın katında makbul olarak geçecek şerefli bir ölüm mü yoksa zillet içinde bir ölüm mü? O kararı da biz vereceğiz.

Gri Gelecek: Daha Az Ev, Daha Az Aile, Daha Az İnsan

Sibel ERASLAN*

Bir edebiyatçı olarak ölüm konusu beni her zaman heyecanlandırmıştır. Yazının başlığında “gri” rengi kullandım bunun sebebi belki edebiyatçı olmamdan kaynaklanıyor. Ünlü ressam Van Gogh grinin kederi ve tedirginliği temsil ettiğini söyler. O, “Gri, renk değildir bir ruhtur” der. Tedirginliği, karamsarlığı, hüznü, şüpheyi akla getirir hattta biz grinin ardından ne geleceğini bilmeyiz. O aynı zamanda bir geleceğin, bir başlangıcın da rengidir. Sisli bir havayı düşünün, ardından güneşli bir hava da gelebilir ya da daha kötü fırtınalı, kasırgalı bir hava da gelebilir. Şu anda hepimiz gri bir geleceğe bakıyoruz.

Gelecek okumaları yapan birisi olarak veya sezgileri güçlü bir edebiyatçı olarak geleceğe bakışı önemserim. Edebiyatçılar pek çok akademisyenden, pek çok bilim insanından önce birtakım şeyleri sezerler ama belki akademik olarak ifade edemezler. Ben, Mustafa Kutlu’nun yanında yetişen ve elli yılı aşmış birisi olarak, insanların ölüm karşısındaki davranışla-

* Gazeteci, Yazar.

rını önemsiyorum ve bu hususu aileyle şöyle bir bağlantı kurarak anlatmaya çalışacağım.

Annem vefat ettiği zaman bir şehirli aile olmamıza rağmen üç ay evimizin kapısını kapanmadı. Mesela Doğu'da, sözgeli mi Erzincan'da belki altı ay, bir sene, iki sene devam eder taziyeler. Açıkçası biz ölümü böyle taziye adabıyla, taziye gele neğiyle başsağlığı geleneğiyle atlatabiliyoruz. Etrafımızdaki insanlarla birlikte atlatmaya çalışıyoruz ama Batı için durum böyle değildir. Bu yüzden orada kurulmuş, 'ölüm kafeleri' var. Yani ölümle nasıl karşılaşacağım, ölümü nasıl atlatacağım? En yakınınızın öldüğünü düşünün veya kendimiz ağır hastayız, ölümümüzü düşünüyoruz, bunu nasıl atlatacağız? Amerika ve Avrupa'da aile olmadığı, akraba düzeni olmadığı, hatta hem-şehrilik bile olmadığı için 'Mortal kafe' kurmuşlar.

Batıda bu kafeler niye kuruluyor? Elbette insanoğlunun yalnızlığını aşabilmesi için. Ailesizleştikçe insan, komşusuzlaştıkça, tekilleştikçe –ki, ben bu dönemdeki yaşadığımız yalnızlığa nükleer tekilleşme diyorum– yalnızlaşıyor. Bu hususu Batı'dan ibaret görmeyin belki doğu toplumları bu konuda daha şanslı fakat çok hızlı bir şekilde özellikle bu dijital hayata uyum sağladığımız süreçlerin giderek hızlanmasıyla bu tekno-insanın yalnızlığı giderek artacak. Bu gri gelecek olarak gördüğüm, hissettiğim ama sonunda ne olacağını tam olarak kavrayamadığım ama belki işte ellerimle yoklayarak, kalbimle hissederek tahmin edebildiğim bu gerçeği ancak dua ile aşabiliyorum. Bu dua da benim ailemin öğrettiği dualar, benim çevremın öğrettiği dualardır. Bir çocuğu ailesiz bıraktığınızda, bir çocuğu yakın çevresi, akraba çevresi, komşu çevresi olmadan bir laboratuvarın içerisinde büyütme kaktığınızda onun yalnızlığının o kadar ağırlaşacağını hissediyorum.

Bizler aileyi ve evi konuştuğumuz her yerde aslında insanı konuşuyoruz. Ailenin geleceği derken insanın geleceğini konuşuyoruz. Aileleri kaybettikçe, ailelerin yaşadığı evler buharlaş-

tıkça insan da aslında azalıyor, yok oluyor. Zaten postmodernizm dediğimiz şey, insanın hatalı olduğunu, onu kırıp, parçalayıp tekrardan var ederek üretmek gerektiğini düşünen bir refleksten ortaya çıktı. Postmodernistler, üç şeyi yıkacağız, “tarihi yıkacağız, tanrıyı yıkacağız ve en son aşamada insanı yıkacağız” diye söylüyorlardı.

Hakikaten tarih konusunda yaptıkları tahribatlar ve geleneğe dair yaptıkları indirgemeci girişimler tarihi ve geleneği çok daha geride nostaljik veya bir müze malzemesi şekline getirdi. Tanrı, tanrı tanımamazlık şeklinde bütün kutsal olan her şeye itiraz etmek, iktidar sahibi olarak düşündükleri her şeye karşı çıkarak Tanrısızlığı dikte etmek şeklinde gelişti ve en son aşamada Elon Musk’ı takip ediyorsunuz, “insanın kusurlu bir varlık olduğu, neden hastalandığı veya diyelim ki altmış, yetmiş yıl yaşadı, niye daha uzun yaşamıyor, niye hastalıklara tabi oluyor hemen” diye sorarak yarı insan yarı robotik şeylerle implantlarla kuvvetlendirilmiş insan şekline uzanacak bir gelecek tasarladı. Bu insan tasarımı ailesiz bir gelecektir. Hazırlanan, planlanan geleceğe ben gri gelecek ismini veriyorum ama bir yandan da ümidim var. Yani bu gri ve uzun günün, uzun gecenin bir sabahı olacak ve güneş doğacak büyük bir ihtimalle diyorum. Çünkü Müslümanın böyle bir ümidi taşıması gerekiyor.

Öte yandan İslam alemine yönelik de aile konusunda ciddi özeleştiriler yapmamız gerekiyor. Hiçbirimizin ailesinin ismi Kur’an-ı Kerim’de geçmiyor. mesela ‘Eraslan’ soy ismim var. Kur’an-ı Kerim’de hiçbirimizin ismi geçmiyor ama ‘Müslümanlar kardeşler’ diye bir ayet var. Peki, ne kadar kardeşiz. İşte iki yılı tamamlıyor, Gazze’deki katliam, soykırım oradaki çocukları görüyorsunuz, kadınları görüyorsunuz, ailesizliğin ne demek olduğunu, devletsizliğin ne demek olduğunu biz Gazze’de canımız yanarak, ruhumuz yanarak tanık olmaktadır. Şu anda aynı felaket İran’a sıçramış durumda. Bu Siyonist felaket karşısında İslam ailesini nasıl koruyacağımızı düşünüp taşınma-

mız gerekiyor. Yani hakikaten ümmet olmanın, İslam ailesi olmanın sızısını çekiyor muyuz biz?

Bugün yaşadığımız güncel bir sızıyı tartışıyoruz yani ailenin, bugünü, geleceği, sorunlarını tartışıyoruz ama ailenin tartışıldığı her yerde konu insana gelecektir. Bugün insanı tüketecek bir şeytani selin önündeyiz. Bu soruyu biz İslam alemi üzerinde de sormak zorundayız. Ben İslam aleminin de ailesizlikle karşı karşıya olduğunu düşünüyorum.

Ben 1990'ların çocuğuyum yani 1985 sonrasında yaşadım gençliğimi ve bize büyüklerimizin öğrettiği ilk şey, biz arkadaşlarımızı aile gibi severdik. Bir ailenin ferdi olarak severdik, bu şekilde büyüttük. İslam ailesi bilgisi ile büyüttüler fakat günümüzde bu bilginin de çok romantik kaldığını görüyorum. Yani dünyanın siyasi geleceğini İslam aleminin ailesiz bırakılması ile çok ilgili olacağını düşünüyorum.

Bu gri geleceğin önemli parçalarından birisi kadınların evlerinden uzaklaştırılması meselesidir. Bu tek başına kadının yaptığı bir şey değil öncelikle sanayi toplumu haline dönüşmemizden itibaren, 1967'den itibaren evrilerek gelen bir sorundur. Çalışan kadının sorunu ile ilgili belki kadın kolları başkanı bu konuyu sizlerle paylaşmıştır, ama konuyu sadece ekonomik haklar olarak görmüyorum çalışan kadının haklarının konuşulmasını meselenin aileyle bağdaştırılarak görülmesi gerekmektedir. Çok büyük bir kriz oluyor. Hem kadınların çalışmasını istiyoruz güçlü kadın ancak üretirse güçlü diyoruz hem de kadını ailesinde önemli bir terbiye merkezi olarak görüyoruz. Çocuklarından hem uzak olacak çalışacak hem de çocuklarını yetiştirecek bu zorlu ateşli bir imtihan oluyor kadınlar için.

Ergün Yıldırım Bey'in, *Önce Ev Vardı* adlı eseri bence şiir gibi bir kitap başlığı tebrik ediyorum, bir yazı da kaleme aldım bu konuda. Bu ev kavramına sarılmak zorundayız. Açıktır ki boşanmalar arttı, ailelerinden kopup yalnız yaşayan kadınlar var,

erkekler var. Gençlerimiz yalnız yaşıyorlar aslında ev sayımız artmıyor mu modernleştikçe? Hayır, dedim ben bir artı birlere ev demiyorum. Veya bizden kopup tek başına yaşamaya kalan gençlerin evleri ev olmuyor. Bir konut olabilir belki o ama ev dediğimiz şey Ergün Yıldırım Bey'in de eserinde ortaya koyduğu gibi bir ucu cennetteki eve, bir ucu Kabe-i Mükerrreme'ye Beytullah'tır çünkü orası da ve bir ucu kalbimizdeki kalp evine dayalı olan mukaddesatı ile ve fiiliyatı ile dünyada ailemizle yaşadığımız bir evdir.

Eşiniz vefat eder, siz çocuklarınızla birlikte yaşamak zorundasınızdır. Veya boşanırsınız tek başınıza evlatlarınızla yaşamak zorundasınızdır. Veya gidip tekrar büyük eve geri dönersiniz. Annenizin, babanızın yaşadığı yere dönersiniz. Ev olmaya devam eder bu, yani illa karı-koca ve çocuklar olacak diye bir şey yok. Ama genel tanım, anne, baba, çocuklar işte büyüklerin olduğu belki misafirlerin olduğu bir evdir.

Aile hep anne, baba ve çocuklardan oluşan bir teşkilat olarak tanımlanır. Hayır, öyle değil yani biz büyürken evde muhakkak evlenmemiş hala olurdu, evde askere gidecek dayı, amca olurdu. Evde büyükanneler olurdu. Çocuklarım mesela merhametli çocuklar bu merhametlerini büyükanne ve büyükbabalarıyla yaşadılar. Evde bir babaanne, evde bir dede oldu buna bağlı buluyorum şu anki merhametlerini. Çünkü kıyaslıyorum; üçüncü çocuğumuz oldu ama büyükanne, büyükbabayı görmedi, onun daha farklı bir bakışı var hayata. Bizde bir şeyleri söylerken, yani aile anne, baba ve çocuklardan oluşuyor derken bir şeyi kısıtlıyoruz kendimizden.

Giderek küçülen bir aile var oysa altmışlara kadar geniş bir aile vardı. Altmışlarda sanayileşme ile birlikte aile küçüldü çekirdek aile dediğimiz aileye dönüştü. Şimdi de yeni bir devrimin içindeyiz artık mimari bile ona göre değişti. Ben, L koltuklardan nefret ediyorum mesela. Tek başına yaşamanın sembolü bence hatta stüdyoda yaşıyor şimdi artık gençler, bir oda, L

koltuk, önünde bilgisayar var ve burada yaşıyor, yaşantısı bu kadar. O L koltukta yatıyor kalkıyor zaten geç saatte eve geliyor. Bizim aileyi, mimari ve sosyal yaşantıyı da birlikte konuşmamız gerekiyor.

Allah ümmetimizin sofralarına, ailelerimizin sofralarına bereketler versin. Evleri, sokakları, kalpleri paramparça olmuş, kırılmış kardeşlerimizin sofrasında birer bardak su, birer dilim ekmek olmak duasıyla buna vesile olmak duasıyla diyeyim. Aileyi konuşurken lütfen büyük ailemizi de konuşmayı unutmayalım. Biz bütünüz, bir aileyiz çünkü.

Aileyi Deneyimlerimiz İçinde Yeniden Düşünmek

Celal TÜRER*

Giriş

Ailenin toplumsal olarak nasıl inşa edildiği günümüzde hâlâ önemli bir tartışma konusudur. Geleneksel yaklaşım, aileyi aralarında belli türden kan bağı veya hukuki bağ bulunan bireylerden oluşan somut bir toplumsal grup olarak tanımlarken modern yaklaşım, aileyi bir grup olarak değil, bir ilişkiler alanı olarak görür. Diğer taraftan öznenin merkezde olduğu bir yaklaşım takip edildiğinde ailenin özne merkezinde inşa edilen bir ilişkiler ağı olduğu, öznenin kendi gerçekliği ve yaşam döngüsünü bu ilişkiler ağı çerçevesinde kurguladığı görülür. Bu farklı perspektifler, ailenin objektif ve evrensel olarak belirlenemeyeceğini gösterir. Çünkü ne geçmişte ne de gelecekte, aileye dair belirli bir ideal kavramın aslı çerçevesini oluşturacak özü bulmak mümkündür. Sadece tezahür eden yapılar ve işlevsel nitelermeler üzerinden konuşabiliriz. O halde yapılması gereken ailenin, araştırma esnasında dahi inşası devam eden bir süreç olduğu-

* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Öğ. Üyesi, Prof. Dr.

nu görmek ve kendisini tanımlayan temel karakteristiğinin belli bir mekân ve zamanda, bir şekilde yorumlayıcı pratik yoluyla kavranabilen bir yapıya sahip bulunduğunu iddia etmektir.

Açıktır ki sosyologlar ve antropologlar, sosyal ilişkilerin oluşumunda gerekli olan karşılıklı haberdarlık ve birlikte mensubiyet duygusuna işaret ederek ailenin kurumsal bir yapı oluşturduğunu ileri sürerler. Bireyler arasındaki etkileşim ve iletişimi içeren söz konusu süreç, sosyal grup ve kurumsallaşmalarla sonuçlanarak toplumun gerçekliğini oluşturmuştur. İlk insandan bu yana kurumsal kimliğini devam ettiren ailenin kuruluşunun da aynı kanunlara tabi olduğu kabul edilmiştir.¹ Bu noktada ailenin bireyler için ne anlam ifade ettiğinin bu süreçlerden daha önemli olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Zira aileyi aile yapan, ona ruh veren değerler, bireyler açısından farklı biçimde algılanabilir. Aileyi inşa ederken aile üyeleri ile diğerleri arasındaki gözle görülmeyen sınırların geçirgenliği, bireylerin geçmişten bugüne hangi aile değerlerini koruyup hangilerinde değişim yaşadığını anlamak açısından belirleyicidir.

Ailenin, insanlık tarihinde her zaman önemli olduğu; yaşayan toplulukları ailelerin bir araya gelerek oluşturduğu; yasal olarak tek eşlilik kuralı bulunmasa bile, ailenin genellikle pratikte tek eşliliğin tercih edildiği; toplumdaki ortak soy ilişkilerini çoğu zaman ailenin belirlediği ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin toplumsal gerçekliği inşa ettiği genel bir kabuldür. Yine tarihsel sahnede genel olarak ailenin dört işlevi yerine getirdiği teslim edilir: Beraber yaşama, ekonomik iş birliği, üreme ve cinsellik. Bu işlevlere ilaveten herhangi bir ailenin içinde bulunduğu çevre ve sosyo-ekonomik koşullar ile değişen davranış ve inanç kalıplarını hesaba kattığımızda yukarıda ifade edilen unsurların sınırsız kombinasyonlar içinde ai-

¹ Amiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 4-5.

leler ve aile bireyleri üzerinde farklı etkiler doğurabileceğini, yeni ilişkiler ağlarını oluşturabileceğini de fark etmek gerekir. Bu makale, Diyanet-Sen'in düzenlemiş olduğu, "Küresel Politikalar, Medya ve Ailenin Geleceği" çalıştayına, genel bir felsefi perspektif çizmeyi amaçlamaktadır.

Değişen ve Dönüşen Aile

Toplumsal yapıda her şeyin birbirine bağlı olduğu, hiçbir şeyin tek başına değişmediği bir örgü içinde, aile yapısının, işlevinin ve sınırlarının değişimi de geniş bir arka planla yakından ilişkilidir. Düşünsel, kültürel, ekonomik ve sosyal zeminlerde, özellikle Batı dünyasında oluşan zeminin ister istemez küreyi etkilemiş olduğu bir gerçektir. Nitekim ailedeki değişim ve evrilmenin gerçekliğine dair yapılan tahliller, endüstri devrimi sonrası geleneksel üretim tarzı için uygun olan geniş ailenin modern üretim tarzına daha yatkın olan çekirdek aileye doğru evrildiği kanaatinde birleşmektedir. Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü* adlı eserinde söz konusu hususlar hakkında geniş ve tatmin edici açıklamalar sunar.² Buna göre ailenin geleneksel yapısının dönüşüme uğradığı; eski önem ve ayrıcalıklı konumunu yitirdiği hatta sosyal statü ve değerine karşı saldırılara maruz kaldığı aşikardır.

Bununla birlikte bu dönüşüm süreci henüz tamamlanmış değildir. Özellikle Batı'da ortaya çıkan postmodern eğilimler, aileyi daha sarsıcı bir değişim sürecine hazırlamaktadır. Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" olarak nitelendirdiği çağda, toplumsal ilişkilerin kalıcılığı azalmakta, aile de bu akışkanlık içinde yeniden yapılandırılmaktadır.³ Bu yeni zeminde, düşüncenin netlikten uzaklaştığı; hayal gücü ve varsayımsal deney-

² Antony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992, 92-93.

³ Bkz. Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları, 2017.

lerle örülü bir alan oluşmaktadır. Bu alanın dört temel unsuru öne çıkar: Bunlardan ilki, insanın evrim halinde bir varlık olduğu düşüncesi, ikincisi üreme politikalarının veya nüfuslandırma projelerinin çok etkin bir biçimde kullanılacağı gerçeği. Üçüncüsü varsayımsal düşünce deneyimleri ekseninde Huxley'in 'Cesur Yeni Dünya'sı gibi "Cenneti Yeniden Kuracak" projeler hayata geçirilmeye çalışılır. Üreme ve aile ilişkilerini kökten dönüştürmeyi amaçlayan teknolojik ütopyaların gündeme geldiği görülür. Nihayetinde dördüncüsü, feminist spekülative kuramların evreni farklı perspektiflerden yorumlayan projelerle önümüze aşına olmadığımız, daha karmaşık bir deneyim alanı oluşturmaktadır. Tüm bu unsurlar, aileyi yalnızca bir toplumsal kurum olarak değil, aynı zamanda ideolojik, biyopolitik ve kültürel müdahalelerin hedefi hâline getirmektedir. Bu nedenle, günümüz aile tartışmaları, yalnızca yapısal değişimler üzerinden değil, aynı zamanda aile tahayyüllerinin dönüşümü üzerinden de yürütülmelidir.

Yukarıda değinilen hususlara ilişkin birkaç örnek, bu dönüşümün hayal gücündeki izdüşümlerini göstermektedir. Sözgeliimi Nicole Griffith'in *Ammonite* (1992) adlı romanında üremenin, cinsiyetin, taşıyıcı anneliğin ne olduğuna dair sınırlarımızı, hayal gücümüzü zorlayacak unsurlar öne sürülür. Yine Margaret Atwood'un, *Damızlık Kızın Öyküsü* (1985) adlı romanında üremenin, cinselliğin ve anneliğin ne olduğuna dair yepyeni unsurlar gözler önüne serilir. Bu bağlamda 'anneliğe direnme', 'anneliği bırakmak' veya 'kızların aile kurması' denilebilecek pek çok unsurla karşılaşırız. Artık ailenin, ebeveyn olmanın, anne ve babalığın tanımın yeniden yapıldığı, teorilerin değiştiği, uygulamaların evrildiği bir dönem gözler önüne serilir. Lewis Carroll'un *Alice: Aynadan İçeri* romanındaki Alice'in, aynanın ardına geçtikten sonra karşılaştığı alternatif gerçeklik gibi, burada da "birey" olmanın ötesinde, ilişki içinde var olma-

nın epistemik ve toplumsal yapıyı dönüştürdüğü yeni bir dünya betimlenir. Bu dünyada, ilişkilerin yapısal özellikleri değişimin en önemli mekanizmalarına dönüşür.

Hatırlanacağı üzere, geleneksel aile yapılarında bireylerin geleceğe dair tercihleri -yaşam biçimi, kimliği, mesleği- büyük ölçüde aileleri tarafından şekillendirilirdi. Zira aile, geleneğin temel taşıyıcısıydı. Modernleşme ile birlikte bu etki önemli ölçüde azalmış; bireyin kararları, artık daha çok ait olduğu toplumsal sınıf, hâkim toplumsal değerler ve içinde bulunduğu toplumsallaşma biçimleri tarafından belirlenir hâle gelmiştir. Daha basit bir biçimde ifade etmek gerekirse kadim dünyada hayat, aile etrafında; dinî bağlılıklar ekseninde “tamamlayıcılıklar” ilişkisinde devam ederken modern dönemde pratik hayatın kurgulanışının “iş bölümü ve özgürlükler ekseninde” işlev görmesi aileye dair anlayışları, bakış açılarını tümüyle değiştirmiştir. Bu noktada en yakıcı sorun, kadim dönemdeki ontolojik ve hiyerarşik yapılara modern işleyişleri eklemleyerek “amorf” yani biçimsiz ve bütünlükten yoksun yapılar elde etmemizdir. Oysa her dönemde oluşan yapıların, ilişkilerin ve kurumların mevcut dönemdeki işleyişlerle paralel gitmesi gerekir.

Açıktır ki aile, dinamik açıdan bakıldığında sosyal bir etkileşim aracı olarak işlev görür. Statik açıdan ise “toplumsal ruh” a göndermede bulunur; ancak bu toplumsal ruhun bile zamanla değiştiğini bize hatırlatır. Toplumun bütününde olduğu gibi, aile içinde de zamanla farklı ve yeni ilişki biçimleri (kipleri) ortaya çıkar. Buna rağmen ailede bir amaç birliği korunmalıdır. Amaçlar arasında fikir birliğini gözetmek, ailenin dinamik bir yapı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Modern aile içerisindeki farklı düşünceler, çeşitli beklentiler ve karmaşık ilişkiler bireyleri ilgi ve çıkar çatışmasına sevk etse de söz konusu çıkar farklılıklarının sosyal zeminlerde bir araya getirilmesi ve düzenlenmesi gerekir.

Modern döneme kadar bireylerin kendisini tanımlamada bir teminat ya da güvence görevi üstlenen aile, onlara kimlik kazandırmada da önemli bir zemini oluşturmuştur. Oysa modern dönemde kimlikler bireyin aidiyetlerle değil, inşa ile geliştirdiği hususlara dönüşmüştür. Bu çerçevede aile kişisel özgürlüğün ve özerk yapıların taşıyıcısı olma işlevini göstererek aidiyet merkezli yapıları değiştirmiştir.

Aile kurumunun karşı karşıya olduğu dönüşümler, yalnızca yapısal faktörlerden değil, aynı zamanda aile bireylerinin sahip oldukları sosyal, duygusal ve kültürel becerilerden de etkilenmektedir. Literatürde “aile dayanıklılığı” (*family resilience*) kavramı, bu bağlamda ailelerin kriz ve değişim dönemlerinde uyum sağlama ve işlevselliğini sürdürme kapasitesini ifade eder.⁴ Yukarıda belirtilen zorluklara rağmen, bu kapasitenin artması için belirli stratejiler benimsenebilir. Bireylerin organizasyon becerileri, değişime açıklıkları, bağlantılılık özellikleri, eşit örüntüler içinde yer alma alışkanlıkları ve karşılıklı saygı kültürü her eğitim seviyesinde yaygınlaştırılabilirse, karşılaşılan sorunların çözümü kolaylaşacaktır. Ailenin inanç sistemlerinin veya manevi ihtiyaçlarının desteklenmesi de önemlidir. Böylece zorluklara verilen anlam güçlenecek, ilişkisel dayanıklılık artacak, pozitif bakış açısı, ısrar ve süreklilik gibi unsurlar ailenin sürdürülebilirliğinde etkin rol oynayacaktır. Buna ek olarak, ailelere yönelik danışmanlık hizmetlerinin çoğaltılması; iletişim ve problem çözme, iş birliği, proaktif davranış, kaliteli zaman geçirme ve ortak karar alma gibi alanlarda aile bireylerinin yeteneklerini geliştirecek mekanizmaların yaygınlaştırılması, aile dayanıklılığını artıracaktır. Son olarak, aile kurumunun oluşturulmasında ehliyet meselesinin eğitim yoluyla verilmesi, aile bütünlüğünü

⁴ Bkz. Froma Walsh, *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press, 2016.

korumaya yönelik programların geliştirilmesi ve aileleri destekleyip güçlendirecek içeriklerin sosyal medyada yer alması, bu dayanıklılığa önemli katkılar sağlayabilir.

Toplumsal Güvenlik ve Dayanışma Sorunu

Günümüzde aile sermayesi ve aile habitusu oluşturmada nelerin etkili olduğunu daha iyi analiz etmek zorundayız. Gerçekten insan, eksiklikler varlığı; ama aynı zamanda imkânlar varlığıdır. İnsan ideali istiyor ama olamıyor; eksik olanı biliyor ama erişmeye çalışıyor. Yapıp ettiklerimizle insan olmanın anlamını soruşturduğumuzu fark edersek aileye dair arayışlarımızın da süreklilik göstereceğini öngörebiliriz. Sağlıklı bir toplumun oluşturulması nasıl işlevsel bireylerin yetiştirilmesine bağlı ise sağlıklı bir aile kurumunun oluşturulması da aile üyelerinin özneler olarak aile kurumunda doğru yer/ler almalarına, ortak değer ve çözümler ekseninde işlevlerini yerine getirmelerine bağlıdır. Bütünden parçaya yönelen böyle bir yaklaşımın aile kurumunu öncelikle nasıl ele alacağımıza, söz konusu organizasyonu nasıl etkin kılacağımıza ya da “yapılması gerekenler neler?” olduğuna dair hususları göstereceğini umabiliriz.

Açıktır ki artık kadim dönemdeki gibi aile yapısından ve onun işlevlerinden bahsetmek; görevler üzerinden üyelere rol biçmek ya da aileye dair güzellemler yapmak sorunlarımızı çözmemektedir. Yeni durumu ortaya çıkaran dinamikleri fark ettiğimizde, bir kurum olarak aileyi tahkim etmek ya da sorunlarına çözümler üretmek için farklı girişimlerde bulunabiliriz. Günümüzde ailenin dayanıklılığın artırılması hususunda ‘Peki, ne yapmalı?’ sorusuna cevap ararken, bir yazarın kullandığı metaforu ödünç almak istiyorum: “Bu mesele toplumsal güvenlik ve dayanışma meselesi, aptal!”. Hatırlanacağı üzere Bill Clinton, seçim çalışmalarında rakiplerini alt ekmek, dikkatle-

ri tek bir yöne çekmek için “Bu mesele ekonomik, aptal!” sloganını kullanmıştı. Kanaatimce aile özelinde yaşadığımız meselenin, “toplumsal güvenlik ve dayanışma” hususu olduğuna dikkat çekmek isterim.

Günümüzde aileyi, hayatımıza dair “düzen” ve “organizasyon” oluşturan bir ahlak okulu olarak kabul etmek pekâlâ mümkündür. Zira aile, içerdiği taahhüt ve onu belirleyen ahlaki düsturlarla üzerimizde bir birlik ya da bütünlük etkisi sağlamaktadır. Bu yönüyle aile, insan “olma”nın mekânı ya da mektebi” açısından imkânları; varılması gereken bir hedef açısından da “ideali” gösterir. O, bir imkân ve ideal olarak “insan olmayı ya da insanlaşmayı” belirgin kılma ediminin en uygun şekli olarak görülebilir.

Yine aile taşıdığı amaç/hedef marifetiyle üyeleri ile toplum arasında bir köprü vazifesi görerek toplumsal hayatı düzene sokar; insan hayatının en derin ve en anlamlı seviyelerinin aile içinde yaşandığını kabul ettiğimizde, aile hayatının işleyişini sürdürme ve geliştirmenin toplumsal işleyişin en önemli unsuru olduğunu kabul edebiliriz. Bu kabul altında yetişen yeni nesiller, manevi, kültürel ve evrensel değerleri aile kurumundan öğrenerek, toplumsal hayata aktarabilir. Nitekim Türk toplumunun tarih boyunca dünyanın dört bir yanına dağılmasına rağmen varlıklarını korumaları, aileye verilen önemin ve değerın göstergesidir. Türk toplumunda tüm kurumlar aileyi desteklemiş, bir tür geniş aile mahiyetinde var olmuşlardır. Ailenin tarihimize bu derece önemli olması, başka hiçbir toplumda olmayan akrabalık nüanslarının üretilmesiyle de kanıtlanabilir.

Kanaatimce bugün aile ile ilgili yapabileceğimiz makro ölçekte iki temel proje bulunmaktadır: Birincisi, makro çapta toplum ruhunu yeniden oluşturmak, ikincisi ise, aile dayanıklılığını artıracı politikalar üretmektir.

Makro Ölçekte Toplum Ruhunu Yeniden Oluşturmak

Bu proje kritik bir öneme sahiptir; zira toplum ruhu, topluluklar içinde paylaşılan, sosyal desteği ve ortak değerleri geliştirmeye yardımcı olan ve ortak fayda için iş birliğine yol açan sosyal sermayeyi yansıtmaktadır. Toplum ruhu ya da toplumu oluşturan sosyal bağlar aile düzenlerine etki etmekte; ilişkileri belirlemektedir. Maalesef toplum idesini/ruhunu 1950 ve 1960'lardan sonra kaybettik. Yeniden millet olmanın, toplum olmanın önündeki engelleri aşabilecek politikalar üretmek gerekir. Nitekim 'Türkiye Yüzyılı Projesi' bu hususu başarmak yolunda bir adımdır. Bununla birlikte proje, hala etkin bir şekilde yapılandırılmaya muhtaçtır. Toplumu oluşturacak ideyi, ruhu, zihniyeti oluşturamazsak aileyi de kuramayacağız. Toplumu oluşturmanın önündeki çıkar ya da menfaat kaldırılamazsa, açık bir ifadeyle toplumsal ideyi sağlayacak aidiyetler, değerler ve ilkler oluşturamazsak aileleri oluşturacak ve koruyacak zihniyete de sahip olamayacağız. Çocuklarımıza ve torunlarımıza güzel ve yaşanabilir bir Türkiye bırakmak zorundayız.

Aile Dayanıklılığını Arttırma

Aileye dair yürütülecek ikinci proje, aile dayanıklılığını arttıracak politikalar üretmektir. Bu husus için önce insanın çok katmanlı bir seferde ya da sistem içerisinde olduğunu fark etmemiz lazım. İnsanın iç içe geçmiş bir düzeneğin merkezinde yer alması; sözgelimi bireysel bir varoluştan, aile ve akranların oluşturduğu mikro-sisteme geçmesi, buradan da okul ve işyerinin merkezi oluşturduğu mezo-sisteme yol alması, bu noktada durmayıp mahalle ve sosyal ağların oluşturduğu eko-sisteme dahil olması ve nihayetinde kültür ve politikaların merkezileştiği makro-sistemde yer alması ailenin çoklu organizasyonlar içinde düşünülerek yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Buna göre "aile"yi deneyimlerimiz içinde yeniden

araştırmak, sorun olan yanlarını görerek, onun “sürdürülebilir” oluşuna dikkat çekmek gerekir. İkinci boyut ise modern-gelenek ilişkileri içinde topluma ve dolayısıyla aileye yön verecek tahliller yapma gereğidir. Bu çerçevede bireyselden eko aileye uygun ve çoklu sistemler içinde Türkiye’nin yapısına uygun yeni aile dayanıklılık projeleri üretmek gerekiyor. Bunun ilk aşaması ekonomik dayanıklılık, ekonomik refahtır. Ailenin refah düzeyini ve ekonomik güvenliğini artıracak politikaların uygulanması gereklidir. Hemen arkasından ilişkiselliği oluşturacak yeni politikalar üretmemiz gerekir. İnsanın çoklu ilişkiselliğini hesaba katarak zorunlu eğitimi yeniden düşünmeli, mümkünse insanın hayata katılmasını sağlayacak hususlara öncelik verilmelidir. Pandemi süreci bize eğitimin dışardan ya da online yapılabileceğini öğretti. Açıkçası çocukların dört yaşından başlayıp kreşlerde, ilk okuldan yirmili yaşlara kadar eğitim sistemi içinde bulundurulması, söz konusu ilişkiselliği ortadan kaldıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Artık çocuklarımız ve torunlarımız hayata geç başlıyorlar; hayat değişimiz hadiseyi çoğu zaman ısıkılıyorlar.

Ailenin dayanıklılığının artırılmasındaki dikkate değer bir diğer husus ise nüfusun, özellikle genç nüfusun önemli bir unsur olduğunu fark etmek. Yukarıda ifade edildiği üzere nüfus bir güvenlik ve dayanışma meselesi midir? Bu hususun tüm dünyada doğum oranlarının azalmasını göz önüne aldığımızda bir güvenlik sorunu olarak algılanabileceği pekâlâ söylenebilir. Toplumsal normların ve özellikle tutumların değişmesi için eğitim faaliyetlerinin ya da kültürel zeminlerin çok aktif bir biçimde değişmesi veya harekete geçmesi gerekir. Hala süren ‘ya benimsin ya kara toprağın’ anlayışı, hem muazzaz dinimiz hem de toplumsal dayanışma açısından insanımızı rencide eden bir durumdur. Bu tür yaklaşımların değişmesi, yalnızca hukuki değil, kültürel ve ahlaki düzeyde de dönüşüm ge-

rektirir. Sosyal politikalar, kendi tarihsel ve kültürel tecrübe-mizden beslenmelidir. Bu bağlamda, İsviçre Medeni Hukuku veya Katolik nikâhı altında oluşturulmuş bir hukuk anlayışı-nı olduğu gibi kabul etmek yerine, kendi toplumsal yapımıza uygun hukuki düzenlemeler geliştirilmelidir. Evliliklerde so-run ortaya çıktığında, yapılması gereken, çözüm yollarını aç-mak ve süreci kolaylaştırmaktır. Bir avukat dostumun da ifa-de ettiği gibi: “Boşanma davaları beş-altı yıl sürüyor, bu yüz-den almıyorum.” Böylesi süreçler, tarafların yıpranmasını ar-tırmakta ve toplumsal güveni zedelemektedir.

Yukarıda ifade edilenlerin temelde bir yönetim meselesi ol-duğunu fark etmek gerekir. Yönetim deyince basitçe siyasi ha-diseyi aklımıza getirmeyelim. İslam düşüncesinde ahlak konu-su “tedbir”le ifade edilir. Tedbir burada ahlak, aile ve toplum düzenini kapsayan çok katmanlı bir anlam taşır. Bu bağlamda tedbir kelimesi, “işleri aklî ve ahlâkî ilkeler doğrultusunda dü-zenleme ve yönlendirme” anlamına gelir. Klasik ahlak kitapla-rında *tedbîru'n-nefs* (bireyin kendi nefsinin, arzularını ve davra-nışlarını yönetmesi), *tedbîru'l-menзил* (aile ve ev düzeninin ida-resi) ve *tedbîru'l-mudun* (şehirlerin ve toplumun yönetimi) şek-linde üç ana düzeyde ele alınır.⁵ Bireyin kendi nefsinde sağla-yamadığı düzen ve adalet, aileye ve topluma da yansıyamaz. Bu bakış açısı, günümüzün hızlı değişim koşullarında aile da-yanıklılığını artırma politikalarına da kültürel ve manevi bir derinlik kazandırabilir.

Bugün yepyeni bir dünya ile karşılaşyoruz, çocuklarımız za-ten bunun farkında. Hatta öyle bir dönemdeyiz ki son elli sene-de yaşanan dünyayı, insanlığın çoğu yaşamadı, bunun farkın-da olmak gerekir. Açıkçası biz babalarımızın ve dedelerimizin

⁵ Bkz. el-Fârâbî, *El-Medînetü'l-Fâzıla*, çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.

dünyasını yaşarken, bizim çocuklarımız, babalarının ve dedelerinin dünyasını yaşamıyorlar. Değişimin hızı baş döndürücü bir şekilde sürüyor. Aile politikalarının bu hızla uyumlu hâle getirilmesi kaçınılmaz görünüyor.

Sonuç Yerine

Yaşanan baş döndürücü hızlı değişimler ve aşına olmadığımız problemler bizi korkutmalı mıdır? Sözgelimi ülkemizde boşanma oranlarının artması, tek ebeveynli ailelerin çoğalması, çocuk yetiştirilme süreçlerindeki sorunlar endişe verici midir? Bu hususlar bizi endişelendirse de esasen bunları çözümleyecek zihniyeti, kabiliyeti yakalayamamak bizi korkutmalıdır. Niçin bu husus vurgulanmalıdır? Oldukça basit, çünkü hala halledemediğimiz, Tanzimat'tan beri çözümleyemediğimiz sorunlarla boğuşuyoruz. Oysa başta felsefe olmak üzere sosyal bilimleri, yaşadığımız krizlere çözüm üreten bir düşünce mekânına dönüştürmeli; hayatın bütününe kavrayabildiğimiz bir varoluş aynası hâline getirmeliyiz. Bu ayna, yalnızca dünyevî deneyimlerimizi değil, manevi dünyamızın hikâyesini yansıtan metafizik boyutu da içermelidir. Asıl hedefimiz, yalnızca bugünü anlamak değil, aynı zamanda geleceğin felsefesini kurmaktır. Bu nedenle, anlama ufkumuzu geleceğe açmalı hem toplumsal hem de kültürel varlığımızı sürdüreceği yeni düşünce biçimleri üretmeliyiz.

Yukarıda ifade edilen anlama ufku, öncelikle felsefecilerin ait oldukları toplumun sorunlarıyla hemhâl olmalarına, bu sorunlara dair yüksek açıklama gücüne sahip yaklaşımlar geliştirmelerine ve kendi toplumsal şartlarına uygun kuramsal tasavvurlar ortaya koymalarına bağlıdır. Bu doğrultuda yapılması gereken, toplumsal güvenlik ve dayanışma meselelerinin ülkemizde çeşitli dinî, kültürel ve politik mülahazalarla dışsallaştırılması ya da bir çatışma zeminine taşınması süre-

cine son vermektir. Daha açık bir ifadeyle, Türkiye’de iki yüz yıldır tartışılan sorunların çözümü için, temel değer sistemle-riyle uyumlu biçimde araştırmalar yürütülmeli, sosyal yapı, bu araştırmalar ışığında yeniden kurgulanmalı ve sağlam bir te-mele oturtulmalıdır.⁶

Diğer taraftan Cumhuriyet deneyimimizde hem yaşadığı-mız krizleri anlama hem de bir çözüm imkânı sunma anlamın-da yeni mekanlar, bilinç ikametleri oluşturmak hayati önem-dedir. Söz konusu mekânın keşfi öncelikle nerede olduğumu-zu bilmek ve yöneleceğimiz mekânın da hareket eden ve ken-disini şu veya bu açıdan göstermeye ya da konuşmaya başla-yan dinamik bir dünya olduğunu fark etmek anlamına gelir.

Yeni bir düşünce mekânı oluşturabilmek, ancak yerleşik ve çoğunlukla sahih kabul edilen düşünme tarzlarının ötesi-ne geçebilmekle mümkündür. Hem geleneği hem de çağdaş durumu asla peşinen onaylanamayacak bir imkân ve sorun-lar alanı olarak görmekle; açıkçası kriz durumunu fark ede-rek, gelecekte herhangi bir kazaya yol açmayacak veya ona maruz kalmaktan koruyacak bir sağlam zemin oluşturmak-la mümkündür. Bu noktada en temel sorun, gelenek ile mo-dern olanın telifi, yani apayrı dünyalar veya gerçeklik tasav-vurlarına sahip bu zeminler arasında ne tür bir ilişki kurula-cağı sorunudur.

Bu sorunu fark etmek tam da Yunanca kökeniyle *krinos* ke-limesinin söylediğine yani, *ayırarak*, *tercih etmek*, *karar vermek* ve *yargılamak* zorunda olduğumuz karar anına işaret etmekte-dir. Krizin farkında olan insanlar ya modern bilimlerle belirli bir metafizik (ilimlerin birliği) üretimi eşliğinde entegrasyo-na girecek ve etkin çözüm sunacaklar ya da kendi içlerine ka-

⁶ Ayhan Bıçak, *Türkiye’de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2022, 15-17.

panarak tümünden sekülerleşmeye destek verecek ve geleneksel ilimlerin ve yapıların ölümüne (tamamen işlevsizleşmesine) yol açacaklardır. Bu noktada bir başka Yunanca kavram, *kairos*, yani “uyumlu/dengeli hale getirilmesi” ya da “uygun ölçü/oran kazandırılması” devreye girer. Böylelikle önce kendimize sonra da tüm insanlığa yeniden seslenebilmenin bir yolu ve fırsatı açılabilir. Hem geleneğin olumsuz etkilerinden arınmak hem de modernliğin hasarlarından kurtularak orijinal olanı *tarihsel olarak yeniden inşa edecek mekânlar kurmak*, bu uygun anı yakalamanın bir yoludur. Bunun için her şeyden önce araştırılan olgu ile aramızda eleştirel bir mesafe olmasıdır. Bu mesafe, yalnızca zaman bakımından değil, aynı zamanda geleneğin düşüncemiz üzerindeki tarihsel etkisinden uzaklaşabilmeyi de gerektirir.

Yukarıda sözü edilen bu “saf kavrayış” mekânı, sadece geleneğin değil, aynı zamanda çağdaş durumun etkilerinden azade olunan hem gelenekten hem de çağdaş durumdan bir tür çıkış, yani geri çekilme mekânıdır. Öyleyse yeniden mekân oluşturma faaliyeti, sadece geçmişte olan biteni ‘olduğu gibi’ görme çabası ile sınırlı değildir; aksine çağımızda istenilen bir hayat için yeni bir mekân, yeni bir başlangıç üretebilme faaliyetidir.

Bugüne kadarki modernleşme tecrübemizi, “gönülsüz pişen aş ya karın ağrıtır ya baş ağrıtır” sözüyle ifade edebiliriz. Oysa hem toplum idesinin oluşturulmasında hem de ailenin dayanıklılığının artırılmasında kendi deneyimlerimiz ekserinde bu toprakların kültürü ve ruhuyla uyumlu politikalar geliştirmemiz, yeni arayışlar oluşturmamız gerekir. Bu arayışların özellikle, yukardan aşağıya, yani merkezden periferiye ya da teoriden pratiğe değil; pratikten teoriye, alandan gelen verilere dayanması gerekir. Bu yaklaşım, Tanzimat’tan beri süregelen çözülmemiş sorunlarımızı yalnızca teşhis et-

mekle kalmayacak; aynı zamanda bu toprakların kültürü, ruhu ve tarihî tecrübesiyle uyumlu çözümler üretmenin kapısını aralayacaktır.

Kaynakça

- Amiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1982.
- Antony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1992.
- Ayhan Bıçak, *Türkiye’de Felsefenin Gerçekliği ve Eleştirisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022.
- Fârâbî, *el-Medînetü’l-Fâzıla*, çev. Yaşar Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2018.
- Froma Walsh, *Strengthening Family Resilience*. New York: Guilford Press, 2016.
- Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları, 2017.

KÜRESEL POLİTİKALAR VE
MEDYA TAHAKKÜMÜNDE
AİLENİN GELECEĞİ

Gelenek ve Modernite Sarkacında Ailenin Geleceği

Saffet KÖSE*

Peygamber Efendimiz bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur, 'İblis sabah kalkar, avanesini, çetelerini toplar. Onları insanlar içine salar ve onların Allah yolundan sapıtılmasını ister. Akşam geldiklerinde de kendilerinden hesap alır. Mesela birisine sen ne yaptın? diye sorar. O da, "ben bunu yaptım" dediğinde, "geç bir şey yapmamışsın." diye tersler. Diğerine, "sen ne yaptın?" diye sorar, o da "şunu yaptım" deyince "geç bir şey yapmamışsın" diye tersler. Bu şekilde devam eder gider. Oysa o beğenmediği şeylerin her birisi Allah'ın rızasına aykırı, O'nun sevmediği tutum ve davranışlar. Ama onun esas aradığı bir şey var. Aradığını içlerinden birisi söyler, "ben bir karı-kocayı gözüme kestirdim, aralarına girip bir fitne attım ve onların arasını ayırmadan bırakmadım", der. İblis, heyecanlanır, ayağa kalkar, onu tebrik eder ve alnından öper, baş köşeye oturur. Çünkü onun nezdinde en makbul olan en büyük fitne, ifsad ve bozgunculuğu çıkarandır (Müslim, "Sıfatü'l-kıyâme", 67; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, III, 314). Sahih-i Müslim'de

* İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü, Prof. Dr.

bu hadis kıyametin özellikleri ile ilgili başlıkta ele alır. Çünkü aile konusunda ortaya çıkan fitne önce onu yaşayan ailenin sonra da yaygınlaştığı oranda o toplumun kıyametini anlatır. Hz. Peygamber'in hadislerinde geçen ve kıyamet alameti olarak anlatılanlar sosyal kaos ve kargaşayı ifade eder.

İblis'in karı-koca arasına atılan fitneyi bu kadar önemsemişi toplumun temelini sarsan bir kaostan ifadesi olmasındandır. Çünkü bir toplumda aile bozulduğunda her şeyi bozulmuş olur. O yüzden Kur'an-ı Kerim'in 'şeyâtînü'l-ins ve'l-cin' (En'âm, 6/112) dediği insan ve cin şeytanları maalesef bugün insanların en köklü, en temel kurumlarına el atmış durumdadır. Çünkü sosyolojik olarak aile bir toplumun örgütlenme modeli olarak kabul edilir. Bizim geleneğimizde aile kendi içinde bir devlet, devlet o milletin büyük ailesidir ve bu iki kurum birbirinden ayrılmaz. Dolayısıyla aileyi yıktığınızda devletin de yıkılmış oluyorsunuz. O sebeple aile bir toplum için hayatı önemi haiz kurumların başında gelir.

Kemal Karpat Hoca'nın bir tespiti var: "Kendi kültürel kodlarınızdan uzaklaşırsanız başka toplumların hikayesinin bir parçası olursunuz." Bugün maalesef hataların, yanlışların norma dönüştürüldüğü bir dünyada kendi doğrularımızı da buna göre ölçtüğümüz için onları hatalı görmeye başladık ve özümüzden uzaklaştık. Bu süreç devam ediyor. O yüzden maalesef çözüm olarak dayatılan hususlar sorun olmaya devam ediyor ve en kötüsü de toplumun birçok kesimi bunun farkında değildir. Ama bir konuda hakkı teslim etmemiz gerekir. O da şudur: Dış dünyaya mesela Avrupa'ya baktığımızda hala en sağlam kurumumuz ailemizdir. Bu yönden aile olarak hala kökleri sağlam bir yapıda bulunduğumuzu özellikle ifade etmek gerekir. Ama elbette çok sorunumuz var, bunları da konuşmamız gerekiyor.

Mehir Vakfı olarak nişanlı olup da evlenemeyen gençleri evlendiriyoruz. Şu ana kadar da hamdolsun otuz iki bini aşkın kardeşimizi evlendirdik. On altı bin küsur çift, altmış-

şın üzerinde şehirde düğün yaptık ve bunlar içinde 1996'dan bu ana kadar iki tane boşanma var. Bu yıl da cumhurbaşkanımız tarafından yılın vakfı seçildik. Yani aile ile yakından meşgul oluyoruz.

Şimdi bana bu kadar karmaşık bir ortam içerisinde 'Ne yapılmalı, problem nedir, ne önerirsiniz?' diye sorarsanız, ben tek bir şey söyleyeceğim ve onun üzerinde duracağım. O da şu, Anthony Giddens diye bir sosyolog var, Philip Zimbardo diye psikolog var, dünyada yaşayan önemli psikologlardan birisi. Nevzat Tarhan hocamızın benzer bir tespiti var. Diyorlar ki, 'Bugün ailenin, gençlerin, çocukların en temel sorunu babalığın ölümü ve anneden yoksunluk sendromudur.' Yani erkekler çocuklarına babalık yapmıyorlar, kadınlar da annelik yapmıyorlar. Bu konu ciddi bir sorundur.

Babalık ve annelik merkezli konu neden bu kadar çok önemlidir? Çünkü aile, çocuk doğduğu andan itibaren başlayan bir süreci ifade ediyor. Çocuk bir aileye doğuyor ve o aile içerisinde büyüyor, o aileden aldığı şeylerle hayata yön veriyor ve büyüdüğünde de aileden gördükleri ile hayatı gözlemliyor, gözetiyor ve ona göre hareket ediyor. O yüzden "annelik ve babalık" ailede belirleyici konumda bulunuyor. Wallace Stegner, "bir çocuğun erken yaşlarda içinde bulunduğu ortam ne ise sonrasında dünyayı göreceği süzgeç de o olacaktır." der. Bu süzgeci çocuğa veren baba ve annedir.

Babanın önemi konusunda ilgili literatürü karıştırdığımda dünyada çok zengin bir çalışmanın olduğunu gördüm. Bunların başında David Blankenhorn'un, *Fatherless America/Babasız Amerika* kitabının geldiğini söyleyebilirim. Çok önemli bir kitap, bunun alt başlığında, "Confronting Our Most Urgent Social Problem/En Acil Sosyal Sorunumuzla Yüzleşiyoruz" ifadesi var. Kitabın içeriğine baktığınızda tezinin özetle şu olduğunu görüyorsunuz: "Amerika Birleşik Devletleri'nin günümüzdeki en ciddi sorunu babasızlıktır ve sosyal anlamda çöküşü

hızlandıracak en ciddi problem de budur.” Bu tezini istatistiki bilgilerle de desteklemektedir.

Yine Amerika’da, Shafeeq Ameen diye bir öğretmen otuz yılla varan öğretmenliğinde sınıflarda öğrencilerini gözlemlemiş ve baba ilgisinden mahrum kalan çocukların hal ve hareketlerini, tutum ve davranışlarını konu alan, *A Message to a Fatherless Generation / Babasız Nesle Bir Mesaj* isimli bir kitap kaleme almış. O da istatistiki bilgilerle desteklediği gözlemlerini, bulgularını anlatıyor ve benzer bir sonucu öğretmen diliyle tekrarlıyor. Mesela derslerdeki başarısızlıklar, akran zorbalığı, cınayetler, yağmalar, gasplar, hırsızlıklar, şiddet, madde kullanımı, ergenlik çağında hamile kalan kızlar vs. Bunların birçoğunun temelinde baba ilgisinden mahrumiyetin olduğunu söylüyor.

Şimdi bununla neyi demek istediklerini de şöyle anlatıyorlar, modern iş hayatı ortaya çıkmadan önce çocuklar evde anneleri ve babaları ile beraber büyüyorlardı. Ekonomik döngü ev merkezli olduğu için çocuk annesini ve babasını görüyor aynı zamanda anneliği ve babalığı da öğreniyordu. Mesela babası bir krizi nasıl çözüyor, annesi ile ilişkisini nasıl belirliyor, ihtiyaçlarını nasıl karşılıyor, komşuları ile ilişkilerini nasıl kuruyor? Ama modern iş hayatı ortaya çıktıktan sonra anneler, babalar işe gidiyor, çocukları anaokulu, kreşe gidiyor ve akşam döndüklerinde de yeterince anneleri ile babaları ile kaliteli bir zaman geçirme imkanları olmuyor. Çünkü zaten anneleri, babaları yorgun geliyor. Anneleri eve geliyor, ev işiyle uğraşiyor. Çocukların da ana okulu, kreşlerde profesyonel öğretmenler tarafından eğitildiğini, öğretilildiğini veya gününü geçirdiğini düşündüklerinden bir de onun rahatlığı ile çocuklarını ihmal ediyorlar. Dolayısıyla çocuklar annesiz, babasız büyüyorlar. Dolayısıyla annesiz, babasız yetişmiş olan bu çocukların ilerde evlendiklerinde sağlıklı, kalıcı, mutlu bir aile kurmaları da zorlaşıyor.

ABD’de Harvard ve Kaliforniya Üniversitelerinde uzun sü-

reli nöropsikiyatr olarak çalışmış Louann Brizendine, mahrem ortamda dinlediği binlerce hasta, klinik bulguları, bilimsel çalışmalarından elde ettiği bilgiler sonucu aile içerisinde anne sevgisinden, baba ilgisinden mahrum kalmış çocuklarla ileride büyüdüklerinde kalıcı ve sürekli bir ilişki kurma imkanı nın neredeyse olmadığı tespitinde bulunmaktadır. Bu konuda Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) bir hadisi var: 'Çöplükte bitmiş kırmızı gülden sakının'. 'Ya Rasulallah bununla neyi kast ediyorsun?' diye sorduklarında, diyor ki, 'Sevgisiz ve kötü ortamda yetişmiş güzel kızdır.' Peygamber Efendimiz genelde kızlar üzerinden mesajını veriyor, çünkü onlara talip olunuyor ama aynı husus erkekler için de geçerlidir. Bunun sevgisiz ve ilgisiz ortamda büyümüş olan güzel kız ve yakışıklı oğlan şeklinde anlamak daha uygun gözüküyor. Kırmızı gül metaforu da önemli çünkü kırmızının bir çekiciliği, gülün bir güzelliği var. İkisi birleşince de bambaşka bir cazibe ortaya çıkıyor. Bütün bunlarla şunu söylemeye çalışıyorum, aslında aile, çocuğun doğduğu andan itibaren başlayan bir süreci ifade ediyor.

O zaman ne yapmak gerekiyor? Bu noktada söylemek isteyeceğim şey şu, çocuk doğduğu andan itibaren steril bir ortamdan ana rahminden bilmediği bir ortama geliyor ve bağlanabileceği güvenli bir ortam arıyor. John Bowlby, bunu 1953'de söylemiş ve çocuklarda 'güvenli bağlanma' diye bir ihtiyacın olduğunu tespit etmiş, daha sonra bağlanma kuramı geliştirilmiş ve kaygılı bağlanma, kaçınmalı bağlanma, dirençli bağlanma vs. kategorize edilmiş.

Çocuk, annesine, babasına bağlanabiliyor. İşte anne-baba çocuğun bağlanma ihtiyacını giderirken bir de bunun hem kendileri ile hem de çevresiyle kuracağı ilişki bakımından ve bu bağlamda aile kurumu açısından son derece değerli olduğunun bilincinde olmalıdır. Aile içinde sağlıklı ilişkilerin olduğu ve süreklilik kazanmış bir kurumsal yapının temini için işte bu noktaya odaklanmak gerekir. Tam bu noktada John Rawls, *A The-*

ory of Justice/ Bir Adalet Teorisi adlı kitabında çok önemli şeyler söylüyor. Şu ayet bağlamında onun söylediklerini dikkate almak mümkündür:

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى (۱۳۲)

“Aile efradına namaz kılmayı emret, sen de ona sabırla devam et. Biz senden rızık istemiyoruz, rızık bana ait. Güzel sonuç Allah’ın emir ve yasaklarına saygılı davrananlardır.” (Taha, 20/132).

Ayette “namaz kılmayı emret!” ifadesi ilgi çekicidir. Özellikle çocuklar açısından emir kipinde bir iticilik ve onlar bu tarz bir üsluptan hiç hoşlanmıyorlar. Hatta tersine hareket etmek içinde provakatif bir tarz olarak da değerlendiriyorlar ve direnç gösteriyorlar, inadına yapmıyorlar. Çünkü emir ve tavsiye kipinde üstenci bir tutum var. Mesela Salih (a.s.) Semud Kavmine, ‘ben size öğüt veriyorum ama siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.’ (A’râf, 7/79) diyor. Emir ve yasak kipi ile öğüt tarzı şayet muhatap ile ilişkiler sevgiye veya bir menfaate dayalı değilse insan psikolojisinde bir iticilik oluşturabiliyor.

Özellikle özgürlük, bireycilik gibi kavramlarla büyüyen ve otoriteye karşı muhatabını korumayı hedefleyen bir sistem içinde yetişen bugünün çocuklarında bu durum daha da belirgin. Bir şeyi “yap” dediğinizde inadına yapmıyor, tepki gösteriyor ve reaksiyoner bir tutum geliştiriyor. O zaman ayet niçin ‘namaz kılmayı emret’ diyor. Burada bir şeye daha dikkat çekip devam edeyim, namaz da sadece namazdan ibaret değil. Kur’an-ı Kerim bunu söylüyor, namaz içinde bütün ibadetler var, namazda oruç var, namazda hac var, namazda zekât var, namazda hicret var, namazda miraç var, onda her şey var. Sanki diğer ibadetler namazın açılımı gibi. Bir de namazın ahlak kazandıran bir tarafı var, olumlu manada davranış geliştiren bir boyutu var. Çünkü özel anlamda namazın genel anlamda ibadetlerin kötülük ve çirkinliklerden alıkoyması gerekir (Ankebût, 29/45).

Yoksa ibadet, ibadet olmaktan çıkar. Şimdi dönelim 'emret'-i-fadesine. Bu nasıl olacak? John Rawls'ın kitabında bununla ilgili bir bölüm var. Özetle: Çocuk annesi ve babasının bulunduğu bir ortama doğar, onlarla beraber olur. Şayet anne-baba çocuğun ihtiyaç duyduğu karşılıksız sevgiyi verirse çocuk bunu alır ve anne-babasına o sevgi üzerinden karşı sevgi geliştirir ve yaşı ilerledikçe çocuk belli şeyleri gözlemler ve anne-baba dediği şeyleri kendi yapıyorsa çocukta onlara bir güven oluşur, söz-eylem bütünlüğünden çıkan tutarlılık bunu güçlendirir, anne-babanın bu duruşunu çocuk kendisine değer vermişlik olarak da kodlar, sevgi, saygı, güven ve kendisine verilen değer için de onlara minnet duyar. Bu bütünlük içerisinde çocuklar anne-babanın taleplerini emir telakki ederler. Yaşı ilerledikçe çocuklar bazı şeyleri sorgulayabilirler, zaten öyle de olması gerekiyor, o imkânı da vermek gerekiyor. Ama çocuklar son tahlilde şunu yaparlar, şunu düşünürler, "beni seven, beni sayan, benim iyiliğimi düşünen, bana söylediğini kendisi de yapan, o zaman bu insanlara karşı ben niye böyle bir tepki içerisinde bulunuyorum ki!" diyerek kendisini sorgular. İşte çocuk ile kurulan bu sevgi-saygı ilişkisi aile kimliği ve aidiyeti kazandıran en güçlü enerjidir. Çocuğun ileriki dönemlerinde akranlarının beğenisi ve eleştirisi ebevenlerin önüne geçebilir. İşte bu dönemi sağlıklı şekilde yönetebilmenin başlangıcı da doğum ile başlayan süreçlerin gerektiği şekilde yürütülmesinden geçmektedir. İşte Louann Brizendine'nin uzun araştırmalar neticesinde varmış olduğu bu sonuç, ondan önce Efendimizin (s.a.s.) hadis-i şeriflerinde ifade etmiş olduğu bu gerçeklik bence ailenin sağlam ve sağlıklı temellerini gösteren en önemli dönem ve buradaki eylemlerden oluşan bir süreçlerdir. Birinci söylemek istediğim şey bu.

İkinci olarak vurgulamak istediğim şudur; anneler ve babalar işten, çocuklar anaokulundan, kreşlerden eve geliyorlar. Çocuklar onlardan ilgi bekliyor ve oynamak istiyorlar. Anne-ba-

banın çocuklarıyla oyunu onların gelişimi ve kendilerine ilgilinin gösterilmesi açısından çok kıymetlidir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bir hadis-i şeriflerinde;

«مَنْ كَانَ لَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَا لَهُ»

‘Kimin küçük çocuğu varsa onunla çocuklaşsın’ buyuruyor (Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, Beyrut 1415/1994, VI, 271). Bu hadis çocuklarla oynamanın ibadet değeri taşıyan bir eylem / amel olduğunu ifade ediyor. Kendisi de torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile oynuyor.

Çocuklarla oyunun önemi konusunda ciddi bir literatür var, özellikle baba oyununun çocukları çok iyi geliştirdiği, hayal dünyasını genişlettiği ve ileride hayata atıldığında teşebbüs ruhuna önemli ölçüde etki ettiği tespit edilmiş durumda. İsveç’te yapılan bir araştırmada çocukların baba oyunuyla büyümeleri halinde büyüyüp hayata atıldıklarında böyle olmayan toplumlara göre refah seviyesinin daha yüksek olduğu tespit edilmiş. Mesela baba oyunu ile büyümüş çocukların büyüyüp hayata atıldıklarında muhataplarının kendileri ile hangi amaçla ilişki kurmak istediklerini anlayabildikleri, davranışları yorumlayabildikleri ve ona göre davranabildikleri görülmüş. O yüzden özellikle bugünün şartlarında evde çocuklarla mutlaka oyun oynamak gerekiyor.

Eski Yeşilay Başkanı Psikiyatr Prof. Dr. Mücahit Öztürk’ten bir anekdotun nakletmek isterim. Çocuk konulu bir sempozyumda şöyle bir şey söylemişti, çocuk anaokulundan, kreşten ya da okuldan geliyor. Çocuk annesi-babası ile oynamak istiyor. Annesinin eteğinden çekiyor, babasının kolundan çekiyor, oynamak istediğini gösteriyor. Eğer çocuğa şunu söylüyorsanız, ‘Yavrum bak oyuncakların var, odan var, her şeyin var git, oyna’ diyorsanız kendinize ve topluma canavar yetiştiriyorsunuz. Çünkü oyun çocuğun işidir ve oyun seyirci ile oynanır. Bundan dolayı çocuğun oyununa katılmak gerekiyor. Bu

önemli bir uğraş, zira çocuk hayatı onunla öğreniyor. O yüzden oyunun özellikle baba oyununun çocukları önemli ölçüde geliştirdiğine dair bulgular var.

Vurgulamak istediğim üçüncü husus özellikle bugünün şartlarında mutlaka ama mutlaka çocuklara sorumluluk verilmesidir. Eğer çocuklara sorumluluk verilmez, her şeyi hazır bulurlarsa, bir test daha fazla çözsün diye çocuklar kendi alemleri ile, kendi dünyası ile baş başa bırakılırsa o çocuklar hayatı tanımazlar. Zorluklarla karşılaşmadıkları için tecrübe edinemezler. Hayatın akışı ile ilgili gerekli bilgileri bulunmaz, bir problem ile karşılaştıklarında onları yönetemezler. Prof. Dr. Acar Baltaş'ın bir konuşmasından özetle nakilde bulunmak istiyorum, diyor ki, bugünün Türkiye'sinde ekonomik seviyenin belli düzeye yükselmesi sebebiyle anne-babalar çocuklarını kendi çektikleri sıkıntıları çekmesin diye 'bir eli yağda, bir eli balda' yetiştiriyor, çocuklara her şeyi hazır veriyor, çocukları ailenin sorumluluğuna ortak etmek yerine refahına ortak ediyor, çocuklar da hayatı tanımıyorlar. Gerçekten Acar Bey'in dediği gibi çocuklar evin bir ihtiyacını karşılamış olsa, karşılamaya çalışsa beceremese bile çaba sarf etse, sorumluluk alsın mesela tamire ihtiyacı olan bir şey için tamirci için gidip gelse, bir etmek alsın, kızımız bir sofraya kursa, bir çay yapsa aileye aidiyet, aile kimliğinin oluşması açısından değerli bir iş yapılmış olur.

Yine Prof. Dr. Acar Baltaş yukarıdaki bağlantılı olarak diyor ki, eğer bir hayatta acı, hüznün, keder mahrumiyet, başarısızlık yoksa o hayattan bir hikâye çıkmaz. Belki de anne-babaları bulundukları seviyeye getiren içinde yaşadığı sıkıntılardır. Elbette her dönemin kendine göre zorlukları var. Mesela geriye doğru gidildiğinde birçok sıkıntı görülebilir! Bugünün çocuklarının o zorlukları çekmesi elbette istenmez, çünkü eskiye göre teknoloji birçok şeyi kolaylaştırdı, imkanlar arttı, konfor alanları genişledi. Ama çocukların bu şartlara göre de üstesinden gelebilecekleri bazı sıkıntıları görmeleri gerekir zira sıkın-

tısız bir hayat yok, kaldırabilecekleri ölçüde bazı şeylerin sorumluluğunu üstlenmeleri önemli.

Çocuklara evde bazı sorumluluklar vermek, bazı işlerini yapmalarını istemek de Hz. Peygamberin sünnetidir. Önek olarak zikretmek gerekirse Enes'i dile getirebiliriz. Annesi, terbiyesinde yetişsin diye onu her gün Peygamber Efendimize gönderiyor. Hz. Peygamber, ona bazı işler veriyor, sünnet dediğim şey bu. Bir gün Peygamber Efendimiz, Enes'i bir yere gönderiyor. Enes, oyuna dalmış. Peygamber Efendimiz, 'Enes, ben seni nereye göndermiştim?', deyince Enes, 'Gidiyorum Ya Rasullallah!' diyor ve gidip o işi halledip geliyor ama Enes eve gectikince annesi, 'Yavrum bugün niye geç kaldın?' diye soruyor. O da, 'Peygamber Efendimizin bir işi vardı, ona hallettim geldim o yüzden geciktim' diye cevap veriyor. Bunun üzerine annesi, 'Peygamberimiz seni nereye gönderdi?' diye soruyor. Enes de 'Onu söyleyememem, o Peygamber Efendimizle benim aramda bir sırdır, Peygamberimizin sırrını kimseye vermem' diyor. Annesi de, 'Aferin yavrum, Hz. Peygamberin sırrını hep sakla' diyor. Bu çok önemli bir meziyet. Zira Peygamber Efendimizin bir hadis-i şerifi var. Diyor ki, "mecliste olup bitenler emanet hükmündedir." (Ebû Dâvûd, "Edeb", 32). Mesela bir dost meclisinde oturuyorsunuz, "Beyne'l-ahbâb teskutu'l-âdâb" diye bir söz var yani "dostlar arasında adap olmaz." Orada her şeyi konuşuyorsunuz, şakalaşıyorsunuz, muhabbet ediyorsunuz, o ortamda bir söz söylüyorsunuz o atmosferde normal olarak gözüküyor. Zira o sözün başı var sonu var, bağlamı var. Ama o söz oradan çıktığında ortamdan soyutlanmış olarak çıkıyor ve farklı anlamlara yorulabiliyor. Arkasından birçok sorun doğuyor ve farklı bir etki yapıyor. O yüzden peygamberimiz diyor ki, 'Mecliste olup bitenler emanet hükmündedir.' Eğer ona riayet etmezseniz hainlik etmiş olursunuz demek bu. 'Ama üç şeyi de hariç tutuyor, orada bir cinayet işlenmişse, birinin malı yağmalanmışsa, birinin ırzına tecavüz edilmişse.' Bu üç şey

müstesnadır. Enes de bunu biliyor ya da akl-ı selimi ona bunu söylüyor ve Peygamber Efendimiz sırrını söylemiyor.

Çocuklara sorumluluk vermek çok kıymetli bir ameldir. Bununla çocuklarda bir aile aidiyeti, aile kimliği oluşuyor. O yüzden Peygamber Efendimizin (s.a.s.) devam eden mucizesi niteliğinde bir hadisi var. Buyuruyor ki, 'hiç kimse kendi el emeğinden daha hoş bir şeye sahip olmamıştır ya da yememiştir.' Eğer bir şeyde emeğiniz yoksa onu çok fazla sahiplenmeyeabilirsiniz, benimsemeyebilirsiniz, kıymetini bilmeyebilirsiniz. Çocuğun ailede, evde bir emeğinin olması demek oraya ait olmak, onu benimsemek, kıymetini bilmek ve korumak da demek, bir kimlik kazanmak demektir.

Bugün bizim yaptığımız hatalardan bir tanesi çocuklara sorumluluk vermemek. Sözgelimi çocuklarımızı evlendiriyoruz, hiçbir ihtiyaçları yok, dayalı, döşeli evlerini veriyoruz, lüks otomobilleri var, her türlü imkana sahipler, krallar gibi bir imkana sahipler. Bir de karı-koca çalışıyorlarsa kendilerine yeter maaşları da var, ama üç ay sonra ayrılıyorlar. Çünkü bir hikayeleri, sorumluluk duyguları yok, emek harcamadan kazandılar, kanaat, şükür, bereket kavramları hayatlarında yok, hep daha fazlasına uzanmak. O yüzden çocuklarımızı sorumlu fertler olarak topluma kazandırmak ve bir hikâye biriktirmelerine imkân sağlamak, bence hem yetiştikleri aile hem de sonrasında kendi kuracakları ailelerinin selameti için çok önemli bir ölçü oluşturuyor. Onun için anne-babaların yapacağı şeylerden birisi de sorumluluk bilincine sahip çocuklar yetiştirmek böylece aile kimliği ve aidiyeti oluşturmaktır. Bu sağlam bir toplumun, güçlü bir devletin ve sağlıklı nesillerin yetişmesinin temel şartıdır.

Bir dördüncü hususu vurgulamak istiyorum o da şudur: Bizim çocukları kendimizden kaçırdığımız hatalar var. Bunlardan birisi, 'bizim zamanımızda' diye başlayıp bugünün çocuklarını geçmişin değerlerine göre yargılmaya başlıyoruz. 'Bizim zamanımızda' diye başlayan cümlelerden çocuklar nefret edi-

yorlar. Oysa bu çocuklar bugünü yaşıyorlar ve bizim öncelikle çocukların durduğu yerden bakabilmemiz gerekir. Eğer bir hata görmüşsek, bir eksiği, bir kusuru varsa tecrübemizi kullanarak, olgunlukla onların durduğu yerden bakarak, onlara anladığımızı ifade ederek yaklaşmamız gerekir. Şunu kabullenmemiz gerekir, insan melek değil hataları elbette olacak. İnsan hep iyilik yapacak olsa, hep iyi davranacak olsa, hiç kötülüğü olmasa melek olurdu zaten. Hep kötülük yapacak olsa şeytan olurdu. Biz irade sahibi varlığımız, ikisine de meyilliyiz Kur'an-ı Kerim bunu söylüyor (Şems, 91/7-8). Şayet çocukların hatalı bir tercihi varsa onu anlamak ve alternatif doğruyu göstermek ona ikna etmek gerekir. Cenab-ı Hakk'ın Kur'an-ı Kerimde özellikle üzerinde durduğu husus budur. Bir yasak koyduysa ya da bir hatalı bir davranışa gitmeyi engellemek istiyorsa alternatif helalini gösteriyor. Çünkü 'el-insânü harîsun alâ mâ muni'a' / insan yasaklanan şeye karşı özel bir çaba gösteriyor, bir hırslılık gösteriyor.' Bu yasağın bir cazibesinin olduğu anlamına geliyor. O sebeple bu cazibeye karşı helalleri belirlemek ve ikna etmekle mücadele etmek gerekir. Buna göre bir hata varsa, çocuğun aradığını, hedefini tespit edip o hedefe götürecek meşru yolları gösterebilmektir aslolan.

Burada önemli bir nokta daha var, Georg Simmel ve Philip Zimbardo gibi psikoloji alanında şöhret bulmuş araştırmacılar insanların hiçbir zaman hazlarını ve ihtiyaçlarını gayr-i meşru yollardan sağlayamayacaklarını, tatmin edemeyeceklerini söylediler. Sınırlandıramıyorsanız tatmin edemezsiniz, sınırlandırmanın ölçüsü de meşruiyettir. Bunun bizdeki karşılığı da helallerdir. Dolayısıyla helallerdeki, alternatif helallerdeki hazlar, zevkler haramlara göre daha kalıcı ve daha tatmin edicidir. Bunu anlatabilmenin bir yolunu bulmamız gerekiyor. Bize düşen şey bu sınırlandırmadır.

Bu çok geniş bir konu çok da detaylandırılabilir. Ama daha başta söylediğime dönerek bunları bir daha tekrar ediyorum.

Şunu söylüyorum, diyorum ki, eğer aileden konuşacaksa bugünün ortamında yani bireyselliğin yüceltildiği, otoritelerin darmadağın olduğu ve hakların öne çıkarıldığı ve kutsandığı bir ortamda eğitim çok zor, kontrol çok zor, şayet otorite yoksa zaten eğitim yapmak da mümkün değil. Kontrol için de elbette gücü kastediyorum ama güçten maksat kaba kuvvet ve şiddet değildir. Bu ayrı bir konu. Dolayısıyla da böyle bir ortamda bir tek çıkar yol kalıyor o da çocuk doğduğu andan itibaren onlara annelik-babalık yapıp aile kimliği ve aidiyeti oluşturmaktır.

O yüzden biraz önce bahsettiğim babalık kültürü konusunda eser yazan araştırmacılar derler ki, anneler, babalar şunun farkında olmalılar, onlar çocuklarının ileride bir toplumun ferdi, bir devletin vatandaşı, bir kız çocuğuysa bir kocanın eşi, eğer bir erkek çocuğu ise bir kadının kocası olacağını bilerek yetiştirmeliler. Ve çocuklarına bu açıdan ilgi göstermeliler.

Burada bir konuya daha kısaca dikkat çekip sözümü bitireceğim. Baba ne yapar, anne ne yapar? Bu konuyla ilgili yapılmış çalışmalar var. İslam Hukuku'nda bütün hukukçuların ittifak ettiği bir kural vardır. Çocuğun velayeti babaya, hidanesi anneye aittir. Velayet görevi çocuğun dinini ve dünyasını kurmaktır. Dini değerlerini kazandırmak, o ahlakı oluşturmak ve kabiliyetlerini keşfedip o doğrultuda bir mesleğe hazırlamaktır. Babanın görevi başka bir görevi daha var o da baba çocuğun sınırlarını çizmektir, hayatın sınırlılıklar içerisinde yaşanabileceğini öğretmektir. Sınırsız bir hayat yoktur. Mesela Cenab-ı Hak, Adem babamıza cennetteki her şeyi veriyor da şu ağaca niye yaklaşmayın diyor? Orada bir şey var diyor ki, sen insan-sın, sen sınırlı bir varlıksın, sınırlarını bileceksin.

Semud Kavmine, 'şu deveye dokunmayın!' diyor. Şu deveye dokunuyorum da buna niye dokunamıyorum? Demek istiyor ki, sen insansın, sen sınırlarını bileceksin! İsrailoğulları'na, 'Cumartesi balık avlamayacaksınız!' diyor. Cuma günü avladığınız balığı cumartesi niye avlayamıyorsunuz? Cuma günü

avladığınız balığı cumartesi günü niye avlayamıyorsunuz? Demek istiyor ki, insansınız, sınırlarınızı bileceksiniz! Efendimiz (s.a.s.) arkadaşlarıyla Medine'den Mekke'ye ihrama girip umre için yola çıkıyorlar. Hudeybiye müsalahası ile umre yapmadan geri dönüyorlar malum. İhrama girmişler, ihrama girdikleri anda, Maide Suresi'nin 94. ayetinde anlatıldığına göre etraflarında av hayvanları peydah olmuş, ellerini atsalar alacaklar, mızraklarını dürtsele yakalayacakları bir ortam. Ama dokunamıyorlar. Çünkü ihramlı iken kara hayvanı avlamak yasaktır. Demek istiyor ki, Cenab-ı Hak, sen insansın sınırlarını bileceksin. O sınırları öğretiyor.

Babanın görevi de bu, çocuğuna sınırlarını öğretmek, hayatın sınırlılıklar içerisinde yaşanabileceğini anlatmak. Eğer bu başarabilirse gerçekten birçok problem çözülmüş olur.

Anne ne yapar? Annenin en önemli görevi çocuğa şefkat transfer etmektir. Bunu çocuk anneden veya anne yerine geçen bir kadından alabilir. Nevzat Tarhan Hoca, 'Bir çocuk için en temel depresyon sebebi, ana kucağından mahrumiyettir' diyor. O yüzden Peygamber Efendimizin bir hadis-i şerifleri var, kendilerine bir sahabe gelip soruyor, 'hürmete layık olan kimdir?' Hz. Peygamber (s.a.s.) üç defa 'annendir', cevabını veriyor ve dördüncü defa, 'sonra kimdir?', diye sorduğunda, 'babandır' cevabını veriyor. Çünkü çocuk için en önemli hayat enerjisi şefkattir. Bunu çocuk anneden ya da anne yerine geçebilecek olan bir kadından alabiliyor.

Fransa'da yapılmış bir araştırmada, çocuk doğduğu andan itibaren eğer ilk bir yıl içerisinde yeterince annesi ile beraber olamamışsa sonrasında annesinden hiç ayrılmaya bile bunu telafi etme imkânı neredeyse yoktur! O yüzden anne şefkati çocuk açısından hayati önemi haiz. Bugün toplumumuzda biz şiddetten bahsediyoruz, acaba çocukların annesiz büyümesi ve dolayısıyla şefkatsiz büyümelerinin bu şiddette etkisi var mıdır, yok mudur bunun üzerinde düşünülmelidir.

Anne-çocuk ilişkisinin hayati önemi haiz olması sebebiyle bir karı-koca ayrıldığında İslam hukukuna göre çocuk ittifakla yedi yaşına gelinceye kadar anneye verilir. Bu Peygamber Efendimizin (s.a.s.) uygulamalarına dayanır. Örneğin bir karı-koca ayrılmışlar, çocuğu almak istiyorlar. Çocuk da belli şeyleri bilebilecek yaşta, Hz. Peygamber çocuğa demiş ki, 'bu annen, bu da baban hangisini tercih edersin?' Çocuk annesinin elinden tutmuş ve yürüyüp gitmiş. Hz. Peygamber, 'çocuk fıtratı tercih etti' buyurmuştur (Ebû Dâvûd, "Talâk", 36). O yüzden anne şefkati, anne kucağı yeri doldurulamayan bir zenginliktir.

Sonuç olarak bugün aileyi konuşuyoruz, konuşulması da gerekiyor, çünkü bu konuyu konuşmak demek beka meselesini konuşmak anlamına geliyor. Zira günümüzde zengin bir azgın güruh var ve aileyi hedef almış durumdalar. Böyle bir dünyada, 'aileyi korumak için ne yapmak gerekir?' diyorsanız benim geldiğim sonuç şudur, annelere, babalara annelik-babalık bilincini aşılıp çocukları ile nasıl ilgileneceklerini öğretmek, çocuklarına aile aidiyeti ve kimliği kazandıracak bir bilince sahip olmaları gerektiğini benimsetmektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının Aile Problemleriyle İlgili Tespitleri

Burhan İŞLİYEN*

Diyanet İşleri Başkanlığı aile konusunda yoğun çalışan teşkilatlardan birisidir. Kanunun tanımladığı görevlerden olmasa bile yirmi bir yıldan beri 523 tane Aile ve Dini Rehberlik Bürosu aile hususunda çalışmalar yapmaktadır. Aile ve Dini Rehberlik Bürosunda 2538 hanımefendi, 2175 erkek hocamız olmak üzere 4713 görevli hocamız var. Bunlar müftü yardımcısı, vaiz, vaize, Kur'an Kursu öğreticisi, din hizmetleri uzmanı, eğitim uzmanı gibi unvanlara sahiptir. Bu yazıda Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında çalışan arkadaşlarımızın bazı tespitlerini paylaşmayı amaçlıyorum.

Günümüzde aile konusunda pek de iyi bir durumda olmadığımız aşikârdır. Her şey biz yaşarken oldu. Her şey bizim gözümüzün önünde oldu. Türkiye'de nüfus artış hızımız bir hanımefendi başına 1,51'e düşmüşse - ki bunu da parantez içerisinde söyleyeyim Urfa, Diyarbakır gibi nüfus artış hızı 3'ün üzerinde yani anne başına düşen çocuk sayısı 3'ün üzerinde olan illeri çıkardığımız zaman bu rakam 0.70'lere falan düşüyor- ol-

* Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Doç. Dr.

dukça tehlikeli bir durumdayız. Maalesef nüfus artış oranında Avrupa'da beşinci sıradayız. Meselemiz sadece nüfusu artırmaktan ibaret değil ahlaki problemlerimiz, başka başka inanç problemlerinden de bahsetmemiz gerekiyor. Ama bir veri olarak ilk defa cumhuriyet tarihinde yaşlı nüfusumuzun oranı yüzde 10'un üzerine çıkmış durumdadır.

Şimdi bu verileri, bu rakamları bir tarafta tutalım. Onun yanında Aile ve Dini Rehberlik Bürosu'ndaki arkadaşlarımıza gelen pek çoğu ahlaki olan problemi zihnimize çağıralım. Aile içerisindeki ensest ilişkilerden tutun, gayri meşru ilişkilere kadar pek çok problem büroya aktarılmaktadır. Bir ilimizde çalışan Aile Rehberlik Bürosu vaizesi toplantıdan ayrıldıktan sonra, 'Hocam toplantıda söyleyemedim, cesaret edemedim ama bunlarla karşı karşıyayız' diye attığı mesajları zikretmek bile iç acıtıcı bir meseldir. Elbette sadece Diyanet İşleri değil devletin ilgili birimleri, Aile Bakanlığı başta olmak üzere bütün bir toplum olarak harekete geçmemiz gereken bir süreçteyiz.

TV kanallarında yirmi bir yaşındaki bir damadın kayınlıdesi ile gayri meşru ilişkiden doğan çocuğun hikayesi anlatılmaktadır. Bu hususu Diyanet Televizyonu ekranlarında defalarca dile getirdik. Buna bir şey söylememiz gerekiyor. Bundan Allah razı değil, bundan millet razı değil. Bu milletin geleceğini ifsat eden bir durumla karşı karşıyayız. Yani, 'Ben DNA testi yaptırdım, oh çocuğum senden değilmiş' diye bağırان kadın bizim televizyonlarımızın ekranlarında yayın yapıyor. Buna bizim bir şey söylememiz gerekiyor.

Bilal Yorulmaz'ın 'Sinema ve Din' kitabında araştırmalar, 1965 yılında nüfusumuzun 30 milyon; bir senede doğan erkek çocuklardan kendisine Şaban ismi verilenlerin sayısının 3 bin beş yüz, olduğunu söyler. Bugün 1965 yılındaki nüfusumuz tam iki katına çıkmış 60 milyon, bir senede doğan çocuklardan kendisine Şaban ismi verilenlerin sayısı istatistiksel olarak iki katına çıkmış olması gerekiyor. Ama sadece 113 kişiye bu ismi veril-

miştir. Bu ne etkisidir? Evet, medya etkisi, ‘İnek Şaban’ etkisi. Yine geçen sene Rize’de bir konferansta aile konusunu anlatırken ‘Rizelisiniz, sayın cumhurbaşkanımızla biz de gurur duyuyoruz, siz de gurur duyuyorsunuz. Hemşehriniz, kendi evladınız, canınız, ciğeriniz hadi söyleyin onun ismini çocuğuna koyan kaç kişi var?’ diye sordum. Çocuğuna Recep ismini koyanlar el kaldırsın’ dedim. Salonda bir tane el kalkmadı. Peki ne etkisi? Recep İvedik etkisi. Dolayısıyla medyanın toplum üzerindeki etkisini hafife almamak lazım

Diyanet İşleri Başkanlığımız 21 seneden beri 503 tane Aile Dini Rehberlik Bürosu ile 5 bini bulan personeli ile çalışmakta ama mum dibini ısıtırmış. Anne-Baba Okulu, evlilik öncesi seminerler, sağlıklı cinsiyet eğitimi, özellikle 29 Mayıs Üniversitemizin bünyesinde Aile Araştırma Merkezi kuruldu ve iki seneden beri mütemadiyen sağlıklı cinsiyet eğitimi üzerinde çalışılıyor. Miraç Yaman hoca bu cinsiyet eğitimlerine çağırdığımız bir konuşmasında “önümüzdeki beş sene içerisinde bu hızla eşcinselliğin sirayet etmediği bir ev kalmayacak” dedi. Yine o, “yanından, etrafından, çevresinden eşcinselliğin sirayet etmediği, ailenin konusu olmadığı bir ev kalmayacak hızla “diyor. Şimdi mesele bu kadar vahimdir ve biz ne yapacağız? Üzerimize adeta yukarıdan aşağıya kopmuş bir sel önüne taşları katmış, tomrukları katmış, ağaçları yerinden söküp getiriyor. Biz ne yapacağız? Acizane aklımıza gelen, biz en azından 1400 gençlik merkezi, genç kütüphane, genç ofis ve 503 tane ADRB bürosu ile camilerle, camilerin müştemilatında ayırmaya çalıştığımız yerlerle şunu yapmaya çalışıyoruz. Ashab-ı Kehf örneğini bilirsiniz, Ashab-ı Kehf, putperest toplumdaki kaçıp da bir mağaraya sığınınca arkadaşlarından bir tanesi diyor ki, ‘Ve-izi-’tezeltumûhum vemâ ya’budûne illa(A)llâhe fe/vû ilâ-lkehfi yenşur lekum rabbukum min rahmetihi veyuheyyi’lekum min emrikum mirfekâ(n). Mealen (İçlerinden biri şöyle dedi:) “Mademki onlardan ve Allah’tan başkasına tapmakta oldukların-

dan yüz çevirip ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.” Kehf Suresi 16. Ayet.

Yine Musa (a.s.) Cenab-ı Hakk’ın Harun’la birlikte, ‘Ve evhaynâ ilâ mûsâ ve ehîhi en tebevveâ likavmikumâ bimisra buyûten vec’alû buyûtekum kibleten veakîmû-ssalâ(te)(k) vebeşşiri-lmu/minîn(e)’. Mealten Mûsâ’ya ve kardeşine şöyle vahyettik: “Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın, evlerinizi ibadet mahallesi yapın ve namazı kılın. (Ey Mûsâ!) İnananları müjdele.” Yunus Suresi 87. ayeti

Yukarıdaki ayetlerde buyurulduğu gibi evlerimizi kendi ilgilenebildiğimiz, sözümüzün geçtiği, nefesimizin yettiği alanları bir sığınak gibi, bir barınak gibi çocuklarımızı felakete sürükleyen, ailelerimizi felakete sürükleyen etkilerden kurtarmak için bir korunaklı alan, korunmuş bir alan, bir sığınak haline getirmemiz gerekiyor. Ama bunun yetmediğini bir kez daha açık yüreklilikle söylememiz gerekiyor, projelerimiz yetmiyor. Biz son yıllarda yapmış olduğumuz aile çalışmalarıyla 237 bin 328 kişiye ulaşırsak da hala ulaşmadığımız pek çok kişi var.

Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına gelen problemler içerisinde evden uzaklaştırma probleminin ailenin birliğine değil dağılmasına daha fazla katkı sunduğu bir hakikat olarak karşımıza çıkıyor. En küçük meselede duygusal etkiler neticesinde kolluk kuvvetlerine haber verilen bir aile probleminin evden erkeğin uzaklaştırılması ile sonuçlanması Türk aile yapısına hizmet etmiyor. Bunun bilinmesinde fayda var. İlgililerimiz, yetkililerimiz bu konuda çözüm önerileri üretirler, üretmezler onu bilmiyoruz ama tanık olduğumuz hususlardan bir tanesi budur.

Yine nafakanın sürekli hale getirilmesi uygulamasının, evliliklerin kısa sürmesine katkı yaptığı bize gelen veriler arasında, ulaştırılan bilgiler arasındadır. Bu husus bir sosyolojik araştırma konusu yapılmalıdır. Yani altı ay süren, bir sene süren, iki sene süren evlilikte şu kadar uzun süren nafakalarla sonuç-

lanan davalar aile birliğine mi, ailelerin dağılmasına mı sebep oluyor bu konunun araştırılması gerekiyor.

Her şeyden önce aile meselesinin bir bütünlük içerisinde ele alınması gerekir. Bir Türk insanının cep telefonu ile harcadığı zaman 7 saat 52 dakikadır. Çocuklar sosyal medyaya bağımlı, çocukların dünyasına, çocukların zihnine girmekte, kalbine ulaşan bir yol bulmakta zorluk çekiyoruz. Bunun bir problem olarak ele alınması gerekiyor.

Geçen sene TDK yılın kelimesini, 'kalabalık yalnızlık' olarak seçmişti. Yalnız insan sayısı ilk defa bu kadar fazla yükseldi, huzur evleri doldu. Sekiz çocuğun var ama hiçbirisiyle şöyle ya da böyle ilgi kuramıyorum şeklinde sitem eden, şikâyet eden anne babalarla karşılaşılıyor. Bu problemlerin çözümünde Diyanet'in belki yüzde 10'luk bir payı olabilir ama bu konu bir devlet meselesi haline getirilmeli ve milli bir çözüm projesi oluşturulmalıdır. Çünkü aile ile ilgili rakamlar, bürolara gelen şikâyetler hakikaten başımızı iki elimizin arasına alıp da düşünmemizin vaktinin çoktan geçtiğini gösteriyor. Elbette her çaba kayda değer çabadır, her gayret mutlaka takdir edilmesi gereken gayrettir ama bu gayretlerin tek başına sadece Aile Bakanlığı, sadece Diyanet İşleri Başkanlığı, sadece filan kurum değil devletin tüm birimleri ile beraberce yapılmalıdır.

Nüfusun bu kadar hızlı düşmesinde, mesela üniversiteye girmenin çok kolaylaştırılması evliliğin gecikmesine sebep olan problemlerden bir tanesi olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumun çözülmesi gerekiyor. Her tarafta üniversitesinin açılması evliliği geciktiren sebeplerden bir tanesi olarak karşımıza çıktı. Eğitimin, on iki yıl kesintisiz olarak uygulanması karşımıza evliliğin gecikmesine sebep olan problemlerden bir tanesi olarak çıkmıştır. Bütün bunların yukardan bir bakışla ele alınması, konuşulması ve çözüm önerileri üretilip her teşkilata üzerine düşen vazifelerin belirlenmesi gerekir.

Güvenli Liman Oluşturmak: Aile Yılında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Yaptığı Çalışmalar

Samiye KORKMAZ*

Basit bir soruyla başlayalım, aile kim? Aslında sizin evdekiler, benim evdekiler. Benim eşim, benim çocuklarım. Sizin eşiniz, sizin çocuklarınız, torunlar varsa onlar. Komşular, arka mahalledekiler, ön sitedekiler yani bütün çevremiz, hepimiz akademisyenlerin aileleri, buradaki sendika başkanlarının aileleri, benim ailem, sokaktakilerin ailesi, hepimizin ailesi.

Küçük bir hikâye anlatmak istiyorum. Bir inşaat ustası senelelerini veriyor bir firmaya, firma için sürekli müstakil evler yapıyor. Otuz beş yılın sonunda inşaat firmasının sahibi iyi yürekli bir adam, çalışmasının karşılığını ödüllendirmek istiyor. Ustaya “sana bir görev vereceğim ayrılırken, onu da yaptıktan sonra sen sağ ben selamet emekli olabilirsin” diyor. Bir inşaat yeri gösteriyor, buraya istediğin malzemeyi al ve istediğin şekilde bir villayı inşa et. Ustada artık yorulmuş, biraz işi savsaklayarak yapmış, malzemenin vasat olanını almış. İnşaata da bıktığı için uyduruk yapmış ama bitirmiş. Sonra getiriyor firma sahi-

* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdür Yardımcısı

bine anahtarı teslim ediyor. Firma sahibi herkesi topluyor ve orda ona tekrar anahtarı teslim ediyor. Diyor ki, bu bizim sana firmamızın emeklilik hediyesidir. Şimdi bu hikayeyi niçin anlattığımı ifade etmek istiyorum, aslında başkaları için yaptığımız her işin kendi ailemize bir dönütü var. Bu nedenle aile alanın da yürütülen her çalışma aslında kendi ailemize yönelik bir yatırım olmaktadır.

Mesleğimin ilk yıllarında iyi anne nasıl olunur? iyi baba nasıl olunur? bunu başkalarına anlatmaya çalıştım. Sonra şunu fark ettim, iyi anne baba olmaktan önce yapılması gereken başka bir şey var. Ya ben kimim, ben bu dünyada neyim, nasıl duruyorum? Öyle değil mi, ben eşime nasıl davranıyorum, ben ne istiyorum, istediklerimi nasıl ifade ediyorum, duygu dünyamı, düşünce dünyamı neler oluşturuyor, buralara bakıyor muyum?

Ailelere yönelik eğitimlerde gözlemlediğimiz en önemli husus bilgiyi davranışa dönüştürmedeki zorluk. Bu nedenle eğitim programlarımızın içeriklerini daha çok kişinin kendi hakkında ki duygu ve düşünceleri üzerinden başlayarak planlıyoruz. Hepimiz biliyoruz ki yapmak değil önce örnek olmak gerekiyor. Onun için de o usta hep aklıma gelir. Anahtar bir gün bize de verilecek. O anahtar bize verilirken evlerimizin şekli şemallinin nasıl olmasını istiyorsak bizde o doğrultuda çalışmalıyız.

Aile konusunda ülkemiz demografik istatistikleri ile Bakanlığımızın yaptığı çalışmalar hakkında kısa bilgiler vermek istiyorum. Bu yıl niye aile yılı oldu? Aile yapısında ki değişimler ve risklere yönelik farkındalık oluşturmak için bu düzeyde bir çalışmaya ihtiyaç duyuldu. Sağlıklı aile insanların yetişmesi için gerçekten çok kıymetli, ücretsiz bir okul. Sevgiyi, saygıyı, yemeyi, içmeyi, bakımı veren yer ailedir. O yüzden aile kişinin yetişmesi için çok önemlidir. Aile toplum için çok önemlidir. Toplumun devamının sağlanması açısından önemlidir. O yüzden de toplumlar ailelere yatırım yaparlar. Bu nedenle bizim de Anayasamızın 41. Maddesinde ailenin korunmasına yönelik özel

bir atıf bulunmaktadır. Yine On İkinci Kalkınma Planında da eşleri tanımlamış bir şekilde kadın ve erkeğin evlilik birlikteliğine vurgu yaparak, manevi ve bütün değerlerin aktarımı, geliştirilmesi açısından tüm kurumların önem alması söyleniyor.

Tüm bu işlere yapılsa da her dönemin kendine ait riskleri vardır. Bugün payımıza düşen riskler tarihte görülmediği kadar çok fazla. Nedir? Dijitalleşmedeki kontrol edilemeyen gelişmeler, demografik dönüşümler, afet, iklim değişiklikleri ve göçler bu dönemin temel sorunları. Sonuçlarında neler oluyor? İşte evlilik yaşları yükseliyor, boşanmalar artıyor, nüfus değişimleri gerçekleşiyor ve tek kişilik haneler. Bugün etrafta en az on tane levhada bir artı bir ev ilanları gördüm. Sizlerde görüyorsunuz tek kişilik hanelerde artmaya başlıyor.

Kısa kısa TÜİK'in 2024 verilerini arz edeceğim. Evlilik sayısındaki değişim, 2001-2024 aralığına baktığımızda, evet artık evlilik sayıları düşüyor. İnsanlar ekonomik nedenlerle, sosyal nedenlerle, eğitim yaşının uzaması ve istihdama katılımın uzaması, konfor alanından uzaklaşmama vb. birçok nedenle sadece Türkiye'de değil dünyada da artık evlilik konusuna uzak bakıyorlar. Ülkemizde iller bazından dağılım yaptığımızda hala evliliklerin yüksek olduğu illerden Adıyaman başta geliyor, en düşük de Tunceli şu an evlilik oranlarına bakıldığında.

TÜİK verilerine göre, evlenme yaşı da yükseliyor. Akademik hayatın devamı yani okul yaşının uzaması, akabinde işe girme gibi farklı sorunlar, ekonomik nedenler erkeklerde evlilik yaşını yirmi sekize çekmiş, kızlarda ise yirmi beşe çekmiştir. Seksen bir ilde bu kadar büyük üniversiteler olacağına belki bunların artık ara eleman yetiştiren ve istihdama olanak sağlayan alanlara dönüşmesi bu oranları düşürebilir. Bu soruna hem Aile Bakanlığı hem de diğer ilgili Çalışma Bakanlığı, MEB, YÖK yeni çözümler üretmesi gerekir.

Doğurganlık hızımız düşmüştür. Dünyada canlı doğumlar üzerinden bir hesaplama var. Bu hesaba göre nüfusun kendini yeni-

leme oranı 2.1'dir. Bunun altına düşerse alarm zilleri çalar. Bizim de 2017 itibarıyla zillerimiz çalmaya başladı halihazırda günün sonuna geldiğimizde biz 1.48'lerdeyiz. Yani 2.1'in altına düşmüştüz. Daha vahim olan bir şey var, Memur-Sen başkanımızın söylediği 1.49'un altında yetmiş bir ilimiz var. Yani ülke toplamı ile il bazlı sıralama arasında da düşüş farkı oldukça fazla. Artık doğurmuyoruz, çocuk doğurmak önceki zamanlarda beşerî sermaye olarak görülürken şimdi yük gibi algılanabiliyor. Bireyselleşme ve kendine zaman ayırma kavramları hayatımızın büyük kısmını oluşturmaya başladı çocuk yetiştirmek zenginlik değil külfet gibi değerlendirilmektedir.

AB ülkelerinde hali hazırda doğurganlık hızı 1.38'de, bizde 1.48'de ama çok da övünülecek bir durumda değiliz. Avrupa bugün ekonomik tedbirlerle, sosyal refahı düzeltecek birçok tedbirlerle bile doğurganlık oranlarını hala yükseltmiyor.

Bu tabloyu ilerlettiğimiz zaman sözgelimi 2100 yılına geldiğimizde Türkiye'nin nüfusunun 55 milyon olması bekleniyor. Ama daha kötü bir şey var. Nüfusun düşmesinden ziyade nüfusun demografik olarak yaş kategorilerinin değişimi ile ilgili birtakım sıkıntılarımız olacak.

Bugün şöyle bir nüfus piramidimiz var. Nüfus piramidini de 2007 ile 2024 olarak karşılaştırdığımızda 2007'ye baktığımızda aslında yaş skalası genç alanlarda daha geniş görünüyor ama 2024'e geldiğimizde yukarıya doğru bir baskı var, genç nüfus daralıyor. Bu ne demek? Biz 2100'de 50 milyon olduğumuzda çoğumuz yaş itibarıyla ben ve benim üstüm genç arkadaşlar olacak demektir. Açıkçası ileride genç işgücümüz olmayacak. Yani eğitimde, tarımda, sosyal işlerde hani diyorlar ya yapay zekâ birçok işi alacak, edecek, alsa da etse de genç nüfusun yerini tutar mı bilinmez. Üretim büyüme hızımız da düşecek. Tıpkı tarım alanlarımızı kullanımımızın düştüğü gibi üretim hızımız düşecek. Çalışan emekli oranının düşmesi, başka bir sorun zira dört çalışan bir emekliyi karşılıyor. Ama bugün

geldiğimiz noktada 1.6 iki kişi bile değil bir emekliyi karşılama zorundayız. Bu durum da çalışan-emekli dengesinin ne kadar bozulduğunu gösteriyor.

Yine eğitim sürecinde küçülme gözlenmektedir; göçle gelenleri işte bu sürece dahil edebiliriz ama bizim ülkemizde bizim topraklarımızda bizler ikamet etmeliyiz.

Boşanma sayıları hem ülkemizde hem dünyada artıyor. Yalnız boşanma nedenlerinin birinci sırasında öyle akrabaların müdahalesi falan yok hocam. Bizim yaptığımız, bakanlığın yaptığı araştırmalarda ilk sırada kişiler arası ilgi, sevgi ve saygının azalması gözüküyor. Bakın ekonomik neden bile değil. Çiftler arasındaki ilgisizlik birinci sırada yer alıyor. Bu da ne demek? Biz hem karşımızdakine hem de kendimize tekrar bir bakıp yeniden düşünmemiz gerekiyor.

Tüm bu risklere rağmen yapılan TÜİK araştırmalarında ailenin hala güvenli limanımız olarak görülmekte olduğu aşîkardır. Bakanlığın geçen yıl başlattığı dört yıllık bir eylem planımız var. Bu eylem planı kapsamında da tüm paydaşlarımız Memur-Sen’de buna dahil Diyanet-Sen’de dahil bütün paydaşlarımızla beş stratejik amaç doğrultusunda ailenin yeniden güçlenmesini desteklemeye yönelik planlar hazırladık.

Bu yıl “Aile Enstitüsü” kuruldu. Aile Enstitüsü’nün kurulmasının amacı da veriye dayalı yeni dönemde politikaların oluşturulabilmesi için tüm Türkiye’yi kapsayan bir yapının oluşturulabilmesidir.

Nüfus Politikaları Kurulumuz var, yeni kuruldu Cumhurbaşkanı Yardımcımız başkanlığında ve bu kurulunda eylem planı hazırlıkları devam ediyor. Aile Yılı’nı ilan ettik, Aile Yılı kapsamında birçok çalışma yürütüyoruz. Buraları artık hızlı geçiyorum. Şurada bir web sitemiz var. aileyili.gov.tr lütfen bunu not alın, her ilde aileye yönelik yürüttüğümüz çalışmalar, etkinlikler, indirimler, uygulamalar burada yer alıyor. Aile Gençlik Fonu’ndan herkesin haberi vardır. Aile Yılı’nda 18-

29 yaş aralığında, 2.3 asgari gelirin altında olan çiftlere 150 bin TL destek veriliyor. Yine bu yıl doğan birinci çocuğa 5 bin, ikinci çocuğa aylık 1500, üçüncü çocuk ve üstüne de aylık 5 bin lira destek veriliyor. 'İlk Öğretmenim Ailem Uygulaması', ailelere rehber olabilecek bilgileri içermektedir.

Aile Eğitim Programları uygulanıyor. Bu eğitimlerdeki temel amaç önce insanın kendisine dönüp bakması, sonra sağlıklı aile ilişkilerini harekete geçirmesidir. Bakanlık olarak ücretsiz Aile Danışmanlığı hizmetleri veriliyor. Her ilde aile yılı münasebetiyle söyleşiler mevcut, indirimler var. THY'de indirimler, demiryollarında, otobüs firmalarında. Tüm bunlar şunun için önemli. Aileler bazen ekonomik nedenlerle birtakım etkinlikleri gerçekleştiremiyor ya bu yıla özgü sembolik çalışmalarla sosyalleşebilme, bir arada olabilmeye yönelik çalışmalar yürütülüyor.

Küresel Şeytani Aklın Kısılcasında Aile

Mehmet Baki ÖZTÜRK*

Küresel ölçekte “cinsiyetsizlik, kimliksizlik ve mahremiyet sınırlarının ortadan kalkmasını” küresel şeytani aklın ürettiği “Aileyi Yok Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Projesi”ne bağlamak gerekir. Bu bağlamda kadın ve erkek farkının ortadan kalkmasıyla tevhidin bozulması, merhametin azalması, cinsiyetsizlik ve eşcinsellik gibi sapkın anlayış ve görüşlerin yaygınlaşması çok bilinçli bir üst aklın sabırla ve nakış nakış ördüğü bir sistematiğe evrilmiş gibi görünüyor. Söz konusu projenin en önemli ayaklarından birisi olarak çocuklardaki denetlenme mekanizmasının ortadan kalkması örnek gösterilebilir. Küçük yaşlarda birçok genç kız “Avrupa kıtasında tek başıma lise okuyacağım” deyip yurt dışına çıktı. Sınırlar bir şekilde kalktı. Çocuklar her istediğini yapacak bir hak iddia eder duruma geldiler. Çocuk bir şekilde denetlendiği zaman daha dengeli bir şekilde yetişme durumu ortadan kaldırıldı. Neticede şimdi anlıyoruz: Eğer kaygı oranlarında %85 artış varsa çocuktan beklentinin yan etkilerinden bir tanesidir.

* Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurul Üyesi

Denetlenme dediğiniz gibi kaygıyı da aslında bertaraf eden bir şey. Yani güvenliğimden sorumlu akli selim büyüklerim var, etrafımda. Sınır çizilmesi insanı güvende hissettiremez, onu tamamen kaldırıp “sen ne istiyorsan o olacak” dediğinde henüz akli olarak yetişkin olmamış, beyin gelişimi açısından, ahlaki gelişim açısından yetişkin olmamış birine fazla hak ve yetki verdiğimizde de o sorumluluğu taşıyamayabiliyor. Bu, başlı başına bir kaygı sebebi olsa gerek. Bu realite geleneksel çocuk eğitim metotlarının çağımızda ne denli önemli olduğunu çok aşikâr bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Ailenin ve onun meyvesi olan çocukların yoldan çıkarılması ayartılması meselesi akademi dünyası ve bilimi yönlendirmeyi elinde tutan ‘epistemik cemaat’ yapılanmasını da gözler önüne sermektedir.

Toplumları yönlendiren, projeye yön veren önemli amillerden biri olan Hollywood’a dair geniş ve kapsamlı bir analize ihtiyaç var. Seçilen ve küresel ölçekte pazarlanan bütün filmlerde ve akademik yayınlarda bu durum çok bariz bir şekilde görülmektedir. Örneğin bir Hollywood filminde, “Filmde Hindistan kökenli İngiliz genç bir kız, futbolcu olmak istiyor. Ailesi karşı çıkıyor. Genç kız ailesini ikna ederek futbolcu oluyor. Kadınlara, özellikle Hollywood üzerinden bir pencere açılıyor. İçinde bulunduğumuz savaşın esas cephelelerinden bir tanesi Hollywood film endüstrisi. Mesela “One Million Dolar Baby” diye Clint Eastwood’un bir filmi vardı. Orada bir genç kız; yüzünü, gözünü patlatarak dünya şampiyonu oluyor. Yani filmde sanki bu idealmiş gibi verilmiş. Bir de yani “baby” derken “Ben artık bebek değilim” yani “Ben savaşçı kadını” gibi bir anlam veriliyor. Peki bunun zararı nedir? Yani kadınların erkek mesleklerini icra etmeleri, erkek giyimlerini benimsemesi, para kazanması vs. Şöyle söyleyebiliriz ki: Bunların birincil yan etkileri; evlilik yaşının hep daha yükseğe çıkmasıdır. Kadınlar artık evlenmek istemiyor.

Türkiye’de genç hanımların evlilik yaşları, 30 yaşlarına geldi. Bunların psikolojik ve somatik bir sürü yan etkileri var. Bir kadının kadınlığını yaşamamasına somatik açıdan bakarsak birçok kanser türleri, hamile olmayan kadınlarda; rahim kanseri, göğüs kanseri, yumurtalık kanseri, hipertansiyon rahatsızlıkları gibi birçok patolojiler çıktı. Bunlar eskiden yoktu.” Bu şeytani akıl ve yaklaşım dünya genelinde yaygınlık kazandıkça korkarım kadın diye o nazenin ve güzel varlık, cinsel bir objeye veya kadın görünümlü erkeğe doğru evrilme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

“Aileyi Yok Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Projesi”nin en çok da ortaya çıktığı toplumlara zarar verdiği ikinci kritik alan eşcinselliğin hastalık kategorisinden çıkartılmasıdır. “Bu şeytani ve akademik aklın sahipleri, Amerikan Psikiyatri Birliği’ni ele geçirdiler. Psikiyatri Birliği’ni ele geçirdikten sonra eşcinselliğin hastalık kategorisinden çıkartılmasını sağlayan Amerika’daki akademisyenler akşam o karar çıktıktan sonra barda birbirleriyle sohbet eden eşcinseller, artık görünür olmaktan ve kendilerini aşık eden bir yeni eğilim olarak piyasaya çıktılar. O döneme ait görgü tanıkları var, Planlı şekilde ele geçirilen bir sistem. Bu çok önemli. Bu husus Türkiye’deki akademik camiaya da yansıyor. Sen Türkiye’de bir üniversitede, tarafsız olarak eşcinselliğin psikolojik ve somatik zararları üzerine bir çalışma yapmak istesen seni yok ederler. “Ülkemizde son yıllarda küreselliğin bir yansıması olarak hızla yükselişe geçen eşcinsellik özellikle alt yaş gruplarına pek çok vesile ile dayatılıyor. Rakamları değerlendirdiğimizde Avrupa ve Amerika kıtasına göre düşük olmasına rağmen hızlı bir artış trendi gözlemlenmektedir. “Çok hızlı bir şekilde erkek eşcinselliği %2’den %4’e, daha sonraki yıllarda %4’ten %8’lere, hanımefendilerde %30’lara kadar yükseldi.” Trend ve yönelim bu hızla arttığı takdirde tehlikenin ne kadar ciddi olduğunun altını çizmek gerekir.

“Aileyi Yok Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Projesi” 5 ana aşamada karşımız acıkmaktadır. 5 temel aşama şu şekilde devreye sokulmuştur.

“Birinci Aşama: Geleneksel eğitim ve terbiyenin ortadan kalkması.

İkinci Aşama: Kadınların erkekleştirilmesi süreci yani anneliğin ortadan kaldırılması.

Üçüncü Aşama: Baba otoritesinin ortadan kaldırılması.

Dördüncü Aşama: Her türlü cinsel sapıklıkların teşviki.

Beşinci Aşama: Cinsiyetsiz toplum...”(3)

Dünya üzerindeki toplumlara ve bilhassa Müslümanlara modernlik adı altında dayatılan cinsiyetsizlik, LGBT kavramları o kadar çok yaygınlık kazanma eğilimine girdi ki, meselelerin iç yüzüne odaklanma ihtiyacı ile karşı karşıyayız. Bu kapsamda taşıyıcı ve kurucu bir isim var. Bu kişi Judith Butler adında lezbiyen bir kadın. Peki kimdir bu kadın? 1956 doğumlu olan, Judith Butler, feminist felsefeye bağlı bir cinsiyetsizlik aktivistidir. Evvela Judith Butler’ın şu cümlesi üzerine biraz değerlendirme yapalım: “LGBT falan bizim probleminiz değil” diyor. Bizim derdimiz, biz İnsanlığı yeniden yapılandırmak istiyoruz’ diyor. Daha ne söylesin?” Amerikalı aktivistlerin ve akademik çevrelerin aslında bir cinsel kimlik değil de yeni bir dünya toplumu oluşturmak istedikleri ayan beyan ortaya çıkmıştır. Bu durum, Kur’an-ı Kerim’de Nisa Suresi: 118-119-120-121. ayetlerinde ifade edilen şeytanın Allah (cc)’ın yaratılış fitratını bozmaya ve değiştirmeye dönük planının açık ifadesidir.

Küresel bakışa biraz ara vererek, bizim kültürümüzün meseleye bakışını da irdelemek istiyorum. İnanan bir Müslüman Türkiye’nin evladı olarak, iman ettiğimiz değerler manzumesi bize şu hakikatlere uygun bir bakış açısı ile bakmayı emretmektedir. Bunu veciz üç tane cümle ile ifade etmek mümkündür.

Birinci cümle: Biz bu dünyaya mutlu olmaya gelmedik. Burası imtihan yeri.

İkinci cümle: Biz bu dünyaya mutlu etmeye geldik. Bu dünyanın mottosu şu, mutlu et ki, mutlu ol.

Üçüncü Cümle: Allah (cc) bu dünyada mutluluğu bir başkasını mutlu etmenin içine gizlemiştir.

İnanan bir insan için işin özeti budur. O nedenle mutlu olmak için değil, mutlu etmek için evleniriz. Çünkü mutlu ettikçe mutlu olacağız. O nedenle insanları hayra ve iyiliğe çağrı, tebliğ, davet, iyilik, merhamet, şefkat, adalet farzdır. Ancak bir eğitimci olarak multidisipliner yaklaşmak bakımından söylüyorum aile dediğimiz kavram tek bir kelime ile tek bir şeyle izah edilecek, anlatılacak bir konu değil. Bu nedenle bir kere kadın, erkek, aile mentalite olarak böyle düşünmeli, biz bu dünyada imtihanadayız. Allah beni eşimle, eşimi de benimle imtihan ediyor. Eşim benim cennet biletim, ben de onun cennet biletiyim. Eşim benim eksik tarafım, ben de onun eksik tarafıyım aslında. Kadın ve erkek evlenmek, yuva kurmak vasıtasıyla eksikler bir araya gelerek tamamlanır, tümleniriz. Bu şekilde aile hayatını kendisi ile anlamlı, bütüncül bir bakış açısıyla yeniden ele almak ve tanımlamak gerekiyor. Baba, oğul, kutsal ruh, mentalitesine dayalı teslisi parçalanma, tevhide dönüştürmemiz gerekiyor. Bu çatışmayı dayanışmaya, merhamete, kardeşliğe, iyiliğe, adalete, şefkate, muhabbete, marifete dönüştürecek bir zihniyet dönüşümü gerekiyor.

Yukarıda ifade edilen bu temel mentaliteyi özellikle aile ile ilgili herkesin zihnine kazınması gerekiyor. Burası imtihan yeri ve burası geçici bir yer. Batılılar son 150-200 yıldır dünyayı babalarının kavramsal çiftliği gibi kullandılar. Bütün kavramları sıfırlıyorlar, değiştiriyorlar, İçini boşaltıyorlar, kavramların etkisini, derinliğini, entelektüelliğini, hikmetini, irfanını öldürüyorlar. Renksiz, tatsız, kokusuz bir insanlığın inşasına çalışıyorlar. Bu nedenle öncelikle şunu belirtelim ki, beden bana ait de-

ğil, Allah'ın emanetidir. O nedenle "zina edemem", o nedenle "intihar edemem", o nedenle "alkol kullanamam". Neden? Bu beden bana emanettir. Eşim bana emanettir, sağlık bana emanettir, çevre bana emanettir. Küresel kısaçtan kurtulabilmek için öncelikle bu temel bakış açısının zihinsel değişim ve dönüşüm olarak toplumda yer etmesi gerekiyor. Bunun taşıyıcısı, değiştiricisi ve dönüştürücüsü olarak da en uygun zeminlerden bir tanesi de aile ve sivil toplumdur. Onun da en önemli zeminlerinden bir tanesi Diyanet-Sen, Memur-Sen ailesidir. Ben hakikaten düzenlediğiniz bu çalıştay için tekrardan tebrik ediyorum, teşekkür ediyorum.

Hadisenin çözüldüğü II. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı akademik, sosyal ve siyasal gelişmeleri bir bütünlük arz edecek şekilde sizlerle paylaşmak istiyorum. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1950'li yıllarda bir isim var ve bu ismi bir kenara not etmek gerekir. Prof. Alfred Kinsey, ilk yanlısın başladığı, ilk düğmeyi yanlısı bağlayan adamlardan biri. Aile, cinsellik, mahremiyet, kadın ve erkek rolü ile ilgili bilimsel atıflar ve akademik yayınlar, bu adamın yazdığı bilimsel yalanlar üzerine inşa edildi. Aileyi kısaca alma projesindeki İkinci önemli akademik gelişme 1970'li yıllarda, Profesör Alexander Bruce tarafından gerçekleştirildi. Literatürde Bruce deneyleri adı verilen; tek başına yaşayan farelerle, çoklu aile ortamında yaşayan fareler üzerinde yapılan 10 yılı aşan deneyler silsilesi. Onlar üzerinde yapılan deneylerden sonra o yapılan yaklaşık 12 milyon dolar harcanarak yapılan araştırma sonrasında Prof. Bruce şöyle bir tespitte bulunuyor. Yalnız yaşayan farelerle, aile ortamında yaşayan farelerin gözlemlerini, davranışlarını, yaşam biçimlerini gözlemliyor, bunu not ediyor, hikayesi çok uzun. En sonunda geldiği nokta adam diyor ki, bizim küresel ölçekteki hedeflerimize ulaşabilmemiz için iki tane mekanizmayı yıkmamız gerekir biri aile, diğeri din.

Bundan sonra süreçte 1973 yılında Amerikan Psikoloji or-

ganizasyonu, sonra BM Psikoloji organizasyonu, 80'li yılların başlarında Avrupa'daki psikoloji organizasyonu bunlardan referans alarak akademide öyle derin çalışmalar yaptılar ve sonrasında aileyi bitirici, dini bitirici, din adamını bitirici, kutsalı hafifseyici, gelenekleri, örfleri, adetleri yani insanın köküyle olan bağlantısını kurutacak zehirlerin bilimsel akademide nasıl tane, tane, gergef gergef, nakış nakış işlediğini, akademisyenlerimizin de bildiğini zannediyorum. Avrupa'ya gittiğimiz ziyaretlerde, oradaki davet edildiğimiz akademik çalışmalarda bizimle özel toplantılarda farklı konuşuyorlar, bilimsel makale ve bilimsel sunumlarda çok farklı konuşuyorlar. LGBT aleyhine konuşamıyorlar, aileyi ayakta tutacak cümleleri lütfen söylüyorlar. İndividualistler, pragmatistler ve insanın köküne kibrit suyu dökecek şeyleri bilimsel kılıfla, akademik kılıfla o kadar ustaca yapıyorlar ki aklınız şaşar. Özellikle Japon asıllı Amerikalı akademisyen Prof. Francis Fukuyama, ilk yazdığı kitapta ailede kadın, erkek ve çocuğu yeniden tanımlayarak ailede Çözülme kitabını yazdı, daha sonra da yazdığı kitabın adı: *Tarihin Sonu*.

Okuyorsunuz, *Çözülme*'de ilk söylediği şey, artık anne rolü değişecek, baba rolü değişecek, aile kavramı değişecek. Bundan sonra aile çok önemli bir şey değildir diyor. Çözülme, *Tarihin Sonu* sonra bakın nasıl gergef gergef işliyorlar meseleyi. Samuel Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, şu an Gazze'de yaşadığımız süreç, zihinsel alt yapı olarak nasıl nakış nakış, ilmek ilmek işlenmiş bütün dünya seyrediyor. Çözülme bu işte, tarihin sonu bu işte. İnsanlık ölüyor. Sonrasında Dünya ekonomik Forumunun 38 yıldır koordinatörlüğünü yürüten Prof. Dr. Klaus Schwab, *Gereat Reset/Büyük Sıfırlama* kitabı ile bütün dünyayı ve kavramları sıfırladıklarını ilan ettiler. Büyük sıfırlamaya pandemiyi vesile kıldılar. Pandemi sonrasında Google'nin bir önceki CEO'su Ray Kurzweil'in yazdığı kitap, '*Transhümanizm. İnsanlık 2.0*' kitabı gündeme damga-

sını vurdu. Kursweil bu kitabında özetle şu ana kadar ki insan, Allah'ın yarattığı insan olup, 1.0 sürümünün dönemi bitti. Transhümanizm İnsan 2.0, yani bundan sonraki insanı biz yaratacağız. Onun bıraktığı yerden Noah Yuval Harari aldı. Yazdığı kitaplar sırasıyla *Homo Sapiens*, *Homo Deus* ve *Homo Zeus* ve *Nexus* idi. Sonrasında da şimdi yeni bir kitabı çıktı, *21. Yüzyılda insanlığa 21 Ders* bütün dünya insanlığına ev ödelerini de yazıyor bu adam.

Özellikle gençlere ve toplumun diğer bireylerine sosyal medya üzerinden dayatılan cinsiyetsizlik ve aileyi ifsat etme projesine karşı alınacak önlemleri şu şekilde ayrıca sıralayabiliriz. “Evveleminde bir savaşın içinde olduğumuzu anlamamız lazım. Bu savaşın farklı cephelerini anlamak biraz zor. Mesela kadınların erkekleştirilmesi dediğim şeyi birçok kadın, ‘ya bizim kadın haklarımız elimizden alınacak, işte biz meslek edinmeyeceğiz’ gibi düşündü. Hayır, bu değil. Başka bir şey yapılıyor orada. Kadın kadınlıktan çıkartılmak isteniyor. Savaşın farklı cephelerini anlamamız lazım.”

Günümüzde çokça tartışılan ve toplumun göz hizasında tutulmaya gayret edilen “Eşcinsellik bir hastalık mı?” sorusuna da çok net bir şekilde cevap verelim. “Eşcinsellik, bedensel hastalıklara yani somatik ve psikolojik hastalıklara sebep olan bir gelişim bozukluğu. Bunun psikolojideki tam olarak tanısı bu. Tıpkı alkolizm gibi. Alkol içmek hastalık mı değil, ama kronikleşirse bu bedende hastalıklara sebep oluyor. Aynı şekilde “gay life style” dedikleri eşcinsel hayat tarzı, birçok ikincil hastalığa sebep olan bir gelişim bozukluğudur

Sistemin çok organize bir şekilde ilerlemektedir. “Geçen gün bir arkadaşımla telefonda konuştum. WhatsApp üzerinden sana ulaşamadım. “Ulaşamazsın ki” dedi, “Benim telefonum tuşlu telefon” dedi. Helal olsun sana dedim. Bak proje çok devasa, trilyonlarca dolarlık bir proje ama bu projenin çok hassas bir gözü var. Ne o hassas göz? Ya şu makine, bu makineyi

hayatımızdan çıkarsak proje çöker. Biliyorum hayattan çıkartmak çok zor geliyor şimdi, şu aşamada herkese çok zor geliyor. Ama şöyle bir şey yapacaksan: “Bunu hayatından çıkar senin çocuğunu kurtaracağım” dese birisi çıkarır mı? İşte o gün gelmeden hayatınızdan makineyi çıkarın” cümleleri ile telefonlar üzerinden “Aileyi Yok Etme ve İnsanlığı Yeniden Yapılandırma Projesi”ne verilebilecek en anlamlı karşı duruşu sergilemek gerekir.

Gelinen bu noktada bütün bunların tezgahını ipliğini pazara çıkarıp makul bir model sunan Dr. Mustafa Merter’in *Hekaton’la Son Tango* kitabını tavsiye ederim. Nasıl bir şey yapacağımızla ilgili yol haritası anlamında hem politika belirleyicilerine hem baskı gruplarına hem de yöneticilere anlamlı tavsiyeler var. Bu zaman diliminden sonra sağlam tutmamız gereken iki alan var: Aileyi ayakta tutmak ve erdemli ve yetkin çocuklar yetiştirmek. Eğitimci olmam hasebiyle küresel ölçekte bu adamların bütün oyunlarını şu beş tane şeyi yapmak suretiyle aile ölçüğünde boşa çıkarabiliriz. Bu adamların yaptığı bütün masrafları boşa çıkarabiliriz.

Beş Önemli Stratejiyi şöyle sıralayabiliriz:

1. Eğiteceğiniz çocuğa, teşkilatınıza, ailenize, iş yerinizdekilere önce düşmanını öğreteceksiniz. ‘Ey düşmanım, sen benim ifadem ve hızımsın, gündüz geceye muhtaç bana da sen lazımsın’ diyor ya Üstat Necip Fazıl. Çünkü ontolojik olarak beni var eden düşmanımdır. Bizim kendi kadim medeniyetimizde müminin açık düşmanı dört tanedir: a)İnsanın içindeki yaramaz çocuk nefsi, b) Şeytan, c)Kötü arkadaş, d)Küresel şeytani akıl yani Siyonizm. Düşmanını bilmeyen ondan darbe yer, kurşun yer ve ölür, O nedenle sorunumuz ‘illallah’ demek değil çocuklara ‘La ilahe’yi öğretmediğimizdendir. La ilahe önce düşmanını öğreteceksin, sonra illallahdiyerek Allah cc ile dost olacağız.

2. Eğiteceğiniz çocuğa, hayal, hedef, vizyon, Kızıl Elma, Nirvana, uğruna ölmeyi göze alacağı bir dava ve seveda vereceğiz. Çocuğa, gence aileye, teşkilatımıza, topluma, hayal, hedef, vizyon ve bir gelecek öngörüsü vereceğiz. Toplumumuzun her bireyini sabahleyin uyandığında yaşamasının bir anlamı olduğuna dair bir motivasyonla hayata karışmasını temin etmeliyiz. Bir hayali ve hedefi olmayanlar modern tabirle Elon Musk'ın dünya vatandaşlığı mottosuyla kandırılmış renksiz tatsız, kokusuz tiplerdir.
3. Ahlak eksenli bir aile kültürü oluşturmak.
4. Proje eksenli, başarı hikayesi eksenli, uygulama eksenli, hayatın içerisinde, okulu hayata, hayatı okula taşıya beceri temelli bir anlayışla, hayatın kendi döngüsü içerisinde hayatı yeniden kurgulamak, anlamlandırmak. Bunun için bizler Milli Eğitim Bakanlığı olarak, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'nde beceri temelli, uygulama temelli, proje, Ar-Ge, inovasyon, keşif, marka, faydalı model, tasarımı öncelikli bir model yaptık, yapmaya çalıştık. Bunu geliştireceğiz.
5. Modern dünya, bir günü yirmi dört saati iş eksenli kurmuştur. Bir günü beş vakit namaza göre yeniden düzenleyeceğiz. Hepimizin hayatını belirleyen ana paradigma nedir? Sabahleyin işe gideceğiz, çocuk okula gidecek. Okul ve iş öncelikli. Halbuki bizim kendi kadim medeniyetimiz, kültürümüz işe, okula, şuna buna giderken 'innes salâte kânet alâl mu'minîne kitâben mevkûtâ(mevkûten' (Nisa Suresi, 103. Ayet) Biz beş vakit namazı bir günün içerisinde size dağıtarak farz kaldık. Bir günü beş vakit namaza göre ayarlayacaksınız.

On iki kişilik akademik bir grupla bir yaptığımız araştırma var. Bu araştırmaya göre namaz ibadetinin içerisinde yetmiş iki tane değer gizli. Sadece namaz ibadeti ile çocuğun değer-

ler dünyasını ayağa kaldırmak mümkün. Aile kendi özgür ve özgün irademizle kurduğumuz ilk devletin adıdır. Bu devletin ilk vatandaşlık görevi namazdır. Bunu öğretirseniz yetmiş iki tane değeri öğretmiş olursunuz.

Kaynakça

Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya, 2022,

Saffet Köse: *Modern Çağın Sorunu: Baba Yoksunluğu*, Mehir Vakfı Yayınları,

konya, 2025

Mustafa Merter, *Hekaton'la Son Tango*, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2024

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sura>

AİLE KURUMU VE HUKUK

Sağlam Aile İçin Hukuk Reformu

Emir KAYA*

Aile ve cinsiyet konularında temel tespit şu olabilir: “Türk toplumu delirtiliyor. Birbirine zıt telkinlerle adeta hepimiz delirdik. Bütün kadınlar, bütün erkekler, hepimiz delirdik.” Aile ve cinsiyet konularında o kadar zıt mesajlar veriliyor ki açıyor-sunuz dizileri, reklamları; “kadın gücü, kız sözü, kadın tornacı, kadın kepçe operatörü”, kadınlar güçlü, güçlü, güçlü... Diğer taraftan, “kadın zayıftır, kadın telefonu kaldırdığı an polis gelmelidir, kadın kırılgandır, kadınlara çok hassas davranmak gerekir, kadınlara ömür boyu nafaka vermek gerekir çünkü kadın kendi rızkını kazanamaz” ifadeleri. Bu cümleleri herkes kendi içinizde tartabilir.

Kadınlara verilen bu zıt mesajlar kadınları delirtti. Erkeklerin de aynı durumda olduğunu düşünüyorum. Erkek dediğin güçlü olur, adam olur, himaye eder, karısını korur, destek olur, korkak olmaz, hımbıl olmaz. Bir taraftan bize verilen mesajlar bunlar. Diğer taraftan bize verilen mesajlar ne? Erkek yumuşak olur, erkek ağlar, erkek çocuğun altını değiştirir. Erkek mutfak

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Öğ. Üyesi, Prof. Dr.

ğa girer, önlüğünü bağlar. Erkek, kadının yaptığı her şeyi yapar, ondan ayırt edilemez. Sonuçta hepimiz delirdik, erkekler olarak delirdik. Bu kadar zıt mesajlarla biz erkekler de delirdik.

Kanaatimce cinsiyet ve aile konularında çözümsüzlüğün nedeni bu zıt mesajlardır. Hukuk da bu süreçte delirmenin aleti olmuş durumdadır. Hukuk, şu an Türkiye’de aklı başınlığın aleti değil; Hukuk bir çılgınlığın ve deliliğin aleti olmuş durumda. Bu konularda Memur-Sen çatısı altında, Ali Yalçın Başkanımızın bahsettiği iki çalışma yapıldı. Biri “İki Değer, İki Risk”, diğeri de “Aile ve Kadın Politikalarına Yeni Bir Paradigma”. İkisine de en çok katkı veren bir akademisyen olarak hukukun içindeki yırtılmayı göstermeye çalıştık, özellikle ikinci çalışmada. Mevzuatın bir kısmını açıyorsunuz, aile kutsaldır. Anayasa’yı açtığımızda ailenin kutsal olduğuyla karşılaşıyoruz. Başka mevzuatı açıyorsunuz, aile tehlikelidir. Bir hukuk sistemi kendi içinde bu kadar çıldırmış olamaz. Oysa bütüncül bir yaklaşımın olması lazım. “Aile kutsaldır” yaklaşımı ile “Aile tehlikelidir” yaklaşımının ortasını, makulünü bulamadığımız için bir o tarafa, bir bu tarafa savruluyor, ikisi arasındaki dengeyi sağlayamıyoruz. Ailenin kutsallığını da sağlayamıyoruz, aileyi tehlikeli gören feminist ideolojiyi de gerçekleştiremiyoruz. Ortaya ucube bir şey çıkıyor.

Ailenin kutsal olduğuna dair hukuk sistemimizden bir örnek, boşanmaların inanılmaz zorlaştırılmasıdır. Halbuki hukukta evrensel ve temel ilkelerden bir tanesi, yetki ve usulde paralelliktir. Yani bir işlem nasıl tesis ediliyorsa öyle de bozulur. Evlilik imza ile tesis ediliyor, rıza ile tesis ediliyor. Taraflardan birinin rızasının olmaması ile o boşanmanın derhal gerçekleşmesi lazım. Boşanmanın oluşturacağı mağduriyetlerin ayrıca hukuk konusu yapılması lazım. Zarar verilmiş, zina olmuş, aldatma olmuş, dayak olmuş, ne olmuşsa bunların ayrıca dava konusu edilmesi lazım. En temel hukuk ilkesini biz hiçe sayıyor, aile hukukunda tabiri caizse “Bu kurumu size yıktırma-

yız” diyoruz. Boşanma süreçleri hukuk namına sergilenen çılgınlıkların toplandığı bir alan oluyor. “Bu kurumu size yıktırmayız” diyor devlet, çünkü aile kutsaldır.

Aynı devletin kanunlarında, eşzamanlı olarak “Aile tehlikelidir” mantığı devreye girmektedir. Aile öncelikle kim için tehlikelidir? Bunu diyenler kim? Feministler. Feministlerin “aile tehlikelidir” söylemi boşanma süreçlerine dahil oluyor ve boşanma süreçleri kadınların erkeklere karşı inanılmaz avantajlı ve baskın oldukları bir olguya dönüşüyor, aile dramlarının büyümesinin, kangrenleşmesinin kaynağını oluşturuyor. Hatta boşanma süreçlerinde kadınların erkeklere göre çok avantajlı olması kadınları boşanmaya itiyor, boşanmanın avantajlarına itiyor. Uzaklaştırma kararı, aile konutunun tahsisi, nafaka, çocuğun velayeti, çocuğun o süreçte babaya gösterilmemesi, bunlar artık adiyattan meseleler olmakta. Hepimizin çevresi bu vakalarla dolu. Hukuk sistemi çarpıklıkların eline geçmiş durumdadır.

Kitabın ortasından konuşacak olursak kadınlar erkeklere göre on kat daha fedakardır; kadınlar erkeklere göre on kat daha da bencildir. Kadının bencillik tarafı uyandı mı kadın çok daha bencil bir varlık oluyor. Fedakarlıkta da erkeklerden çok daha öndedir. Kadın bir fedakarlığa başlasın dünyayı taşır, fedakârlık boyutu öyle ama bencillik boyutu da böyle. Boşanma süreçlerindeki krizler, evlilikte aşırı fedakâr olabilen kadınların, boşanmada aşırı bencil olmasına son derece müsait. Hukuk sistemi de boşanmaların kavgâ ve çirkinlik süreçlerine dönüşmesine müsait olunca gençlere, topluma hangi mesaj veriliyor? Elbette “Evlilik tehlikelidir” mesajı verilmiş oluyor. Kadın ve erkek dört koldan birbirinden soğutulmuş, uzaklaştırılmış oluyor. Birbirine baştan şüpheyile, mutsuzluğa gebe yaklaşıyorlar.

Anayasa’da “Aile kutsaldır” diyerek işe başlayan bir hukuk sistemi, sonuç olarak “Aile tehlikelidir” algısını beslemiş oluyor.

Gençler artık evlenmekten korkuyor, özellikle erkekler evlenmekten korkuyor. Niye o yuları ben boynuma geçireceğim, niye bu rezaletleri çekeceğim, niye bu zorlukları çekeceğim? Bunlar da gayr-ı meşru ilişkileri kolaylaştırıyor. Bu farklı, zıt mesajlar karşısında toplumun delirmesi, hepimizin delirmesi sonucunda çözüm bulmak zorlaştı. Biz çözümü sadece iyi niyetlerle buluruz zannediyoruz. Bu yıl Aile Yılı ilan edildi. Hatta Aile On Yılı. Şöyle bir şey hayal edebiliyor musunuz: TOGG yılı? TOGG yılı ilan etmeye gerek yok. TOGG üretmenin bir mantığı vardır. Oturursun, çalışırsın; mühendislerini, finansmanını bulursun. TOGG üretirsin. Teknolojik meselelerde risk almazsın. Fizik biliminin, matematik biliminin kurallarına teslim olursun ve o cihazı üretirsin. TOGG üretirsin, İHA'yı, SİHA'yı üretirsin. Otoyolu yaparsın, barajı yaparsın. Teknik meselelerde hiçbir şeyin yılı ilan edilmiyor ama hizmetler tıkr tıkr yapıyor. Yıl ilan etmeye gerek yok zira, bir mantığı var o işin.

Sosyal ve hukuki meselelerde öyle bir cehalet egemen ki iyi niyetle, toplantıyla, konuşmayla, belli bir doktrin ve tutarlı bir paradigma takip etmeden bunlar hallolur zannediyoruz. Bu konularda derin kavrayışa sahip insanlar etkili olmuyor. Ya feminist saplantıları olan insanlar var ya anti-feminist saplantıları olan insanlar var. Çok gelenekçi saplantıları olan insanlara ya da çok modernist saplantıları olan insanlara bu işleri havale ediyoruz ya da aynı anda bunların karman çorman hepsine birden havale ediyoruz ve ortaya sosyo-legal ucubeler çıkıyor. Bu işin bir mimarisi yok. Türkiye'de aile politikalarının bir mimarisi, bütüncül felsefesi yok. Aile bu hususlardan dolayı zayıflıyor.

Eskiden hukuk sisteminin müdahalesine gerek yoktu. Osmanlı'nın altı yüzyıllık idaresinde Hukuk-ı Aile Kararnamesi adı altında aileyle ilgili ilk mevzuat 1917'de çıkarıldı. İmparatorluğun yıkılmasına beş sene kala. Beş sene öncesine kadar, 620 sene boyunca Osmanlı aile hukukuna müdahale etmek zo-

runda bile kalmadı. Neden? Çünkü toplum aileyi zaten güçlendiriyordu. Çevre, komşu, akraba bunlar hepsi aileciydi, hepsi aileyi destekliyordu. Osmanlı hukuk sisteminin buna müdahale etmesine gerek kalmadı. Ama bugün nasıl?

Aile Bakanlığının 2014 yılına ait Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması'na göre Türkiye'deki boşanmalarda yüzde 40 etki oranıyla en etkili faktör, aileye yakın çevre müdahalesidir. Kaynana, kaynata, akraba müdahalesi. Bugün biz artık hastalıklı bir toplum haline getirildiğimiz için aileleri, yuvaları destekleme kabiliyetini kaybettiğimiz gibi aileleri yıkan insanlara dönüştük.

Gençlerin yuvalarını çoğu zaman artık anne-babaları yıkıyor, onların müdahaleleri yıkıyor. Bu husustan hareketle devlete “büyük kaynana” denebilir. Devlet, büyük kaynana olmuştur. Devlet, kadınların anne-babası gibi, annesi gibi, kızına aşırı düşkün kaynana rolüne bürünmüştür. Devlet, aşırı müdahale ederek aileyi çok fazla kırılganlaştırmıştır. Aile politikalarının sağlıklı hale gelmesi için sürekli kanun çıkarmak, sürekli mevzuat, sürekli kurum, sürekli şu bu ile aileye çok fazla müdahale bizim geleneğimizde yoktur. Örfümüzde temel bir prensip vardır, binlerce yıl boyunca ailenin esası olmuştur: Karı-koca arasına girilmez. Oysa biz bu prensibi yerle bir ettik. Kim etti? Devlet etti. Devlet karı-koca arasına sürekli bıçağını sokuyor, sürekli sopasını sokuyor, sürekli lafını sokuyor, sürekli kanunu sokuyor; uzlaşmaları değil, feminist ideoloji doğrultusunda çatışmaları körüklüyor. Kadın ile erkek arasına kanun yoluyla fitneler sokuyor. Size inanmakta zorlanacağınız bir şey söyleyeceğim; hukuk alanına uzak olanlar şaşıracaklar. Hukukta her alanda hemen hemen uzlaşma ve arabuluculuk var. Ceza hukukunda uzlaştırma, iş hukukunda zaten zorunlu, kira hukukunda zorunlu, idare hukukuna da sulh geldi. İnsan hakları yargısında var; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önünde devletle başvuru uzlaşıyor. Hukukun bütün alanlarında uzlaş-

ma ve arabuluculuk var. Aile hukukunda uzlaşma ve arabuluculuk yasak, 6284 sayılı Kanun bize bunu söylüyor ve hala bunu savunuyorlar. Yine TCK 86 gibi maddelerde karı-kocanın kavga ettikten sonra uzlaşması yasaktır.

Dinimiz bize ne söylüyor? Karı-koca birbirleri ile geçinemediklerinde hakemler çağırın, bunlar sulh yapsınlar; ya güzellikle barıştırsınlar ya da güzellikle boşattırsınlar. Bizim medeniyetimiz bize bunu söylüyor. Yani sulh illa ki evliliğe devam değildir, sulh boşanmayı kapsar. Medeniyetimiz bize bunu söylerken şu an Türkiye’de yürürlükte olan kanun sistematiği, kadın ile erkek çatışsın, kavga etsin, birbirine düşman olsun şeklindedir. Feminist yıkıcılık başarıya ulaşmış ve kadın-erkek birbirini sevmemez, benimseyemez hale getirilmiştir.

Tüm bu olanlar küresel cinsiyetsizleştirme projesinin parçasıdır. Kadın ile erkeği çarpıştır, çarpıştır, ortada ne kadın kalacak ne erkek kalacak; hepimiz birbirimize benzeyeceğiz, bu çarpışmanın sonucu budur. Çok uzun meseleler. Sağlam aile başlığımıza dönecek olursak, geleneksel sosyal dokumuz dağıldığı için artık çevre aile yapılarını güçlendirmiyor, aksine zayıflatıyor. Hukuk sistemi, aile yapısını güçlendirmiyor, zayıflatıyor. Kendi içindeki mantıksızlıklar ve savrulmuşluklarla hukuk sistemi aileyi mahvetmiştir. Her koruma müdahalesinde yanlış yolda olduğu için daha da bozmaktadır.

Bugün ailelerinin sağlam bir şekilde kurulmasının artık tek bir yolu var. İslam’a, fıtrata dönmek. Ama İslam’dan kastım, yüzlerce yıllık Müslüman kültür, din sandığımız kültürel öğeler değildir. Doğrudan İslam’ın yalın özüdür. Sadece İslam da değil, bütün kadim dinlerde aile, kadın ile erkek arasında bir sözleşme, bir akit ilişkisi olarak kurulur. Kadın ile erkeğin kendi sözleşmelerini en baştan yaptığı bir hukuki modele geçmek, daha doğrusu geri dönmek zorundayız.

Hukuki meselelerin boşanma noktasına bırakılması yanlıştır; evliliğin başına çekilmesi gerekir. Bunu çok uzun konuş-

mak lazım, kısaca özetleyeceğim. İslam hukukunda, kadın ile erkek evlenirlerken hukuk konuşacaklar, boşanırken değil. Evlenirlerken şunları, şunları istiyoruz, bunları bunları yapıyoruz. Sorumluluklarımız bunlar. Bunlarda uzlaştık şeklinde yazılı sözleşmenin evlilikten önce zorunlu hale getirilmesi gerekiyor. Hukuk kavgası baştan verilecek. Diyebilirsiniz ki, hocam anlaşılamazlar. Anlaşılamazlarsa ne olur? Yıkılacak bir evlilik baştan kurulmamış olur. Ne kaybettik? Hiçbir şey kaybetmedik. Aksine, büyük mutsuzlukları önledik.

Fıtrata dönmek: Sağlam ailenin artık tek yolu bu kaldı elimizde. Fıtrata döneceğiz. Evlenirken akitler zorunlu olacak, yazılı sözleşme zorunlu olacak ve boşanma da on milyonlarca insana dayatılan şablon kanunlarla değil, çiftlerin kendi sözleşmelerine göre sonuca bağlanacak. Aile hukukunun mevcut devletçi, toplum dizayncı, tek tipçi mantıktan çıkarılıp, bireyci, sözleşmecici, hürriyetçi bir mantıkla yeniden üretilmesi gerekiyor. Bizim hukukçulara bunu anlatamazsınız. İsviçre’de, Almanya’da görmedikçe anlamazlar.

Karşılaştırmalı Bir Perspektiften İslam Aile Hukukunda Güncel Tartışmalar

Miyase Yavuz ALTINTAŞ*

Giriş

Osmanlı'dan günümüze aile hukukunun dönüşümü, modern dönemde Müslüman ülkelerde aile hukukunun kodifikasyonu ve uygulamaları tartışılan bir konudur. Aile hukukunu Mısır, Fas, Tunus, Pakistan ve Malezya gibi farklı Müslüman ülkelerdeki aile hukuku düzenlemeleriyle karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almak bir zorunluluktur. Bu karşılaştırmalı çerçeveye dayalı olarak sunacağım bu yazıda durmak istediğim iki temel husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Aile mahremiyetinin sınırları ve ikincisi kadının hak arama imkanlarının meşruiyetidir. Şimdi bu hususlara geçelim.

Aile Mahremiyetinin Sınırları ve Kadının Hak Arama İmkanlarının Meşruiyeti

Aile mahremiyeti önemli bir meselesi olarak karşımıza çıkar. Karı koca arasındaki ilişkinin mahremiyetinin korunması,

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi, miyase.yavuzaltintas@hbv.edu.tr ORCID: 0000-0002-5338-3266

ilkesel olarak elbette önemlidir. Nitekim ülkemizde “Duygusal bir kriz esnasında kolluk kuvvetlerinin çağırılması ve akabinde erkeğin evden uzaklaştırılması, Türk aile geleneğine uygun değildir.” ifadesi yaygın olarak benimsenin bir görüşü yansıtmaktadır. Fakat bu ifadenin ima ettiği mefhumu muhalif oldukça rahatsız edicidir. Zira “Kol kırılır yen içinde kalır” anlayışı ile gelenekte İslam’a ve İslam hukukuna uygun düşmeyen pek çok uygulamanın üstü kapatılmış olur. Öte yandan, kadınların hak arama imkânı İslam’da meşrudur. Nitekim Hz. Peygamber döneminde şiddet gördüğünde şikâyet eden, boşanma talep eden ya da eşini sevmediğini belirterek ayrılmak isteyen kadın örnekleri mevcuttur.¹ Kadına karşı şiddet ise yalnızca günümüzün değil, tarihsel süreklilik arz eden bir olgudur. Bu yaklaşım gerçekten korunmaya muhtaç kadınları göz ardı ederek meselelerin bu derece basite indirgenmesi ve yüzeysel şekilde ifade edilmesi kanaatimce talihsiz olmuştur. Bu hususları göz ardı ederek yalnızca belli uygulamalara odaklanmak, meseleyi bütün boyutlarıyla kavramamıza engel olmaktadır.

İslam Aile Hukukunda Hak ve Sorumlulukların Değişen Dengesi

Son dönemde ‘Aile Yılı’ kapsamında düzenlenen seminer, sempozyum, panel ve yayınlarda öne çıkan yaklaşımlardan

¹ Havle bint Sa’lebe’nin kocasının zihâr uygulaması karşısında doğrudan Resûlullah’a başvurması ve bu olay üzerine Mucâdele sûresinin ilk âyetinin inmesi (Ebû Dâvûd, *Talâq*, 16-17); Habîbe bint Sehl’in kocasından gördüğü şiddet sebebiyle ayrılmak istemesi ve Hz. Peygamber’in bu talebi kabul etmesi (Dârimî, *Talâq*, 7); bir başka rivayette ise Abdullah b. Selûl’un kızının, eşinden hoşlanmadığı için boşanma talebinin Hz. Peygamber tarafından dinlenip kabul edilmesi (Abdurrezzâk, *el-Muşannef*, VI, 502) kadınların hak arama yollarına dair önemli örneklerdir. Bu rivayetler, daha sonraki dönemlerde fıkıhta muhâla’a ve kazâi fesih gibi boşanma türlerinin kurumsallaşmasına dayanak teşkil etmiştir. Hadis metinlerine çevrimiçi erişim için bk. Hadis Veritabanı, <https://www.hadisveritabanı.info/>

biri, aile sorunlarının kadın merkezli bir bakış açısıyla kurgulanmasıdır. Ancak bu tür bir yaklaşım, aile hukukunda hak ve sorumlulukların değişen dengesini bütün boyutlarıyla kavramamıza imkân vermemektedir. Aile problemlerini yalnızca kadının üzerinden okumak, tek taraflı bir yaklaşım olup arzu edilen sonuçları hiçbir zaman doğurmayacaktır. Nitekim bugünkü oturumlarda da Prof. Dr. Saffet Köse ve Prof. Dr. Ergün Yıldırım, erkeğin ve babanın değişen rollerine dikkat çektiler. Bu yaklaşımı daha sağlıklı buluyorum. Zira aile ilişkisinin doğası gereği, taraflardan yalnızca birini merkeze almak yerine hem kadının hem de erkeğin dönüşen rollerini birlikte tartışmaya dahil etmek gerekir.

Örnek göstermek açısından bu noktada İslam aile hukukunun temel formülünü hatırlatmak faydalı olacaktır. Nikâh akdinden itibaren hak ve sorumlulukların dengesi, “nafaka-itaat” ilişkisi üzerine kuruludur. Buradaki nafaka, erkeğin eşini ve çocuklarını geçindirme yükümlülüğünü ifade eder ve sistemin omurgasını oluşturur. Ancak günümüz modern toplumlarında bu denge değişmiş ve hem kadınlar hem erkekler tarafından ciddi biçimde sorgulanır hale gelmiştir. Bu değişimin tek taraflı olmadığını altını çizmekte fayda görüyorum. Bugün erkek ilahiyat öğrencileri dahi “*Mehire ne gerek var, kadın da çalışıyor zaten. Neden evin iâşesini yalnızca ben karıştılamak zorundayım, eşim de çalışıyor*” diyebilmektedir. Bu düşünce, İslam aile hukukunun karı koca arasındaki hak ve sorumlulukları belirleyen en temel somut dengelerinden birinin bozulduğunu göstermektedir. Ancak tartışmalarımız çoğu zaman bu köklü dönüşümlerden ziyade yüzeysel meseleler etrafında dönmektedir. Oysa üzerinde durulması gereken nokta, hak ve sorumlulukların yalnızca kadın üzerinden değil, kadın ve erkeğin birlikte üstlendiği bir çerçevede yenisinden ele alınmasıdır.

Müslüman Çoğunluklu Ülkelerde İddet Sonrası Nafaka Düzenlemeleri

İddet dönemi sonrasında nafaka imkânı hem Türkiye’de hem de diğer Müslüman ülkelerde tartışılan başlıca konulardan biridir. Türkiye’deki yasal düzenlemeler nedeniyle bu konu son yıllarda İslam hukukçularının gündeminde yoğun biçimde yer almış, çok sayıda tez, makale, sunum ve panel gerçekleştirilmiştir. Tartışmalarda özellikle iddet sonrası nafaka üzerinde durulmuş, Din İşleri Yüksek Kurulu da dâhil olmak üzere birçok görüş, kadının iddet süresi sona erdikten sonra nafaka almasının caiz olmadığını, böyle bir nafakanın “haram” teşkil edeceğini savunmuştur.² Bu yaklaşım oldukça ağır bir hüküm içermekte ve meseleyi dar bir çerçeveye hapsetmektedir. Zira genellikle tartışmalar aynı eksenle tekrarlanmaktadır. İslam hukuk doktrininde nafakanın mahiyeti klasik kaynaklardan aktarılmakta ve neticede “İslam aile hukukunda iddet sonrası nafaka yoktur” sonucuna ulaşılmaktadır. Bu, kısır bir tartışmadır ve güncel meselelere çözüm üretmekten uzaktır. Meseleye yalnızca Türkiye merkezli bakmak yanıltıcıdır. İslam ümmeti bizden ibaret değildir. Farklı coğrafyalarda çok sayıda Müslüman ülke, bu konuda yeni içtihatlar geliştirmiş ve yasal düzenlemeler yapmıştır.

Özellikle Güney Asya ülkeleri bu tartışmada öncü örnekler sunmaktadır. Hindistan’da, 1985 tarihli Şah Bano kararı (Hindistan Yüksek Mahkemesi, 1985), iddet sonrası nafaka konu-

² Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu, “Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir?”, erişim 30.08. 2025, <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/0193c42d-90a7-757e-945b-6a504f10b3f9/bosanna-davasi-uzun-sure-sonuculanmayan-kadının-aldigi-nafaka-helal-midir>; Fetvehâne (İFAM Vakfı), “Boşanan Kadının, Kanun Maddelerine Dayanarak Kocasından Süresiz Nafaka Alması Caiz Midir?”, *Fetvahâne*, 3 Temmuz 2024, erişim 30 Ağustos 2025, <https://fetvahane.org.tr/bosanan-kadının-kanun-maddelerine-dayanarak-kocasından-suresiz-nafaka-almasi-caiz-midir/>.

sunun dönüm noktalarından biridir. Hindistan Yüksek Mahkemesi, boşanan ve iddet süresi sona ermiş bir kadına nafaka bağlanmasına hükmetmiştir. Bu karar ülkede geniş bir tartışmaya yol açmıştır. Tepkiler üzerine çıkarılan 1986 tarihli “Müslüman Kadınların Nafaka Hakkı Yasası” ilk bakışta nafakayı iddet süresiyle sınırlamış gibi görünse de sonraki içtihatlarda mahkemeler “adil ve makul geçim temini” ilkesini benimsemiş ve fiilen iddet sonrasına da uzanan bir nafaka hakkı tesis etmişlerdir.³ 2001 tarihli Daniyal Latifi davasında Yüksek Mahkeme, söz konusu yasayı “adil ve makul geçim temini” çerçevesinde yorumlayarak Şah Bano içtihadını devam ettirmiştir. *Ali v. Sufaira* (1988) gibi Yüksek Mahkeme kararları da boşanma sonrası nafakanın uygulanmasına dair benzer yönde kararlar vermiştir.⁴

Pakistan’da boşanma sonrası nafaka, 1961 tarihli Müslüman Aile Yasası Kararnamesi çerçevesinde iddet süresiyle sınırlandırılmış ve Federal Şariat Mahkemesi ile Yüksek Mahkeme içtihatlarında da bu yaklaşım büyük ölçüde korunmuştur. Dolayısıyla kadının iddet sonrasında geçim desteği almasına imkân tanıyan bir düzenleme Pakistan hukukunda yer bulamıştır. Buna karşılık Bangladeş’te başlangıçta aynı yasal çerçeveye benimsenmiş olsa da 1990’lı yıllardan itibaren yargı içtihatlarında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle *Hefzur Rahman v. Shamsun Nahar Begum* (Bangladeş Yüksek Mahkemesi, 1995) davasında Bangladeş Yüksek Mahkemesi, Bakara sûresinin 241. âyetine⁵ atıf yaparak boşanmış kadının sadece

³ Lucy Carroll, “Shah Bano, the Muslim Women (Protection of Rights on Divorce) Act and Muslim Woman’s Right to Mataa: Bangladesh Shows Way Out of Imbroglio,” *Journal of the Indian Law Institute* 39/1 (1997), 83-95.

⁴ Ayesha Shahid, “Post-Divorce Maintenance for Muslim Women in Pakistan and Bangladesh: A Comparative Perspective,” *International Journal of Law, Policy and the Family* 27/2 (2013), 214.

⁵ Bakara 2\241: وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّبِعِينَ “Boşanmış kadınlara faydalana-

iddet süresince değil, yeniden evlenene kadar “adil ve makul bir geçim temini” hakkına sahip olduğuna hükmetmiştir.⁶ Bu karar her ne kadar kamuoyunda ve dinî çevrelerde yol açtığı eleştiriler üzerine üst mahkeme tarafından bozulmuş olsa da, içtihadın yapılmış olması Bangladeş yargısında kadının sosyal ve ekonomik durumlarını dikkate alan alternatif bir yaklaşımın mümkün olduğuna işaret etmektedir.

Yargısal içtihatlarda ortaya çıkan bu eğilim, farklı Müslüman çoğunluklu ülkelerde yasa koyucular tarafından da benimsenmiştir. Bu ülkelerin önemli bir kısmı, iddet sonrası nafaka konusunda Bakara 2/241’de geçen *müt’a* (مُتْعَة) kavramını klasik doktrindeki hâkim anlayıştan daha geniş biçimde yorumlamıştır. Böylece günümüzde çeşitli ülkelerde *müt’a* veya ‘tazminat’ adı altında iddet sonrasına uzanan nafaka düzenlemeleri yapılmıştır. Bu düzenlemeler gerekçe ve süre bakımından ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Cezayir’de hâkim, kocanın boşama hakkını kötüye kullandığı durumlarda kadına tazminat öngörebilmekte, ancak bu tazminat bir yıllık nafaka ile sınırlıdır (Aile Kanunu 1984, md. 52). Ürdün’de ise keyfi boşama halinde kadın kadıya başvurabilmekte, hâkim de kocanın mali durumunu dikkate alarak en az bir, en fazla üç yıllık nafaka tutarında tazminata hükmedebilmektedir. Ödeme koca zenginse toplu, fakirse taksitli olarak yapılmaktadır (Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 1976, md. 134; mülga hükmü, 2010 tarihli yeni düzenlemede md. 155). Benzer şekilde Yemen’de, kocanın mali gücü dikkate alınarak yalnızca bir yıllık destek sağlanmaktadır (Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, 1992, md. 71). Kuveyt’te uygulama daha açıktır; evlilik sahih bir şekilde gerçekleştikten sonra kadının rızası olmaksızın boşama

cakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah’ın rızasını gözetenlerin borcudur.”

⁶ Shahid, “Post-Divorce Maintenance for Muslim Women in Pakistan and Bangladesh”, 197-215.

halinde bir yıllık *müt* 'a zorunludur (Kuveyt Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu, md. 165). Buna karşılık Mısır, 1985 tarihli düzenlemeyle boşanmış kadına en az iki yıllık tazminat öngörmüş; süre kocanın ekonomik durumuna ve evliliğin uzunluğuna göre artırılabilmiştir (Kanun No. 100/1985, md. 18).⁷ Suriye’de, kadının sosyal statüsü ve boşanmadaki keyfilik dikkate alınarak üç yıla kadar *müt* 'a hükmedilebilmektedir (Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 1975, md. 117). Tunus, 1956 tarihli Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu ile en geniş yaklaşımı benimsemiş; kadına ödenecek tazminatın yeniden evlenene, kendi geçimini sağlayana veya ölünceye kadar devam edebileceğini kabul etmiştir (Tunus Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 1956, md. 31). Fas’ta ise boşanma halinde *müt* 'a zorunludur ve bu “teselli hediyesi”, evliliğin süresi, kocanın mali imkânları, boşamanın sebepleri ve kocanın bu hakkı ne ölçüde kötüye kullandığı dikkate alınarak belirlenir (Fas Aile Kanunu 2004). Malezya’da ise hâkimin boşanmayı haksız bulması halinde kadına “teselli hediyesi” (*müt* 'a) ödenir ve miktar adil ve hakkaniyete uygun biçimde takdir edilir (İslam Aile Hukuku [Federal Territories] Kanunu 1984, md. 56).⁸ Böylece klasik fıkıhta çoğunlukla iddet süresiyle sınırlandırılan nafaka anlayışı, modern yasal düzenlemelerde kadınların boşanma sonrasındaki ekonomik ihti-

⁷ Mısır’daki 1985 tarihli düzenleme ile paralel biçimde, çağdaş fetvalarda da benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Nitekim Mısır Dar al-Ifta’sının 2013 tarihli fetvasında, kadının iddet masraflarına ek olarak boşanmanın haksız olması hâlinde en az iki yıl süreyle nafaka/tazminat ödenmesi gerektiği, hâkimin kocanın ekonomik durumunu ve evliliğin süresini dikkate alarak miktarı belirlemesi gerektiği ifade edilmiştir. Bk. *Dar al-Ifta al-Misriyyah*, “Alimony and the Waiting Period Expenses,” 29 Temmuz 2013, <https://www.dar-alifta.org/en/fatwa/details/6013/alimony-and-the-waiting-period-expenses>.

⁸ Ülkelerin yasal düzenlemelerine dair bu çerçeveye için bk. Dalia Pervin, “Post-Divorce Maintenance for Muslim Women: Which Path To Follow in Bangladesh?”, *Society & Change* 8/1 (2014), 15-16.

yaçlarını karşılamayı amaçlayan daha geniş ve kurumsal bir çerçeveye taşınmıştır.

Bütün bu örnekler göstermektedir ki İslam aile hukukunu devlet hukuku olarak uygulayan birçok Müslüman ülke, kadının ekonomik güvenliğini sağlamak amacıyla iddet sonrası nafaka konusunda hem yeni içtihatlar geliştirmiş hem de yasal düzenlemeler yapmıştır. Türkiye'deki tartışmalarda bu tecrübeler göz ardı edilmemelidir. Yalnızca klasik fıkıh metnine bağlı kalmak yerine farklı ülkelerin uygulamaları ve çağdaş içtihatları da dikkate alınmalıdır. Ancak bu şekilde günümüzün ihtiyaçlarına cevap verebilecek, daha kapsayıcı ve çözüm odaklı yaklaşımlar üretilebilir. Bu bağlamda, farklı Müslüman ülkelerdeki uygulamalar karşılaştırmalı bir perspektifin sağlayacağı açılım ile daha işlevsel çözümler geliştirilmesine de imkân tanıyabilir.

İslam Aile Hukukunun Güncel Tartışmalara Katkısı: Sulh ve Arabuluculuk Örneği

İslam aile hukukunun özellikle Türkiye bağlamında, günümüz aile hukuku tartışmalarına en somut katkı sağlayabileceği alanlardan biri sulh ve arabuluculuk mekanizmasıdır. Sulh ve arabuluculuk mekanizması, son yıllarda İslam aile hukuku literatüründe ve güncel akademik tartışmalarda yoğun biçimde ele alınan konulardan biridir. Nitekim İstanbul İlahiyat Fakültesi bünyesinde bu konuda dört yıllık kapsamlı bir proje yürütülmüş ve farklı Müslüman ülkelerin uygulamaları incelenmiştir.⁹ Elde edilen bulgular, sulh ve arabuluculuk mekanizmasının birçok ülkede aile hukukunun temel bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Uygulama biçimleri ülke-

⁹ Proje detayları için bk. <https://islamailehukuku.com/islam-aile-arabulucu-hakemligi/>

lere göre değişmekle birlikte, bazı ülkelerde bu süreç mahkeme yargılamasının zorunlu bir aşaması olarak görülmekte, bazı ülkelerde ise mahkemeye intikal etmeden önce özel kurumlar aracılığıyla işletilmektedir.¹⁰

Kur'an-ı Kerim'de Nisa Sûresi'nin 34 ve 35. ayetlerinde aile ihtilaflarında sulh yolunun teşvik edildiği açıktır. Bununla birlikte klasik fıkıh literatüründe sulh ve arabuluculuk zorunlu bir aşama olarak kabul edilmemiştir. Ancak günümüzde birçok Müslüman ülke, bu uygulamayı yalnızca anlaşmazlık temelli boşanmalarda değil, diğer boşanma türlerini de kapsayacak şekilde yasal bir zorunluluk haline getirmiştir.¹¹ Türkiye'de yürütülen aile hukuku tartışmalarında, sulh ve arabuluculuk müessesesinin sisteme dâhil edilmesi İslam aile hukukunun günümüze sağlayabileceği en somut ve faydalı katkılardan biri olarak değerlendirilebilir. Bu tür mekanizmalar, İslam hukukunun çağdaş toplumsal düzenlemelere normatif katkısını görünür kılmak bakımından da önemlidir.

Gelenek, Modernite ve Devlet Arasında İslam Aile Hukukunun Günümüzdeki Tatbiki

İslam aile hukukunun günümüzdeki tatbikine dair tartışmalarda öne çıkan başlıklardan biri, nikâh akdinin sözleşme karakteridir. Tarihsel olarak nikâh ve aile kurumu, modern hukuk sistemlerinde görülen yoğun devlet müdahalesine kıyasla daha özgür bir yapıya sahip olmuştur. Ancak günümüzün realitesi, gerek küresel politikaların gerekse ulus-devletlerin işleyişinin aile kurumuna müdahaleyi zorunlu kıldığını

¹⁰ "Aile Arabulucu-Hakemliği Uygulamaları Şeması", *İslam Aile Hukuku*, <https://islamailehukuku.com/islam-aile-arabulucu-hakemligi/aile-arabulucu-hakemligi-uygulamaları-semasi/>

¹¹ Örneğin bk. Fas Aile Kanunu, md. 81, 97, 120. Bk. Müdevvenetü'l-üsreh, <https://learningpartnership.org/sites/default/files/resources/pdfs/Morocco-Family-Code-Moudawana-2016-Arabic.pdf>.

göstermektedir. Bu olgu kaçınılmaz bir gerçekliktir ve hukuk alanında yapılan düzenlemeler de bunu açık biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim 1917 tarihli Hukûk-ı Aile Kararnamesi ile başlayan süreç, 2022’de Suudi Arabistan’da yürürlüğe giren Ahvâl-i Şahsiyye Nizamnâmesi ile devam etmiş ve günümüzde neredeyse tüm Müslüman ülkeler bir aile kanununa sahip olmuştur. Dolayısıyla aile kurumuna devlet müdahalesi, modern ulus-devlet yapılarının kaçınılmaz bir gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslam aile hukukunun devlet hukuku olarak uygulandığı ülkelerde de bu müdahale gerilimi açık biçimde hissedilmektedir. Tartışmalar genellikle gelenek ile modernite arasındaki çizgide yürümekte; taraflar birbirlerini “tahrif”, “feminist” veya “modernist” olmakla itham etmektedir. Bu durum, günümüz İslam aile hukuku tartışmalarının karakteristik bir özelliğidir. Bununla birlikte, çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için yeni içtihatların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada sulh ve arabuluculuk müessesesi iyi bir örnektir. Fıkıh doktrininde zorunlu görülmemesine rağmen, günümüzde birçok Müslüman ülkede boşanma sürecinin zorunlu bir aşaması haline getirilmiştir. Bu uygulama geniş kabul görmüş ve olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak aynı yenilikçi yaklaşım iddet sonrası nafaka gibi meselelerde gündeme geldiğinde, farklı yorumlar karşısında ciddi tepkiler oluşmaktadır. Oysa meselelere daha itidalli yaklaşmak, İslam hukukunun yapısını dikkate alarak derinlemesine okumalar yapmak ve yeni içtihatlara duyulan ihtiyacı kabul etmek gerekmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

İslam aile hukukunu yalnızca doktrin üzerinden okumak, tek taraflı ve sınırlı bir bakış açısı üretmektedir. Bunun yeri-

ne, fıkıh kitaplarının yanı sıra uygulamaya dair kaynakların da dikkate alınması gerekmektedir. Kadı sicilleri ve fetva literatürü, İslam hukukunun pratikte nasıl işlediğini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Buna örnek olarak mal ayrılığı prensibi verilebilir. İslam aile hukukunun temel ilkelerinden biri, kadının ve erkeğin mallarının birbirinden ayrı olmasıdır. Bu prensip, kadının mülkiyet hakkını güvence altına aldığı için daima olumlu bir yönüyle anlatılır. Ancak uygulamada bunun mutlak olarak böyle işlemediğini görmekteyiz. Örneğin 16. yüzyılda Mağrib bölgesine ait fetva kayıtlarında, eşi ile tarımla uğraşan bir kadının, eşinin üzerine yapılan evde kendi emeğinin karşılığını talep ettiği bir örnek bulunmaktadır. Müftü, bu olayda kadının ortak emeğini dikkate alarak hakkaniyeti gözetken bir görüş ortaya koymuştur.¹² Bu tür vakalar doktrinde “mal ayrılığı esastır” ilkesinin geçerli olduğunu, fakat pratikte adaletin sağlanabilmesi için esnek yorumların geliştirildiğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede fetva literatürü yalnızca teorik hükümleri yansıtan bir metinler bütünü değil, aynı zamanda toplumsal pratikte karşılaşılan meseleleri çözüme kavuşturan ve doktrinin hayata nasıl uygulandığını gösteren hukukun yaşayan boyutunu ortaya koyan dinamik bir alan olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle İslam aile hukukunu, yalnızca doktrin üzerinden değil, pratik kaynaklarla birlikte okumak gerekir. Böyle bir yaklaşım, hakkaniyet merkezli yeni içtihatların geliştirilmesine imkân tanıyacak ve günümüzün ihtiyaçlarını karşılamada elzem bir katkı sunacaktır.

¹² Yomna Amr Shaffei, *The Muslim Wives' Share in the Matrimonial Wealth: Between Theory and Practice* (Kahire: The American University in Cairo, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 39.

Kaynakça

- “Aile Arabulucu-Hakemliği Uygulamaları Şeması”, *İslam Aile Hukuku*, Erişim: 31 Ağustos 2025, <https://islamailehukuku.com/islam-aile-arabulucu-hakemligi/aile-arabulucu-hakemligi-uygulamalari-semasi/>
- Carroll, Lucy. “Shah Bano, the Muslim Women (Protection of Rights on Divorce) Act and Muslim Woman’s Right to Mataa: Bangladesh Shows Way Out of Imbroglia.” *Journal of the Indian Law Institute* 39/1 (1997): 83-95. <http://www.jstor.org/stable/43951680>
- Dar al-Ifta al-Misriyyah. “Alimony and the Waiting Period Expenses.” 29 Temmuz 2013. Erişim 31 Ağustos 2025. <https://www.dar-alifta.org/en/fatwa/details/6013/alimony-and-the-waiting-period-expenses>
- Fetvehâne (İFAM Vakfı). “Boşanan Kadının, Kanun Maddelerine Dayanarak Kocasından Süresiz Nafaka Alması Caiz Midir?” *Fetvahâne*, 3 Temmuz 2024. Erişim 30 Ağustos 2025. <https://fetvahane.org.tr/bosanan-kadinin-kanun-maddelerine-dayanarak-kocasindan-suresiz-nafaka-almasi-caiz-midir/>
- Hadis Veritabanı, <https://www.hadisveritabani.info/> Erişim: 30 Ağustos 2025.
- “İslam Aile Hukuku” <https://islamailehukuku.com/islam-aile-arabulucu-hakemligi/> Erişim 29.08.2025.
- Müdevvenetü’l-üsreh, Erişim: 31 Ağustos 2025, <https://learning-partnership.org/sites/default/files/resources/pdfs/Morocco-Family-Code-Moudawana-2016-Arabic.pdf>.
- Pervin, Dalia. “Post-Divorce Maintenance for Muslim Women: Which Path To Follow in Bangladesh?” *Society & Change* 8, no. 1 (2014): 47-64. <https://societyandchange.com/public/upload/1509597310.pdf> Erişim 31 Ağustos 2025.
- Shaffei, Yomna Amr. *The Muslim Wives’ Share in the Matrimonial Wealth: Between Theory and Practice*. Kahire: The American University in Cairo, Yüksek Lisans Tezi, 2018. Erişim 26 Ağustos 2025. <https://fount.aucegypt.edu/etds/481>.

- Shahid, Ayesha. "Post-Divorce Maintenance for Muslim Women in Pakistan and Bangladesh: A Comparative Perspective." *International Journal of Law, Policy and the Family* 27/2 (2013): 197-215. <https://doi.org/10.1093/lawfam/ebt004>.
- Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu. "Boşanma davası uzun süre sonuçlanmayan kadının aldığı nafaka helal midir?" Erişim 30 Ağustos 2025. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Cevap-Ara/0193c42d-90a7-757e-945b-6a504f10b3f9/bosanma-davasi-uzun-sure-sonuc-lanmayan-kadinin-aldigi-nafaka-helal-midir>

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

Hülya YILMAZ*

Şiddet, yani uygulanması yasaklanan bir fiil, birinin diğerrinin Anayasa ile korunan haklarını ihlal ettiği duruma işaret eder. Bu konuya başlamadan önce Anayasa'nın kamu kurumlarına, bu konuda verdiği görevler nelerdir? Bu konuları kısaca açıklayalım.

Kadın, çocuk, aile ve aile bireylerinin korunması, kaynağını Anayasadan alan kanun, yönetmelik, yönerge ve genelgeler çıkarılmak suretiyle düzenlenmiştir.

Bu konudaki ilgili mevzuat;

1. Anayasa
2. Türk Medeni Kanunu
3. (Mülga) 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun
4. 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
5. Türk Ceza Kanunu

Anayasadaki düzenlemeler;

Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç,

* Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Hukuk Hizmetleri Genel Müdür Yardımcısı

din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır.

Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.

Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun (1998-2012)

Bu kanun, 6284 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra yürürlükten kaldırılmıştır. Yani çocuğu, kadını ve aile bireylerinin korunması 6284 sayılı Yasa çıkmadan öncede kanunen düzenlenmiştir.

4320 sayılı Kanun düzenlemesi;

-Eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin veya mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan veya evli olmalarına rağmen fiilen ayrı yaşayan aile bireylerinden birinin aile içi şiddete maruz kaldığını kendilerinin veya Cumhu-

riyet Başsavcılığının bildirmesi üzerine aile mahkemesi hâkimi meselenin mahiyetini göz önünde bulundurarak resen aşağıda sayılan tedbirlerden bir ya da birkaçına birlikte veya uygun göreceği benzeri başka tedbirlere de hükmedebilir;

Tedbirler ise aşağıda açıklandığı üzere, 6284 sayılı Kanunda yer alan tedbirlerle aynı niteliktedir. Mülga Kanunda da;

- a) Aile bireylerine karşı şiddete veya korkuya yönelik söz ve davranışlarda bulunmaması,
- b) Müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer aile bireylerine tahsisi ile bu bireylerin birlikte ya da ayrı oturmakta olduğu eve veya işyerlerine yaklaşmaması,
- c) Aile bireylerinin eşyalarına zarar vermemesi,
- ç) Aile bireylerini iletişim araçları ile rahatsız etmemesi,
- d) Varsa silah veya benzeri araçlarını genel kolluk kuvvetlerine teslim etmesi,
- e) Alkollü veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanılmış olarak şiddet mağdurunun yaşamakta olduğu konutta veya işyerine gelmemesi veya bu yerlerde bu maddeleri kullanmaması,
- f) Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurmaması,

ile tedbirlerin süresinin altı ayı geçemeyeceği ve ihlal edilmesi halinde hapis cezasına hükmedileceği ve şiddet uygulayanın şartların mevcut olması halinde, hakkında nafakaya hükmedilebileceği düzenlenmiştir.

Bu düzenlemelerden şunun anlaşılması gerekir; şiddet karşısında devletin öncelikle koruyucu önleyici sistemler ile birlikte şiddet uygulayanın cezalandırılması yönünde soruşturma ve akabinde kovuşturma süreçlerinin aynı zamanda devreye girmesi gerekmektedir.

6284 sayılı Kanunun Amacı;

“Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan, kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı ta-

kip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.”

Şiddet:

Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıya da özgürlüğün keyfî engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır.

Şiddetle Mücadele Neden Önemlidir?

Şiddet; Öğrenilen bir davranış kalıbı olarak diğer kişilere sirayet eder. Suça eğilimi arttırır. Sosyal ve ekonomik kalkınmaya engeldir. Kadın-erkek adaletinin sağlanmasının önündeki en temel engellerden biridir. Sonuç olarak şiddet toplumsal bir sorundur.

Şiddet gösteren Türk Ceza Kanunu kapsamında cezalandırılması yönünde düzenleme mevcut ancak bu süreç soruşturma ve kovuşturma aşamalarından oluşan bir süreç gerektirdiğinden bu süreçte mağduru daha fazla zarar görmesine engel olmak için koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması gerekmekte olup 6284 sayılı Kanun kapsamında bulunan durumlarda koruyucu önleyici tedbirlerin kimler tarafından alınacağı, koruyucu ve önleyici tedbirlerin neler olduğu ve uygulanması düzenlenmiştir.

Koruyucu ve Önleyici Tedbir Kararları;

- ❑ Koruyucu tedbirler mülki amirler, kolluk kuvvetleri ve Hâkim tarafından verilir.
- ❑ Önleyici tedbirler ise hâkim tarafından ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk amiri tarafından verilir ve hâkimin onayına sunulur.

Mağdur hakkında hükmedilen koruyucu tedbirler;

- ✓ İşyerinin değiştirilmesi, kişinin evli olması hâlinde müş-

terek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre;

Korunan kişi bakımından hayati tehlikenin bulunması, bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağına anlaşılması, ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak, korunan kişinin kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi ve benzeri koruyucu tedbirlere hükmedilmesi mümkündür.

Şiddet uygulayan hakkında hükmedilen önleyici tedbirler ise aşağıdaki şekildedir;

1. Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması,
2. Müşterek konuttan veya bulunulan yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsisi,
3. Korunan kişilere, bu kişilerin bulundukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması,
4. Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması,
5. Gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile, yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması,
6. Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi,
7. Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi,
8. Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi,
9. Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bi-

le bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi,

10. Korunan kişilerin bulundukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmama ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların bulundukları yerlere yaklaşmama, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması,

11. Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurulması ve tedavisinin sağlanması.

Kanun gereği ihtiyaç duyulması halinde velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar verilebilir.

Şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise, nafaka ödemesine de karar verilebileceği düzenlenmiştir.

Ayrıca 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerini belirlediğinden çocuklar hakkında ayrıca danışmanlık, eğitim, sağlık, barınma tedbirlerine de karar verilebilmektedir.

Şiddeti kimler ihbar eder;

Şiddet veya şiddet uygulama tehlikesinin varlığı halinde; herkes bu durumu resmi makam veya mercilere ihbar edebilir. İhbarı alan kamu görevlileri ise, görevlerini gecikmeksizin yerine getirmek ve uygulanması gereken diğer tedbirlere ilişkin olarak yetkilileri haberdar etmekle yükümlüdür. Ayrıca Kad. Alo 183 gibi uygulamalar üzerinden de şiddet vakası ihbar edilebilmektedir.

Burada şiddetin telafisi imkânsız zararlar vermesi önlenmek amacıyla her tür ihbar mekanizmasının kullanılması amaçlanmıştır.

Önleyici tedbirlere uyulmaması halinde;

Tedbir kararları en çok altı aylık bir süre verilebilir. Ancak

şiddet veya şiddet uygulanma tehlikesinin devam edeceğinin anlaşıldığı hâllerde, resen, korunan kişinin ya da Bakanlık veya kolluk görevlilerinin talebi üzerine tedbirlerin süresinin veya şeklinin değiştirilmesine, bu tedbirlerin kaldırılmasına veya aynen devam etmesine karar verilebilir.

Tedbirlere uyulmadığının tespiti halinde, şiddet uygulayana zorlama hapsi uygulanacağı tedbir kararları ile birlikte bildirilir.

İTİRAZ;

Kanunda, tedbirlerin yerinde olmadığı kanaatinin bulunması halinde ilgililere itiraz etme yetkisi verilmiştir. Tedbir kararlarına itiraz edilmesi halinde ise hâkim tarafından yeniden inceleme yapılarak karar verilmektedir.

Yukarıda şiddet ve uygulanacak tedbirlerin neler olduğu konusu ayrıntılı olarak açıklanmıştır ancak bu konuya ayrıca bir ek yapmakta gerekir. Şiddet, Türk Ceza Kanunu'nda suç olarak tanımlandığından, şiddet uygulayan, hukuka aykırı fiilinden dolayı cezalandırılması yönünde soruşturma ve kovuşturma süreçleri de işlemeye başlamaktadır.

TEKNOLOJİ ÇAĞINDA AİLE: DÖNÜŞÜMLER, ZORLUKLAR ÇÖZÜMLER

İnsansız Dünyada YZ, Transhümanizm ve Dijitalleşme Sürecinde Aile ve Hayat

Ahmet DAĞ*

Dijitalleşme, YZ ve transhümanizm gibi güçlü teknolojik ve felsefi akımların etkisiyle insanlık tarihini dönüştürdüğüne şahit oluyoruz. Bu dönüşümün en temel etkileşim alanları; aile yapısı ve cinsiyettir. Özellikle 21. yüzyılın yeni teknolojileri veya transhümanist teknolojiler (YZ (yapay zekâ), dijital ve enformasyon teknolojileri vs.) sadece teknik alanlarla sınırlı kalmıyor. Bu teknolojiler, insanın doğasına, kimliğine ve toplumsal yapısına doğrudan müdahale ediyor. Mesela bir makine -yapısı nedeniyle- insana çok müdahale edici bir özelliğe sahip değildi. Ama bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar ve ya internet ya da nano-teknoloji, biyo-teknoloji, CRISPR ve enformasyon teknolojiler, doğrudan insana müdahale ediyor. İnsanın hem zihinsel hem de fiziksel ve biyolojik yönüne müdahalede bulunan bu tür teknolojilerin, insanı kimlik değişimine zorlaması oldukça doğaldır, nitekim ileride teknolojinin daha radikal süreçleriyle karşı karşıya kalacağımızı düşünüyorum.

* Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğ. Üyesi, Prof. Dr.

Bu müdahalenin en kritik boyutları; cinsiyetsiz kimliklerin yaygınlaşması ve LGBTQ+ hareketlerinin yeni teknolojik paradigmalarla birleşerek geleneksel aile yapısının çözmesi ve “post-human” toplum tahayyülüne yönelmesidir.

Geçmişe hatta 19. yüzyıla bakıldığında dönüşümün, şimdiki kadar radikal olmadığını görebiliriz. O dönemde de (sanayileşme) ciddi, radikal bir dönüşüm var ama 21. yüzyıldaki gibi çok radikal değil. 21. yüzyıldaki değişim, daha radikal ve dönüştürücü. 19. yüzyıl insanının yaşamış olduğu travmaların ve problemlerin daha fazlasını 21. yüzyıl insanının yaşayacağını düşünerek ve yaşadığına şahitlik ederek bir bilinç veya yeni yaklaşımlar edinmeliyiz. YZ, transhümanizm ve dijitalleşme süreçlerinin aile ve hayat üzerindeki derin etkileri var. İnsanlık tarihi, köklü dönüşüm potansiyeli içeren ve hiç yaşanmamış bir tecrübeyi (transhümanist süreci) yaşıyor. İnsanın biyolojik, fiziksel, psikolojik ve entelektüel yeteneklerinin teknoloji ile eklenilerek daha da geliştirilme süreci ile karşı karşıyayız. Bugünün en radikal teknolojisi, YZ teknolojisidir. İnsan zihninin taklidi olan YZ, düşünme, algılama, muhakeme yapma, mukayese yapma vb. temel insanî işlevleri yapabiliyor.

YZ’nın kendini gerçekleştirdiği alanlardan biri olan sibernetik, insan hayatında, çevresel ve ekonomik krizleri yönetmede, yeni düşünce tarzları üretmede etkili olmuş hem yapay hem de biyolojik sistemlerde müdahaleye yol açmıştır. Sanayi devrimi sonrası otomasyon, bilgisayarlaşma ve robotlaşma süreci, YZ’nın hayatımızın her alanına nüfuz etmesini sağlamıştır. Teknolojik evrimciliğin en büyük projesi ve YZ’nın bir aşaması olan tekillik projesi, insan bilincinin bilgisayarlara aktarılacak sonsuz bir sanal dünyada yaşayabileceği bir geleceği ifade eder. Bu durumda, biyolojik beyinler yerini süper verimli elektronik çiplere bırakabilir. Yani bir nevi YZ ile insan zekasını birleştirme çabasıdır. Zihne ya da beyne çip yerleştirme ya

da biyonik göz, kulak, el, araç ya da kalp gibi organlar-araçlar kullanma gibi amaçlar taşıyan bir sürecin içerisindeyiz. Haliyle insanın biyolojisinde veya genetiğinde bir değişimi ve dönüşümü amaçlayan bir süreçle karşı karşıyayız. Bu sürecin toplumsal, kültürel bir dönüşümü meydana getirmesi kaçınılmaz.

Hem YZ'nın hem de dijitalleşmenin ölçsüz bir biçimde gelişmesi ve ilerlemesi, şahsiyetin ve aile mahremiyetinin kaybına neden oluyor. Toplumsal sapmayı sosyologların ifadesi ile anomiyi meydana getiriyor. Haliyle var olan süreç, biyolojik evrim sürecinden farklı evriliyor. Biyolojik evrimciler, insanı biyolojik evrimsel süreçler geçiren bir varlık olarak görüyorlardı. Teknolojik evrimciler ise biyolojik evrimciliğin terk edilmesi gerektiğini teknolojik evrimin sürece dahil edilerek insanın daha da geliştirilmesi gerektiğini ifade ediyorlar.

Bilimin ve teknolojinin dönüştürücü gücünü kullanan ve insan ve doğa üzerinde köklü değişimler yaratmayı, toplumsal, kültürel ve biyolojik değişimleri amaçlanan transhümanist süreçte aile kurumunun yapısı ve işlevi de dönüşmüştür. Dijitalleşme ve teknolojik ilerlemeler, aile yapısını ve aile fertlerinin ilişkilerini farklılaştırmıştır. Dijitalleşme ve YZ süreçleri, aile ve cinsiyet gibi temel toplumsal kurumlara müdahale ederek ciddi riskler doğurmaktadır. Gelişmiş biyoteknolojilere erişimdeki eşitsizlik, yeni bir "biyolojik elitizm" biçimini ortaya çıkarabilirken; kişisel verilerin, cinsiyet bilgilerinin ve üreme cihazlarının izlenebilir hâle gelmesi mahremiyetin kalıcı biçimde aşınmasına yol açmaktadır. YZ'nın insan duygularını simüle etmesi ise aşk, ebeveynlik ve sadakat gibi derin insani bağların anlamını yitirmesine neden olabilir. Bu gelişmeler etik ilkelere sınırlandırılmazsa, insan varlığı biyolojik bir yük ve toplumsal tehdit olarak kodlanma riskiyle karşı karşıya kalabilir.

YZ ve robotikteki artan karmaşıklık, cinselliğin sanallaştırılmasını hızlandırarak robotlarla ilişkileri "çocuk, hastalık ve ça-

tışma riski” taşımayan bir alternatif olarak sunarken, bu durum insan doğası ve ruhu açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Cinselliğin üremeden ayrılması ve sanal ortama taşınmasıyla birlikte, robotlarla ilişkiler ve sanal düzleme hapsedilen cinsellik anlayışı geleneksel aile yapısını dönüştürecek LGBTQ+ hareketlerine olan destek artacaktır. Cinsiyetin biyolojik bir zorunluluk olmadığı, kişisel tercih meselesi olduğu teziyle uyumlu olan hareket yapay rahim, tasarım bebek ve hormonal müdahalelerle androjen varlıklar yaratma çabası, cinsiyet farklarını silmeyi amaçlar. İnsanı biyolojik ve psikolojik sınırlardan kurtararak “posthuman” bir varlığa dönüştürmeyi amaçlayan Aydınlanma rasyonalizmine dayanan transhümanizm ideolojisi, insanın kendi bedenine ve doğasına akıl yoluyla müdahale edebileceğini savunur. Bu çerçevede aile kurumu da köklü bir dönüşüme uğrar. Geleneksel, cinsiyet temelli aile modeli “arkaik” olarak görülür; yapay rahim, hormon terapisi ve genetik müdahale gibi teknolojilerle ebeveynlik biyolojik bağlamdan ayrıştırılır. Sonuçta anne-babalık, algoritmalar ve laboratuvar koşullarında tanımlanan işlevsel bir yapıya indirgenir.

Aile ve cinsiyet olguları, insanlığın başlangıcından beri var. Karı-Koca (Hz. Havva ve Hz. Âdem) ve çocuklarının varlığı ailenin insanlık tarihine tekabül ettiğinin göstergesidir. İnsanın, kadın ve erkek olarak yaratılması hakiki düalitelere (yer-gök, zaman-mekan, yaratıcı-yaratılan) ve ölçülere uygun bir yasadır. Kadın-erkek gerçekliği şu ana kadar kesintisiz devam etti, fakat cinsiyetsizleştirme projeleri ile bu düalitenin ortadan kaldırılma çabası söz konusu. Bu çabada dijital zeminler önemli yer tutuyor. Bahsi olunan YZ, dijitalleşme ya da transhümanist süreçler, kadın-erkek düalitesi üzerinden kendini gerçekleştirmeyen bir yapı olan LGBTQ gibi söylemlerin ve eylemlerin işini kolaylaştırıyor. Nitekim Diyanet Dergi’de dijitalleşme ve cinsiyetsizleşme adında bir yazı yazmıştım.

Dijital zeminlerin algoritmik yapısı, kadın ve erkek düalitesine dikkat çekmekte daha çok cinsiyetsizliğe dikkat çekiyor. Yine Judith Butler gibi kişiler; insanın doğuştan, biyolojik olarak ayrılmasının doğru olmadığını söylemesi, seksüel kavramının yerine 'gender' yani toplumsal cinsiyet kavramını tercih edilmesi gerektiğini ifade ediyorlar. Yani insanın biyolojisini kendisinin belirleme hakkı olduğu tartışmaları var. Miraç Yaman Hoca'ya atıfta bulunan Burhan Hoca, oradaki etki gücüne dikkat etti. Bu ifade her aileden bir birey trans olacak anlamından daha çok doğal karşılayacağı söyleniyor. Cinsiyetsizliğin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir sürecin içindeyiz. İmam Hatip Liseleri'nde dahi "kişinin, kendi bedeni hakkında kendisinin tercihinin olmasının bir özgürlük hakkı olduğunu" iddia eden gençler var. Beden onun bedeni, kendi bedeni hakkında özgürce tasarrufta bulunma hakkına ve özgürlüğüne sahip şeklinde meşruiyet zemini inşa eden dindar gençler gerçekliğiyle karşı karşıyayız. Bu yaklaşımın ilerde daha da evrilerek radikalleşeceği bir süreçle karşı karşıya kalacağız.

Biyoteknoloji, moleküler biyoloji, tıp, psikofarmakoloji ve genetik bilimlerindeki gelişmeleri birer imkân olarak gören transhümanizm, geleneksel aileyi çağ dışı sayarken, transgenderizm, postgenderizm ve LGBTQ+ hareketleriyle de örtüşen bir dönüşüm iddiası taşır. Cinsiyet farklılaşması talepleri (cinsiyet ataması, yapay rahim çalışmaları) ve transgenderizm, postgenderizm ile LGBTQ+ hareketleriyle yakın bağlar kurmuştur. Post-cinsiyetçiler, cinsiyetin insan potansiyelini sınırladığını savunarak, nöroteknoloji ve biyoteknoloji aracılığıyla istemsiz biyolojik ve psikolojik cinsiyetsizleşmenin ortadan kaldırılacağını öngörürler. Bu durum, daha fazla biyolojik akışkanlık ve psikolojik androjenliğe yol açarak bireysel özelliklerin cinsiyet ötesi bir düzlemde şekillenmesine imkân tanır.

Toplumda post-cinsiyetçilik sürecine yol açmakta ve biyolojik

cinsiyete dayalı sosyal rollerin ortadan kalkmasını savunan “cinsiyetsizleştirme” çabaları, aile kurumunu ortadan kaldırarak insan neslinin devamı açısından büyük bir tehlike arz eder. Uzmanlar, cinsiyet değiştirmenin psikolojik baskıyı gidermek yerine kişisel psikolojik krizleri derinleştirebileceğini ve kimlik sorunlarını artırabileceğini belirtirken; dijital medya, reklam ve popüler kültür aracılığıyla cinsiyetsizleşmenin normalleştirilmesi, özellikle genç nesiller için ciddi riskler doğurmaktadır. İslam dini, aile ve neslin korunmasına vurgu yaparak bu tür müdahalelerin insan tabiatına aykırı ve toplumsal düzeni bozucu olduğunu ifade eder. İslam dini, ailenin ve neslin korunmasına büyük önem verirken, biyolojik cinsiyetin fıtrata uygunluğunu esas alır ve karşı cinse benzemeyi ya da fıtrata aykırı cinsel yönelimleri toplumsal düzeni bozan davranışlar olarak yasaklar. Bu çerçevede, teknolojinin ve YZ’nın gelişimi, yalnızca işlevsel değil aynı zamanda etik sorumluluklarla birlikte ele alınmalıdır. Bilginin ve amanın “hayırlı” olmasını esas alan İslam, teknolojik ilerlemelerin fayda kadar ahlaki değerlere de uygun olması gerektiğini vurgular.

İslam düşüncesinde aile, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal bir ibadet alanı olarak kabul edilir ve neslin korunması Kur’anî ilkeler çerçevesinde temel bir sorumluluk olarak görülür. Cinsiyet, Allah tarafından belirlenen bir fıtrat özelliğidir; bu nedenle keyfî cinsiyet değişiklikleri, yaratılışa karşı bir başkalı olarak değerlendirilir. İslam, teknolojiyi toptan reddetmez; fakat onun etik sorumluluk zemininde değerlendirilmesini şart koşar. Bu bağlamda, YZ ve biyoteknoloji gibi gelişmelerin yalnızca faydaya değil, aynı zamanda hikmete ve ahlaka da uygun olması gerektiği savunulur. Geleneksel aile yapısının çözülmesi ise, neslin korunması, iffetin muhafazası ve mahremiyetin tesisi gibi temel İslami ilkeleri zedeleyerek dijitalleşme ve transhümanizmi teknikten öte akîdevî ve ahlâkî bir kriz hâline getirir.

Transhümanizm ve dijitalleşme süreci, sunduğu olanakların

yanı sıra ciddi toplumsal, etik ve varoluşsal sorunlar da barındırmaktadır. Sermaye yoğun transhümanist teknolojiler, zengin-fakir ayrımını derinleştirerek yeni toplumsal bölünmelere neden olabilir. Gelişmiş ülkeler ile bu imkânlardan yoksun olan toplumlar arasındaki eşitsizlik uçurumu giderek büyümektedir. YZ, biyometrik veri toplama, yüz tanıma ve akıllı nesneler aracılığıyla sürekli bir gözetim ve denetim ortamı oluşturmaktadır. “Şeffaflık iyidir” söylemiyle meşrulaştırılan bu süreç, mahremiyeti aşındırarak kişisel özgürlükleri tehdit etmektedir. İnsanın düşünce, duygu ve niyetlerinin YZ tarafından hesaplanabilir ve yönlendirilebilir hâle gelmesi, ciddi etik ve ontolojik sorunlar doğurur. Transhümanizm, insanı “Human 2.0” veya “cyborg”a dönüştürme hedefiyle biyolojik varoluşu bir yük olarak görerek insan doğasının sınırlarını tehdit etmektedir.

Transhümanizm, çoğunlukla ateist veya agnostik bir yapıya sahip olup, geleneksel dinlerin ölümsüzlük, kurtuluş ve aşkınlık vaatlerini teknolojik yollarla gerçekleştirmeyi hedefler. Ateist veya agnostik yapısı olan, dinlerin ölümsüzlük ve kurtuluş gibi vaatlerini teknoloji aracılığıyla gerçekleştirmeyi amaçlayan transhümanizm, Tanrı’nın rolünü üstlenerek insanı “tanrı gibi” yapma arzusunu barındırması, insan doğasıyla birlikte toplumsal ve ahlaki değerler için ciddi tehditler oluşturur. Bu yaklaşım, Tanrı’nın rolünü üstlenme ve insanı “sicut deus” yani “Tanrı gibi” yapma çabası olarak değerlendirilebilir. Bazı teologlar, bu hareketi Tanrı’nın planına meydan okuma ve insanın varoluşsal anlamını dönüştürme girişimi olarak görmektedir. İslam ise YZ ve teknolojik gelişmeleri etik ilkelerle birlikte değerlendirilmesi gereken alanlar olarak ele alır. Bilginin ve teknolojinin, İslam’a göre, yalnızca faydalı değil aynı zamanda ahlaki ve hayırlı olması gerekir. YZ, İslam’ın öğretilmesinde faydalı bir araç olabilirken, Batılı bilinçle şekillenmiş tasarımların diğer kültürlerin dini ve geleneksel yapılarıyla uyumsuzluk riski taşıdığı unutulmamalıdır. Bu

nedenle Müslümanlar, YZ'nın gelişiminde aktif rol alarak adalet ve merhamet temelli bir teknolojik gelecek inşa etmelidir. Özellikle sermaye tabanlı teknolojiler (transhümanist teknolojiler) üzerinden varlıklı hâle gelenlerin LGBT hareketlerini, müstehcen ya da pornografik içerikleri desteklemeleri doğal. Bu sürecin içerisine bizi de dahil ediyorlar. Konuşmacılardan biri de söylemişti. Eve yabancı gelecek diye evde aile resmini kaldıran bir toplumdan artık kendi evine, mahremiyetine dair ne varsa göstermekte hiçbir beis görmeyen, evin tüm mahremiyetini faş eden gösteri toplumu hâline geldik.

İçinde bulunduğumuz trans-posthümanist süreç kaçınılmaz olup, tüm bireyleri ve toplumları derinden etkileyecektir. Teknolojik gelişmelere kayıtsız kalan toplumlar, hızla derinleşen bir geri kalmışlık tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu dönüşümde bilim insanları, filozoflar, siyasetçiler ve toplum liderleri büyük bir sorumluluk taşımaktadır. İnsanlığın yararına olacak bir gelecek inşa edebilmek için bu süreci etik, sosyal, hukuki ve kültürel boyutlarıyla eleştirel biçimde değerlendirmek gereklidir. Hedefimiz, teknolojiyi insan onurunu gözeterek yönlendirmek ve edilgen bir figüran değil, kendi kaderini tayin eden bilinçli özneler olmaktır. Transhümanizm ile LGBTQ+ hareketlerinin kesişim noktası, cinsiyetin toplumsal ve teknolojik olarak dönüştürülebilir bir yapı olduğu kabulüdür. Bu bağlamda transgender, bireylerin kimlik inşası süreci, insanın doğasına karşı teknolojik müdahalenin öncül örnekleri arasında yer alır. Postgenderist düşünceye göre, cinsiyet ikiliği (erkek-kadın) insanın potansiyelini sınırlandırmaktadır. Bu nedenle nöroteknoloji, biyoteknoloji ve psikofarmakoloji gibi araçlarla bu sınırlılık aşılmalıdır. Yapay rahim, genetik kodlama, hormon düzenleme ve hatta zihin aktarımı gibi teknolojiler, bireylerin kendilerine ait bir cinsiyet tasarlayabilmesinin önünü açmaktadır. Bu ideolojiler, yalnızca bireysel haklar bağlamında değil, aynı zamanda yeni bir toplumsal düzen kurma girişimi olarak da de-

gerlendirilebilir. Cinsiyetin kişisel tercihe indirgenmesi, toplumsal gerçeklik algısını ve ortak ahlaki zeminin ciddi şekilde sarsar.

Transhümanizm, YZ ve dijitalleşme süreçleri; aile, cinsiyet ve insan bedeni gibi insanlığın temel yapılarını kökten dönüştürüyor. Bu dönüşüm bireysel tercihlerden öte, toplumsal değerleri, kültürel kimliği ve dinî inançları doğrudan etkiliyor. Cinsiyetin silikleştirilmesi ve üremenin yapaylaştırılması vb. gelişmeler, “insan nedir?” sorusunu yeniden gündemleştiriyor. Bu sürecin felsefi, sosyolojik ve teolojik boyutlarla sorgulanması ve yeni etik çerçevelerle yönlendirilmesi zorunluluk hâline gelmiştir. İnsan; kendi ürettiği teknolojiler karşısında yalnızlaşan, yön­süzleşen ve varoluşunu yitiren bir varlığa dönüşüyor

Cinsiyetsizleşme ya da LGBT gibi hareketlerin meşruluk zeminini dijital zeminler oluşturuyor. Mesela tanrısızlık, devletsizlik, cinsiyetsizlik ve ailesizlik üzerine inşa olunan Netflix'te tanrı inancı teması yoktur, tanrı yokmuşçasına hareket edilir. Yine ortada devlet yoktur ve devletin olduğu kurallar, normlar ciddiye alınmaz. Ailenin zayıflatıldığı Netflix platformunda aile, muteber bir kurum değildir. Son olarak cinsiyetsizliği öğütleyen Netflix'in çoğu filminde trans birey ya da translığa meşruiyet atfeden göstergeler söz konusudur. Burada zikretmeliyim ki ilk açıldığı andan beri takip ettiğim bir platform olan ‘Tabii’, Netflix'in Türkiye'deki gücünü kırdığını rahatlıkla söyleyebilirim. Abonelik rakamları dahi bunun göstergesi. Bu tür platformların sayısını artırmamız lazım. Buradan da Tabii'ye bir vazife çıkıyor; Bizim milli, yerel, dinî unsurlarımıza dayanan esaslı bir aile dizisi yapmaları... Böyle bir diziyeye ciddi anlamda ihtiyacımız var. 90'lı yıllardaki aile dizileri, yerli olmaktan daha çok ailenin bozulmasını tetikleyen yersiz yurtsuz dizilerdir.

Sonuç olarak özellikle postgenderist teorilere göre kadın-erkek düallitesinin bir sınırlandırma olduğu düşünülüyor. Bunlar biyolojik sınırlandırmalar bu nedenle bu sınırlandırmaları

biz psikofarmakolojik ilaçlarla, nanoteknolojilerle, biyoteknolojilerle, moleküler biyoloji, CRISPR teknolojisi gibi unsurlarla aşabiliriz. Yani çok açmayayım, mesela işte yapay rahim üzerinden sadece kadına atfedilen doğurma özelliğini bir nesneye ya da erkekte var edebiliriz şeklinde yaklaşımlar söz konusu. Yine yapay rahim, genetik kodlama, hormon düzenleme hatta zihin aktarımı gibi teknolojiler bireylerin kendilerine ait bir cinsiyet tasarlayabilmesinin önünü açar. Bunlar bireysel haklar bağlamında değil aynı zamanda toplumsal düzen kurma girişimi olarak da değerlendirilebilir. Yani bunlar aynı zamanda bir toplumsal düzen kurma, bir toplum yaratma, bir toplum ortaya çıkarma teşebbüsüdür ve cinselliğin ya da cinsiyetin bireysel bir tercihe yönelik indirgenmesi toplumun nesnel gerçeklik algısını ve ortak ahlaki zeminini ciddi bir şekilde tahribata uğratacak bir yaklaşımdır. Bu bakımdan bu dönüşüm bireysel tercihlerden öte toplumsal değerleri, kültürel kimliği ve dini inançları doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda özellikle başta Başta İlahiyat Fakülteleri, Sosyal Bilimler çalışanları ve Diyanet Teşkilatı olmak üzere özellikle yeni süreçlerin çok iyi farkında olmamız lazım. Yani işte LGBTQ gibi hareketleri Lütillik şeklinde bir perspektifle sadece kavramlandırmak ve Lütillere yönelik yaklaşımlarımızla bu meseleyi çözebileceğimizi zannetmek bir hatadır. Bu süreçlerin entelektüel, felsefi, kültürel yapısını edinmemiz gerekir.

Son olarak şunları söyleyebiliriz; 2000'li yıllardan sonra Diyanet kurumu, akademik yapı edinmeye başladı, bu olumlu bir şey. Tabi bazı zaafı ve sorunları da var. Diyanet aynı zamanda entelektüel bir profil edinmesi gerekiyor. Yeni toplumsal ve kültürel zeminleri kavrayabilecek bürokratların ve yöneticilerin etkin olduğu bir yapı olması gerekiyor. Yeni gelişmelerin, yeni yaklaşımların çok iyi farkında olunması lazım. Yoksa hem akademinin kuru, sıkıcı -bir akademisyen

olarak söylüyorum bunu- yaklaşımlarıyla meseleleri çözmek çok zor. Hem de klasik yaklaşımın zaman diliminin (90'lar) din görevlilerinin yaklaşımlarıyla çözebileceğimiz sorunlarla karşı karşıya değiliz. Ciddi anlamda var olan süreçlerin çok iyi farkına varıp özellikle gençlerle irtibatımızı çok iyi temellendirmemiz lazım. Gençlerin hem ailelerle sorunlarda hem de evliliksiz-ailesiz dünya tasavvurunun doğrudan dine bakışlarıyla alakalı olduğunu düşünüyorum. Yani sekülerleştikçe ailenin gereksizliğine inanılan gençlerin yaşadığı bir süreçte tanıklık ediyoruz.

Üreme Teknolojileri Aile İçin Koruyucu mu, Risk Faktörü mü?

Ülfet GÖRGÜLÜ*

Giriş

Tıpkı insan gibi aile de yaşayan bir organizma niteliği taşır; bu nedenle insanı etkileyen her unsur, doğrudan ya da dolaylı olarak aileyi de etkiler. Psikoloji disiplininde insanın psikolojik sağlamlığını belirleyen iki temel unsurdan söz edilir: “koruyucu faktörler” ve “risk faktörleri”. Koruyucu faktörler, bireyin karşılaştığı zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olan ve psikolojik dayanıklılığını artıran unsurlardır. Buna karşın, bireyin ruh sağlığını olumsuz etkileyerek çeşitli sorunlara zemin hazırlayan unsurlar ise risk faktörleri olarak tanımlanır. Her iki faktör grubunun da biyofiziksel, psikolojik, manevi, sosyal pek çok boyutu bulunmaktadır. Ölüm ya da boşanma ile gelen kayıplar, düşük özsaygı, önemsizlik duygusu, alkol veya uyuşturucu kullanımı gibi durumlar risk faktörlerine örnek teşkil ederken; olumlu aile ilişkileri, güvenli bağlanma, öz yeterlilik, sağlıklı akraba ilişkileri, inanç ve ahlaki değerler ise koruyucu faktörler arasın-

* AHBV İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Prof. Dr.

da sayılabilir.¹ Bu faktörlerin bazıları bireyin iç dünyasına (içsel), bazıları ise çevresel şartlara (dışsal) bağlıdır. Psikolojik sağlamlık, bireyin koruyucu faktörlerden aldığı destekle, risk faktörlerinin olumsuz etkilerine karşı direnç gösterebilme becerisiyle ortaya çıkar.

Benzer bir değerlendirme aile kurumu için de yapılabilir. Ailenin psikolojik dayanıklılığı, çeşitli koruyucu faktörler tarafından desteklenirken, bazı risk unsurları da aile yapısını tehdit etmektedir. Sevgi, güven, sadakat, merhamet, dayanışma ve paylaşım gibi değerler; ailenin hem iç hem de dış tehditlere karşı direncini artıran başlıca koruyucu faktörlerdir. Öte yandan kentleşme, bireyselleşmenin artması, aile kurumunun fonksiyonlarının daralması, iletişim kopukluğu, şiddet, sınırsız cinsellik söylemi ve evlilik karşıtı ideolojiler gibi etkenler ise aile için ciddi risk faktörleri oluşturmaktadır.²

Bu bağlamda, günümüzde hızla gelişen üreme teknolojilerinin de aile üzerindeki etkileri tartışma konusudur. Bu teknolojilerin, aile yapısını destekleyen bir koruyucu faktör mü yoksa aileyi tehdit eden bir risk unsuru mu olduğu sorusu önem arz etmekte olup, bu yazının temel problemini oluşturmaktadır.

Üreme Teknolojileri ve Kavramsal Dönüşüm

1978 yılında İngiltere’de dünyaya gelen bir bebek, insanlığın üreme konusundaki bilgi ve anlayışında köklü bir değişimin başlangıcını oluşturmuştur. O tarihe kadar gebelik yalnızca cinsel birleşmeyle mümkün görülürken, “Louise Brown” adlı bu bebek, beden dışında gerçekleştirilen döllenme süreciyle doğan ilk insan olarak tıp tarihine geçmiştir. Sperm ve yumurtanın laboratuvar ortamında döllenmesi ve oluşan emb-

¹ <https://www.americanmentalwellness.org/prevention/risk-and-protective-factors/> (erişim 21.07.2025)

² Zekiye Demir, “Türkiye’de ve Dünyada Aile Sorunları”, *Uluslararası Aile Konferansı 11-15 Temmuz 2012, Saraybosna*, 244-250.

riyonun rahme transfer edilmesiyle uygulanan in vitro fertilizasyon (IVF) tekniği, kamuoyunda “test-tube baby/tüp bebek” olarak anılmaktadır. IVF, doğal yolla çocuk sahibi olamayan infertil çiftlere ebeveyn olma şansı sunarken, aynı zamanda embriyonun oluşum sürecine üçüncü kişilerin -donörlerin- dâhil olabilmesine de imkân tanımaktadır. Bu teknikle birlikte, implantasyon öncesi genetik tanı (Preimplantation Genetic Testing - PGT) uygulanarak embriyonun genetik hastalık taşıyıp taşımadığı tespit edilebilmekte; hatta bebeğin cinsiyeti önceden belirlenebilmektedir. IVF’e genetik mühendislik teknolojilerinin entegre edilmesiyle birlikte, embriyoya kalıcı genetik müdahaleler yapılması ve bu değişikliklerin sonraki nesillere aktarılması da mümkün hale gelmiştir. Tüm bu gelişmeler, bir yandan ciddi etik ve ahlaki tartışmaları gündeme getirirken, diğer yandan da üreme, aile ve insan doğasına dair köklü kavramsal dönüşümlere zemin hazırlamıştır.

IVF uygulamasında üreme hücreleri (sperm ve yumurta) ile gebeliğin gerçekleştiği rahim, ebeveyn olmak isteyen çifte aitse; çocuk hem biyolojik hem de sosyal açıdan aynı kişiler tarafından dünyaya getirilmiş sayılır. Bu durumda kadın “biyolojik anne” ve “sosyal anne”, erkek de “biyolojik baba” ve “sosyal baba” statüsündedir. Ancak üreme hücreleri çifte ait olmakla birlikte embriyo başka bir kadının rahmine yerleştirilmişse, doğan çocuk biyolojik bir anne ve babanın yanı sıra bir de “taşıyıcı anne”ye sahip olmuş olur. Taşıyıcı kadın bu hizmeti gönüllü olarak gerçekleştirebileceği gibi -ki bu oldukça nadirdir- çoğunlukla maddi bir karşılıkla bu rolü üstlenmektedir. Bu durumda “taşıyıcı annelik” ya da “kiralık rahim” kavramları gündeme gelmektedir. Eğer sperm veya yumurtalardan biri ya da her ikisi üçüncü kişilerden temin edilirse, bu donörler çocuğun biyolojik ebeveynleri olarak kabul edilirken, çocuğu yetiştiren çift “sosyal ebeveyn” konumunda olur. IVF teknolojisi yalnızca evli çiftlerin değil, evlilik dışı yollarla çocuk sahibi olmak is-

teyen bireylerin de başvurabildiği bir yöntem haline gelmiştir. Yalnız yaşayan bir kadın ya da genç kız, sperm bankası aracılığıyla çocuk sahibi olabilirken; yalnız bir erkek de yumurta bankası ve taşıyıcı anne yoluyla baba olabilmektedir. Bu gibi durumlarda “tek ebeveynli aile” kavramı öne çıkmaktadır. Tüm bu gelişmeler, üremeye dair biyolojik ve sosyal rollerin geleneksel tanımlarını yeniden şekillendirmekte; daha önce aşına olunmayan pek çok yeni kavramı ve ilişki biçimini toplumsal hayatın parçası haline getirmektedir.

Genel olarak teknoloji, özelde ise üreme teknolojileri, içinde doğduğu kültürel bağlamın bir yansımasıdır.³ Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir teknolojik uygulamanın dinî açıdan nasıl değerlendirileceği, büyük ölçüde o teknolojinin kullanım amacı ve biçimiyle şekillenmektedir. Dolayısıyla in vitro fertilizasyon (IVF) gibi üreme yöntemlerinin aile kurumu açısından bir imkân mı yoksa bir tehdit mi oluşturduğu sorusu, bu bağlam dikkate alınarak incelenmelidir.

Üreme Teknolojilerinin Aile Bütünlüğünü Destekleyici ve Koruyucu Rolü

Evlenip yuva kurmak insanın fitrî ihtiyaçlarından biri olmasının yanı sıra, İslam’ın da teşvik ettiği yaşam biçimidir. Kur’an-ı Kerim evli olmayan kimselerin evlendirilmesini öğütlerken,⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) de gençlere hitaben “Evlenmeye gücü yetenler evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan alıkoymak ve iffeti korumak için en iyi yoldur.”⁵ buyurmak suretiyle, evliliğin hem bireysel korunmaya hem de toplumsal düzenin tesisine katkı sağlayan yönüne dikkat çekmiştir.

İslam’a göre evliliğin temel amaçlarından biri de çocuk sa-

³ İlhan İlkılıç, “Teknoloji Üreten Ahlakı da Belirler”, *Nihayet Dergi*, 8 Haziran 2020.

⁴ en-Nûr 24/32.

⁵ Buhârî, “Nikâh”, 3.

hibi olarak neslin sağlıklı ve sahih bir biçimde devamını sağlamaktır. Ancak bu hedef, her evli çift için kolaylıkla gerçekleşmeyebilir; erkek ya da kadındaki çeşitli tıbbi sorunlar gebeliği engelleyebilir. Yardımcı üreme teknolojileri, bu tür çiftler için önemli bir çözüm imkânı sunmaktadır. Kısırlık durumu yalnızca biyolojik bir sorun olmaktan öte, çiftlerin psikolojik durumlarını da olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca aile ve akraba çevresinden gelen çocuk sahibi olma yönündeki yoğun beklentiler, eşler arasında duygusal gerilim ve krizlere yol açabilmektedir. Bu bağlamda IVF gibi yöntemlerin, kısırlık temelli evlilik krizlerinin çözümüne katkı sunarak boşanma ve duygusal kopuşların önüne geçmesi bakımından aile bütünlüğünü destekleyici bir işlev gördüğü; çiftlerin çocuk sahibi olamamalarından kaynaklanan toplumsal baskı, eksiklik ve suçluluk duygularını aşmalarına yardımcı olarak psikolojik sağlamlıklarını korumalarına katkı sunduğu söylenebilir.

Öte yandan, anne-baba olma arzusu, fitrî bir duygu olup kişilerin biyolojik olarak kendilerine ait bir çocuğa sahip olma isteğini beraberinde getirir. Bu çerçevede infertilite durumunda IVF uygulamasının bireysel psikolojik tatmin üzerindeki olumlu etkisi ve eşlerin sürece birlikte karar vererek ortak şekilde katılmaları sonucu duygusal dayanışmalarının güçlenmesi göz ardı edilemez.

Tüm bu maslahatlar dikkate alındığında, İslam hukuku açısından yardımcı üreme teknolojileri; tıbbi zorunluluk hallerinde tedavi temelli bir ihtiyaç olarak değerlendirilmiş; üreme hücrelerinin evli çiftin kendilerine ait olması ve embriyonun bu kadınının rahmine yerleştirilmesi; rahme yerleştirilecek kadar asgari miktarda embriyo oluşturulması şartıyla tüp bebek uygulaması caiz görülmüştür.⁶ Bu şekilde gerçekleşen tüp bebek uygulamaları, evlilik içi birleşme hükümlerine tabi kabul edi-

⁶ Mecma' u'l-Fikhr'l-İslâm ed-Düvelî, *Karârâtü ve tavşîyyâtü Mecma' i'l-Fikhr'l-İslâm*

lir ve nesep, miras gibi önemli hukuki sonuçlar doğurur. Çocuğun aile içinde doğması, onun sosyal kimlik kazanmasını da temin etmektedir.

Ezcümle, doğal yollarla çocuk sahibi olamayan çiftler açısından yardımcı üreme teknolojilerinin aileyi koruyucu ve destekleyici bir işlev üstlendiği söylenebilir. Ancak tabiri caizse madalyonun bir de öteki yüzü vardır: Söz konusu teknolojiler, uygun sınırlar içinde kullanılmadığında aile kurumu ve toplumsal düzen açısından ciddi tehditler oluşturabilecek bir mahiyet kazanabilmektedir.

Üreme Teknolojilerinin Aile Üzerindeki Sosyokültürel Riskleri

Günümüzde yardımcı üreme teknolojilerinin etik ve ahlaki kaygılar gözetilmeksizin sınırsız şekilde kullanılmaya başlanması, aile yapısı ve toplumsal değerler açısından çeşitli sosyokültürel riskleri de beraberinde getirmektedir. Kadın veya erkek kaynaklı çeşitli tıbbî nedenlerle bazı çiftlerin tüp bebek uygulamalarından sonuç alamaması mümkündür. Bu tür durumlarda, bazı aileler için çocuk sahibi olma arzusu öyle baskın hâle gelmektedir ki, dinî ve ahlaki kaygılar ikinci plana itilebilmekte; başkasına ait sperm, yumurta, embriyo veya rahmin kullanılmasında bir sakınca görülmemektedir. Nitekim üreme hücresi ve embriyo donasyonu ile taşıyıcı annelik gibi konularda Din İşleri Yüksek Kuruluna yöneltilen fetva soruları, bu yaklaşımın toplumda gittikçe daha fazla karşılık bulduğunu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse;

“15 yıllık evli olup eşinden dolayı çocuğu olmayan bir ayalaya, erkek kardeşinin ve hanımının sperm ve yumurtasının döllemesiyle oluşturulacak olan embriyo nakledilebilir mi?”

“Oğlumun çocuğunun olmayacağı kesin olarak belli oldu. Nesebimizin devamı ve ailemizin mutluluğu için ben gelini-me enjeksiyon yöntemiyle spermlemlerimi verebilir miyim? Din-en caiz olur mu?”

“Dayı ve hanımının sperm ve yumurtasıyla oluşturulan emb-riyonun taşıyıcı anne olarak yeğene nakledilmesinin günahı var mıdır?”⁷

gibi sorular, durumun nasıl bir noktaya geldiğini çarpıcı bi-çimde ortaya koymaktadır.

Türkiye’de yardımcı üreme teknolojilerinin yalnızca evli çift-ler arasında uygulanabileceği yasal düzenlemelerle açıkça hük-me bağlanmış; üçüncü kişilere ait üreme hücreleri ile embriyo kullanımına ise kesin olarak yasak getirilmiştir. Ancak İran, Gürcistan ve Kuzey Kıbrıs gibi komşu ülkelerde söz konusu uygulamaların serbestçe gerçekleştiriliyor olması⁸ ve bu bölge-lere kolay bir şekilde erişilebilmesi, Türkiye açısından önemli bir risk unsuru teşkil etmektedir. Nitekim Kuzey Kıbrıs’ta fa-aliyet gösteren bazı tüp bebek merkezleri, tedavi kapsamında yumurta, sperm ve embriyo donasyonu ile taşıyıcı annelik gi-bi hizmetleri sunduklarını açıkça ilan etmekte; bu hizmetlerin içerikleri ve fiyatlandırmalarıyla ilgili bilgilere çevrim içi plat-formlarda yer vermektedirler.

Üreme sürecine donör ya da taşıyıcı anne gibi üçüncü ki-şilerin dahil edilmesi, yalnızca geleneksel aile yapısını zede-le-mekle kalmamakta, aynı zamanda İslam’ın neseb ve mahre-miyet ilkeleriyle de açık bir şekilde çelişmektedir. Nesebin ko-runması, dinî açıdan zaruri maslahatlar kapsamında değeren-

⁷ Ülfet Görgülü, “Tüp Bebekten Taşıyıcı Anneliğe Sorular ve Sorunlar”, Adana 2015 Uluslararası İslam ve Tıp (Tıbbi Nebevi) Kongresi Bildirileri, 190-197.

⁸ Ülfet Görgülü-Zekiye Demir, “Üreme Turizmi Yoluyla Kadınların Nesneleştirilmesi -Dinî Perspektiften Bir Değerlendime- = Objectification of Women through Reproductive Tourism -An Evaluation from a Religious Perspective-”, *Journal of Analytic Divinity*, 7/1 (2023), 9-28.

dirilmiş olup; bir kimsenin soy bağıını bilmesi, en temel insani haklardan biri olarak kabul edilmektedir. Başkasına ait sperm, yumurta veya embriyonun kullanılması durumunda ise nesep karışıklığı kaçınılmaz hâle gelmektedir. Özellikle anonim donörler yoluyla dünyaya gelen çocuklar açısından soy bağıının bilinmesi en tabii haklarıdır. Bu çocukların ilerleyen yaşlarda biyolojik kökenlerini öğrenme arzusu, zamanla ebeveyn-çocuk ilişkilerinde çatışmalara yol açabilmekte; kimlik ve aidiyet duyguları üzerinde olumsuz etkiler doğurabilmektedir.

Öte yandan, evlenmeden çocuk sahibi olmak isteyen kadın ve erkeklerin yardımcı üreme teknolojileri aracılığıyla bu arzularına ulaşabilmeleri, aile kurumunun işlevinin zayıflamasına ve geleneksel anlamda aile yapısının tahfifine ve tahribine yol açabilir. Ayrıca “bağış” olarak adlandırılrsa da günümüzde sperm ve yumurta satışı ile taşıyıcı annelik uygulamaları, küresel ölçekte hızla büyüyen bir ticaret sektörüne dönüşmüş durumdadır. Bu da insan hayatının en masum evresi olan çocukluğun metalaştırılmasına ve çocukların birer ticari unsur olarak değersizleştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Bunun yanı sıra IVF gibi teknolojilerin yaygınlaşması, gebelik ve doğurganlığın biyolojik bir olgu olmaktan çıkarılıp “kontrol edilebilir” bir süreç olarak algılanmasına yol açmaktadır. Bu algı değişimi, annelik ve babalık rollerinin anlamını da dönüştürmektedir.

Hasılı, ele alınan bu yönleriyle yardımcı üreme teknolojilerinin; aile ve akrabalık ilişkilerinin muğlaklaşması, nesep emniyetinin zedelenmesi ve çocukların metalaşması gibi ciddi sosyokültürel riskleri beraberinde getiren bir tehdit faktörüne dönüştüğü açıkça ifade edilmelidir.

Sonuç

Yazının başlığında yer alan “Üreme teknolojileri aile için koruyucu mu yoksa risk faktörü mü?” sorusunun cevabı, in vit-

ro fertilizasyon (IVF) gibi yöntemlerin hangi amaçlarla ve nasıl kullanıldığına bağlıdır. Başkasına ait üreme hücreleri, embriyolar ve taşıyıcı annelik gibi uygulamaların dinî ve ahlaki kaygılar yeterince gözetilmeden yaygınlaşması, aile yapısında ciddi çözülmelere yol açabilecek riskler barındırmaktadır. Bu bağlamda özellikle yurtdışında serbestçe sunulan etik dışı uygulamalara karşı toplumsal farkındalığın artırılması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca IVF ve benzeri yöntemlere başvuran bireylere yalnızca tıbbi değil aynı zamanda etik danışmanlık hizmetlerinin de sunulması bireysel ve toplumsal düzeyde daha sağlıklı sonuçlar doğuracaktır. İslam'ın aileyi koruma eksenli ilkelelerinin topluma daha etkin şekilde ulaştırılması, bu teknolojilerin meşru sınırlar içinde kalmasını sağlamak adına önemli bir adımdır. Sonuç olarak, yardımcı üreme teknolojilerinin modern tıbbın sunduğu bir imkân olarak değerlendirilmesi mümkündür; ancak bu imkân, bireysel arzularla sınırsızca kullanılmak yerine, aile yapısını, toplumsal değerleri ve dinî ilkeleri gözetten bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Teknoloji Merceğinden Yarının Dünyasında Aile ve Gençlik

Adnan Bülent BALOĞLU*

Stalin döneminin şeytansı ruhunun özelliklerini en iyi kavrayanlardan biri olarak gösterilen Rus yazar Mihail Bulgakov, *Ölümcül Yumurtalar* adlı bilimkurgu romanında, bilgi, bilimsel buluşlar ve iktidarın hırs, rekabet, makam ve maddiyat düşkünlerinin elinde istismara uğradığında nasıl birer korkunç silaha dönüşebileceğini ibret dolu bir hikâye ile gözler önüne serer. Bulgakov'un mesajı nettir: bilgi ve bilim her şey demek değildir, ona sahip olmak insana büyük sorumluluk yükler. O bunu roman kahramanı olan zooloji profesörü İpatyeviç Persikov'un yılmaz ahlâk mücadelesinde somutlaştırır. Bununla o, ahlâk, vicdan ve insaftan arınmış insanın şeytanlaşacağı, elindeki bilgi ve güç silahıyla dünyayı cehenneme çevirebileceği uyarısını yapar.

Benzer endişeyi paylaşan bir başka Rus yazar Yevgeni Zamyatin, Stalin'in proleter diktatörlük rejimine tanıklık eden biri olarak, *Biz* adıyla ütöpik bir roman kaleme alır. Zamyatin, yaşa-

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğ. Üyesi, Prof. Dr.

dığı dönemdeki modern sanayi toplumunun dizginsiz yol alışına bakar ve toplumsal yaşamın geleceğine dair, tabir caizse, buğulu bir tablo resmeder. George Orwell, Aldous Huxley gibi bilim kurgu romancılarına da ilham kaynağı olan Zamyatin'e göre, modern sanayi toplumunu gelecekte bekleyen yönetim modeli, tek tipleştirilmiş yurttaşlardan oluşan "Tek Devlet"tir. Bu devletin yurttaşları tek tip ve renkte kostümler giymekte, suni yiyeceklerle beslenmektedir ve isimlerinin yerini sayılar almıştır. Dahası, matematik kesinliğin (İNTEGRAL) "şaşmaz" bir mutluluk getireceği vaadi ile beyinleri yıkanmıştır. Bir "Yeşil Duvar" ile kuşatılmış olup günlük yaşamları da "Çizelge" adı verilen bir dizi kuralla anbean belirlenmiştir. Romanın adı *Biz* tesadüfi değildir; bilgiye ve iktidara hükmedenler dışındaki tüm yeryüzü nüfusuna işaret eder. Teknolojinin ardındaki sinsi tehlikeyi haber verir ve tehlikenin gerçek muhatabını yani bizi uyarmak için hepimize seslenir.

Severek okuduğumuz bu iki roman, aynı mesajı taşıyan pek çok roman arasından sadece iki numunedir. Birer kurgu da olsalar, hiç de yabana atılmaması gereken mesajları açık ve nettir: Yarının dünyasına alt yapısı henüz oluşum aşamasında olan bir teknoloji uygarlığı kurgulanmaktadır. Bu proje, ardında tarifsiz bir yıkım, enkaz ve kargaşa bırakarak her türlü toplumsal duyarlılığı ve değeri en ufak bir sızı duymasızın yara yara yol kat ediyor. Başka bir deyişle, yeryüzünü terör, savaşlar, yoksulluklar, kitlesel göçler ve çevresel tahribatlarla kavuran bir teknoloji uygarlığı projesi yürüyor. Bilgi, teknik ve teknolojiyi dijital ideoloji şeklinde yeni bir yönetim ve tahakküm aracına çeviren küresel egemenler, insanı insan kılan tüm değerleri "atık" damgasıyla çöpe atıyor. İnsanlığın ontolojik varlığını tehdit eden biyoteknoloji, siber teknoloji, robotik ve yapay zekâ alanındaki gelişmeler teknoloji üzerinde küresel akliselim bir mutabakat ve eylem pla-

nına acil ihtiyacı ortaya koysa da, doğrusunu söylemek gerekirse, kimsenin pek kulak astığı yok. İnsanlık yokuş aşağı, tıpkı freni patlamış kamyon misali, son sürat gidiyor. Sloven düşünür ve eleştirmen Slavoj Žižek, “iklim krizi, ekolojik yıkım, nükleer imha, küresel toplumsal huzursuzluk” gibi tehlikelerin gölgesinde göz göre göre kendini toplu bir özyıkıma sürükleyen ve fakat bu konuda “fazla bir şey yapmayan hâkim tür”¹ olduğumuzu söylerken haklıdır. Eserinin adı da mesaj yüklüdür: *Uyanmak İçin Çok Geç!* Bu satırları yazarken meşhur romancı Ernest Hemingway’in, savaşın anlamsızlığını sorgulayan romanı geldi aklıma: *Çanlar Kimin İçin çalıyor?* Cevap bana göre açık; çanlar “insan” için çalıyor. Fakat acı bir gerçek de bizi selamlıyor: İnsan neslini, ancak insan kurutabilir! İsterseniz başka türlü söyleyelim: İnsanın amansız düşmanı, ancak insandır!

Gerçekten de kendi hayatımız üzerinde söz sahibi olamayacağımız belirsiz, puslu, karanlık bir geleceğe doğru mu sürükleniyoruz? Yoksa içimizi kemiren sebepsiz, yersiz bir karamsarlık halinden mi mustaribiz? Bilim-kurgu romanlarında tasvir edilen, sayısız filmin senaryosu olan “yarının dünyası”, tek biçimciliğin tehdidi altında sistemli biçimde bir yüzü cehenneminin inşa edilmekte olduğunun habercisi mi? Yoksa tüm bunlar yersiz, sebepsiz kuruntular mı? Aslında, zuhur eden kuşku ları doğrulama amaçlı sorular bir yana, bilim-kurgu romanlarının sayısındaki anormal artış, teknoloji ile dönüştürülen dünyanın insanın cehennemi olma yolunda önemli mesafe aldığına dair imalar, ipuçları taşıyor da değil. Dizginsiz teknolojik gelişmelerin fayda-zarar hesabı yapıla dursun, arka planda insanlık için ortak bir sosyal, poli-

¹ Slavoj Žižek, *Uyanmak İçin Çok Geç: Gelecek Yoksa Bizi ne Bekliyor?* çev. Barış Gönülşen (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2023), xı.

tik ve ekonomik kader inşasının sürdüğü iddiaları görmezden gelinemez. Fransız şair-düşünür Paul Valery'nin, "İnsan aklı, insan aklının yaptıklarına vâkıf olabilir mi?" sözü, şeytana kepini ters giydirecek sinsi akılların şeytani planlarına karşı bir uyarı niteliği taşıyor. Dijital teknolojilerin daha şimdiden eriştiği seviye, mevcut hızla gelecekte erişebileceği düzey tahayyül edildiğinde, bunun vicdan sahiplerinde insanlık namına endişe uyandırmaması düşünülemez. Gerçek şu ki, internetin tekinsiz dünyası, insanın içinde yuvalanan şeytaniliğe sınırsız bir alan açmıştır, bunda en ufak bir şüphe yok. Şiddeti, sermayeyi ve ideolojiyi ardına alan karanlık güçler, algoritmalar üzerinden yepyeni bir insanlık –tabi, insandan eser kalırsa- projesinin ağlarını büyük bir sabır ve ihtimamlailmekilmek örüyorlar. Ruhunu şeytana satmış bu kötüler, bizi sahip olduğumuz tüm değerlerden soymak, kültürümüzü ve köklü kurumlarımızı tarumar etmek için birbirleriyle kıyasıya bir rekabet içindeler.

Kötülüklerin önüne geçebileceğimiz inancını her gün biraz daha zayıflatan şey, teknolojinin ruhlarımızın karanlık yönlerini sürekli didiklemesidir. Bilinçleri devre dışı bırakırken derinlerdeki narsist duyguları da ayartan teknoloji ile zorlu bir sınav veren insanlık, cephede ağır kayıplar veriyor. Dünyaya dayatılan teknolojik model, cazibesi ve dönüştürücü gücü ile bütün dünyayı etkisi altına almış durumdadır. İnsanlığı internet ve tüketimcilik üzerinden türdeşleştirme, benzeştirme, tek tipleştirme ve düzleştirme faaliyetleri hız kesmeksizin devam ediyor. Teknolojinin şaşırtıcı ilerleyişi ile insanın kendi eliyle kendi yüceliğini imha etme kararlılığı arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Hedefe kendini oturtan inatçı, muhteris insanın acıklı sonu, teknolojinin nihai kesin zaferi olabilir. Bunu zaman gösterecek, fakat "zaman... en kuyruklu yalanların

âni”² diyen Žižek, şayet haklıysa, gelecek ümitlerimizin pek parlak olmadığını söylemek mümkün. Bu tablo ancak, dalgalarda halinde tehditleri küçümsemek, ertelemek, kulak ardı etmek, görmezden gelmek, kayıtsızlık sergilemek veya kaçmakla gerçekleşebilir. Çok geçmeden uyanmalıyız!

Teknoloji sadece yaşam tarzlarımızı, eşya ile olan ilişki biçimlerimizi değiştirmede, aynı zamanda algılama tarzlarımızı da değiştirdi. Bir şeye, bir olguya veya bir hadiseye bakıp var olanı görmek yerine ya görmezlikten geliyoruz ya bakıp görmüyoruz ya da işimize geldiği gibi görüyoruz. İranlı düşünür Daryush Shayegan’ın dediği gibi, “amansız bir mantığı olan yeni bir dünya”³ ile yüzleşiyoruz. Bu dünya, benliğimize, kültürümüze, değerlerimize, din ve ahlâk anlayışımıza ters olmak bir yana, hiç de aşına olmadığımız bir biçimde, saldıran, dayatan, aşağılayan, yok sayan “soysuz” bir kültürle dalga dalga geliyor. Her dalga, kıyıda verimli topraktan bir parça alarak gidiyor ve ne yazık ki giden geri gelmiyor. Seküler/liberal içerik, kavram ve uygulamalarla birer “yıkım dalgaları” halinde gelen bu kültürde “öteki” olarak kodlanan şey, o her ne ise, hayat ve barınma hakkına sahip değildir. Önce onu aşağılar, sonra dışlar ve ardından toptan yok etmenin yollarını arar.

Yeni bir küresel düzen için “zamanı başa almak” şeklinde tabir edebileceğim bir projenin sahnelenmesinde teknolojiye merkezi bir rol biçildiğini söyleyebilirim. Mesela, laboratuvarlarda üretilen Covid virüsü bir deneme sürümü idi. Yaşlı ve hastalıklı nüfusun yanı sıra, aç ve yoksul, sefalet içinde yaşayan kitlelerin –Zygmunt Bauman onların “çöp ve atık” olarak görüldüklerini söyler- temizlenmesi amaçlanmıştı. Hasta-

² Žižek, *Uyanmak İçin Çok Geç*, 21.

³ Daryush Shayegan, *Yaralı Bilinç: Geleneksel Toplumlarda Kültürel Şizofreni*, çev. Haldun Bayrı (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 14ç

lğın tırmanıŖa geçtiği anları refah adacıklarındaki korunaklı villalarından keyifle izleyenlerin hayrına ayrıık otlarının yok edilmesi görevi Covid virüsüne havale edilmiŖti. Ŗimdilerde virüsten korunmak için zorla dayatılan aŖının yan etkileri bağlamında artan kalp krizi vakalarını konuŖuyoruz. Dünya Ekonomik Forumu BaŖkanı Klaus Schwab baŖta olmak üzere “Great Reset” (Büyük Sıfırlama) baŖlıđı ile kaleme alınan bir dizi eser bir noktaya dikkat çeker. Yeryüzü toplumlarını ekonomi ve siyaset baŖta olmak üzere pek çok alanda kuŖatan büyük bir sistemin planlı inŖasının ardında robotik sistemler yardımıyla insan bedeni ve beynine nüfuz edip transhümanizmin gerekleŖtirilmesi hedefi yatar. Bu, gizlenen hedeftir. İnsan beynine ve bedenine ip yerleŖtirerek tıbbi kayıtlarının denetim altına alınması ve böylece insanın dijitalleŖtirilmesi; yeni hibrit savaŖ yöntemlerinin keŖfiyle robot askerlerin cepheye sürölmesi; dijital sistemler aracılığıyla merkezietçi bir küresel yönetimin tesis edilmesi ve ilaveten küresel Ŗirketlerin ulus devletlerle paydaŖ yapılması gibi daha bir çok yeniliğin transhümanist bir geleceğin inŖası amaçlanır.⁴ Sorun, teknoloji değildir; sorun, baŖta da vurguladığımız üzere, teknolojinin kötülerin elinde korkunç bir yıkım silahına dönüŖmesidir.

İleri teknolojinin bütün insanlığı hızla “insan sonrası” (*post-human*) bir çađa doğru sürüklediğini öngören ve endiŖelerini bizlerle paylaŖanların sayısındaki anormal artışa dikkatleri çekmek isterim. Bunlardan biri olan Kanadalı teknoloji ve kùltür araŖtırmacısı Arthur Kroker, teknolojinin ve dijital cihazların bizi sürüklediği geleceğin tehlikelerine karŖı uyarıların yapılmamasından Ŗikâyetidir. O Ŗunu der: “İster felsefi bir deneme olarak isterse de bir duyarlılık biçiminde oluŖturulmuŖ hiçbir Ŗey; bizi dronlar, algoritmalar, görüntü vektör-

⁴ Murat Akan, *Küresel Hipnoz* (İstanbul: Destek Yayınları, 2023), 135-38.

leri, dağınık bilinç, yapay zekâ, nörolojik implantlar ve insan-sı robotiklerin hayaletleri tarafından şekillendirilmiş bu geleceğin feci sonuçlarını yaşamamız için hazırlamadı.”⁵ Dünyanın bir “teknolojik kıyamet”e sürüklendiğini söyleyen Kroker, “küresel ahlaki sessizliğin sesi” olacak bir ahlaki uyanış çağırısı yapar. Teknoloji ile büyülenmiş, umutsuzluğa kapılmış, haklı öfke çılgınlıklarının ortasında, göze hoş gelen bir nihilizm ile şekillenmiş bir dünyaya isyan eder ve bu çerçevede, Albert Camus’nun “Başkaldırıyorum, o halde varım!” sözüne atıfta bulunur.⁶ Güçlünün elindeki teknolojik ve dijital üstünlük ile yeryüzünün güçsüz, zayıf, yoksul bedenlere çektiği acılar karşısında susan vicdanları harekete geçirecek çılgınlara kulak verecek bir başkaldırıya davet eder.

Tarihin Sonu tezlerinin belki de en yenisi, insanlığın teknolojik sürüklenme ile bir tekno-dünyaya doğru adım adım ilerlemesidir. Karl Marks’a göre, tüm insanların eşitliği, adaleti ve mutluluğu tadacağı komünist ideoloji dünyaya hâkim olduğunda tarih sona erecekti. Francis Fukuyama için tarihi sona erdirecek olay, batılı liberal demokrasinin dünya üzerinde tesis edilmesi idi. Tarihin sonunu ne Marks’ın ne de Fukuyama’nın hayal ettikleri sistemlerin hâkimiyeti belirleyecek. Biz de bir kehanette bulunalım: Tarihin sonu Yapay Zekânın bütün insanlığı denetimi altına aldığı bir dünyada nihayet bulacak. Stephen Hawking bunu ima eder: “Bir yapay zekâ yaratmayı başarmak insanın tarihinde büyük bir olay olacaktır. Ama bu son başırısı da olabilir.”⁷ Lee Bacon’un “Son İnsan” romanının senaryosu kötü bir sonla biter. İnsan neslinin yok olduğu, insansız

⁵ Arthur Kroker, *Post-Human: İnsanı Bekleyen Tehlikeler ve Çıkış Yolları*, çev. Şevval Akın (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2024), 43.

⁶ Kroker, *Post-Human*, 43, 288.

⁷ Luc Ferry, *Transhümanist Devrim*, çev. Kağan Kahveci (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025), 153.

bir dünya! Robotların ve yapay zekâların dünyasında tek başına kalan son insan Zara'nın hikâyesi, izleri kaybolmuş insanlığın yeniden keşfine ve diriltilmesine odaklanır. Tarihe bir son biçmek isteyenlerin ortak bir gelecek kurgusuna lütfen dikkat edin: Cennetin dünyada insan eliyle inşası!

Gerçekte, bugün modernitenin uçsuz bucaksız evreninde yaşıyoruz. Teknolojisi, sanatı ve mimarisiyle; bilgi, düşünce ve değerler sistemiyle bizi şartlandıran, tepeden tırnağa kuşatan bir yapı ile yüz yüzeyiz. Bu evreni giderek katılaştıran, boğucu, nefes alınamaz hale getiren şey, ruhunu şeytana satmış kötülerin, insanı her gün biraz daha köşeye kısırmak için bilgi, teknik ve teknolojiyi seferber etmede acımasız bir rekabete girişmiş olmalarıdır. Ailelerimizi, gençlerimizi, değerlerimizi, kültürümüzü, tarihimizi savunmak ve korumak adına tarıfsız bir enerji sarf ediyoruz. Çarpık kavramlar, tutarsız hareketler, sahte fikirler, bayat klişeler, inatçı önyargılar, ideolojik saplantılar, patolojik ruh halleri, arsız tacizler ile mücadeleden yorgun düştük. Zihinlerimiz yara bere içinde, kronikleşmiş hastalıklarımıza yalnızca pansuman tedavisi uyguluyoruz. Geçmişten kesin bir kopuşu talep edenler ile geçmişe sımsıkı yapışanlar arasındaki sert gerilimlerin girdabında dönüp duruyoruz. Laik-dindar, sağcı-solcu, ilerici-gerici, klasik-modern vb. ikili ayrışmaların “sağırklar diyalogu” ortamında birlik ve dayanışmanın, kafa kafaya verip çözümler üretmenin imkân ve ihtimallerini tüketiyoruz. Kimliklerimiz, aidiyetlerimiz, değerlerimiz, inançlarımız ciddi biçimde aşınıyor ve bunun sebep olduğu kirlenme ve yozlaşmadan bizleri kurtaracak reçeteler peşinde nefes nefese koşturuyoruz.

Beden, ruh, aile, yuva, çocuk, cemaat, din, vatan, bayrak gibi aynı zamanda birer “huzur” adacığımız olan unsurlara yönelik yıkıcı taciz ve saldırıları püskürtmek sanıldığı kadar kolay değildir. Bu ciddi bedeller ister. Sosyolog Bauman'ın, ce-

maat için söylediği, “tehlikeli girdaplarla dolu, düşman bir denizin ortasındaki yaşanabilir, sakın ve huzurlu bir ada”⁸ tasavvuru bizim burada saydıklarımız için de aynıyla geçerlidir. Bauman şunu söylerken ümidi tüketmiş gibidir: “Vahşi dalgalarla boğuşma ve düşman bir denizi dize getirme olasılığı gündemden çoktan çıkarılmıştır.”⁹ Bugün bilhassa, beden ve cemaat *akışkan* modernite ikliminde, “kesinlik, güvence ve güvenlik için her gün, neredeyse nefes almadan verilen savaşın günbegün tenhalaşan muharebe meydanında ayakta kalan son iki karakol”¹⁰ olduğu doğrudur, ancak hatırlatmak gerekir ki, aynı zamanda bunlar, istismar edildiklerinde kendilerine sığınanların korkularını dindirmek yerine daha da derinleştirebilirler. Daha çok yakın geçmişte milletçe yaşadığımız acı tecrübeler, ibretlik olaylar bu tespiti doğrular niteliktedir.

Keza ruhlar parçalanıyor, aileler dağılıyor. Kutsal evlilikler yerini birlikte yaşam tercihlerine bırakmaya başladığında memleketin geleceği adına endişe duymamak imkânsızdır. Dini-ahlâki norm ve uygulamalar aşınıp toplumsal yozlaşma hızlandığında korkmamak mümkün değildir. Aynı şekilde, gençlerimizin şehirlerin labirentlerinde, dijital medyanın girdaplarında yitmeye başladığında dehşete kapılmamak elde değildir. Endişe ve korkularımızı pekiştirecek daha pek çok şeyi sıralayabiliriz. Karşımızda bütün enerji ve dikkatini toplumu ayakta tutan ve birbirine kenetleyen tüm unsurlarını ve kurumlarını tahrip etmeye adanmış kararlı bir kapitalist kültür endüstrisi var. Bütün gücünü zayıf, kırılgan, değişken, kandırılmaya müsait insan doğasından alan bu yıkım kültürü için istikrarsızlık, teşbih yerindeyse, tıpkı mantarın karan-

⁸ Zygmunt Bauman, *Akışkan Modernite*, çev. Sinan Okan Çavuş (İstanbul: Tellekt, 2024), 242.

⁹ Bauman, *Akışkan Modernite*, 242.

¹⁰ Bauman, *Akışkan Modernite*, 244.

lık ve nemli ortamları sevip türemesi gibi, son derece elverişli bir ortamdır. Söz konusu kültüre yoldaş bir diğer unsur ise neoliberalizmdir. İnternet teknolojisi ile ciddi vites büyüten bu kültürler, ilişkilerin metalaşmasından, duyarlılıkların azalmasından, derin insani-ahlaki krizlerin artmasından sorumludurlar. Liberalizmin yayılma stratejisinde hayati bir öneme sahip olan bireysel özgürleştirme projesi, yaşamları ve ilişkileri yavanlaştırmıştır. Yavanlaşan her şey düzleşmeye, ruhunu, özelliğini ve biricikliğini kaybetmeye mahkûmdur. Bu projenin nihai hedefi, toplumların en merkezi yapı taşı olan ailenin doğrudan kendisiydi. Aile tahrip edildiğinde onunla bağlantılı pek çok şey de -sadakat, samimiyet, iffet, sevgi, saygı, nikâh, çocuk, genç, mahremiyet vb.- derin yaralar almaktan ve tamir/ıslah edilmediği takdirde tarihin derin sularına gömülmek kaderinden kurtulamazdı.

Bu puslu, kasvetli manzarada, aileye ve gençliğe dair birkaç şey söylemeden önce, meşhur romancımız Peyami Safa'nın 1961 yılında yayımlanan *Doğu-Batı Sentezi* adlı eserinden bir bölümü burada alıntılarım isterim. O, "Allah Korkusu Kalmayınca" alt başlığının hemen altında şunları söyler:

"Her memlekette kızının, kız kardeşinin ırzına geçen canavar kırması insanlar, yakın akraba arası zinâ (*inceste*) vakaları vardır. Her memlekette anasını babasını öldürenlere rastlanır. Her memlekette hırsızlık, dolandırıcılık, bataklık, fuhuş, zinâ, homoseksüel sapıklık ve en vahşi cinayetler günlük vakalar arasındadır. Fakat hiçbir memlekette ahlâk yıkıcı hâdiseler, şu son çeyrek asırda, Türkiye'de kaydedilen nisbeti bulmuş olamaz. Her gün, bir yandan kendi kullaklarımızla duyduğumuz, bir yandan da kendi gözlerimizle şahit olduğumuz vakaların uyandırdığı endişe, milli bir kaygı, hatta telâş hâlini almak üzeredir. Bastığınız her adımın altında bir tuzak olmak ihtimalini düşündüren bir hile, ya-

lan-dolan havasıyla kuşatılmış gibisiniz. Çünkü Türkiye’de, yirmi beş, otuz seneden beri azalan bir müeyyidenin kıtlığı her gün biraz daha fazla hissedilmektedir: Allah korkusu!” Din terbiyesi ve bilgisinin yetersizliği yüzünden birçok vicdanlardan çekilen bu korkunun yokluğu, her çeşit namussuzluğa giden dört yol ağzını en yüce murakabeden mahrum bırakmıştır... Şimdi Allah’a, kitabına, mukaddesata ve manevi değer ve otoritelere sövmek adeta inkılapçılığın ayırıcı vasfı haline gelmiştir... Allah’tan korkmayanların hükümetten, kanundan, nizamdan korkacaklarını sanmak boşunadır. Onların iblis zekâsı en belli ahlâk suçunu bile kitabına uydurmasını bilir.”¹¹

Peyami Safa’nın bu satırlarının üzerinden yaklaşık 65 yıl geçti. Din terbiyesinin ve bilgisinin yetersizliği sebebiyle Allah korkusunun vicdanlardan çekildiğini ve toplumu birçok ahlâksızlık ve kötülüğün sardığını vurgulayan Safa, müteakip sayfada “Allahsızlık modası”nın yayıldığını söyler. Safa, bu manada, İstanbul Hukuk Fakültesinde okuyan bir gencin kendisine gönderdiği ibret dolu bir mektubu “Bir İmdat Çığılığı” adıyla okuyucu ile paylaşır:

“Hâlen Hukuk Fakültesinde talebeyim. Yani Cumhuriyet Maarifinin yetiştirdiği bir genç... Dinim, tarihim, dilim, ahlâkım ve ebeveynimle aramda açılan korkunç uçuruma baktıkça zaman zaman gözlerim kararıyor; şahsi ve milli istikbalimi simsiyah görüyorum. Cumhuriyet Maarifinin benden her türlü nefis emniyetini, milli haysiyeti alıp götürdüğünü ve yerinde şuursuz bir garp uşaklığı duygusunu bıraktığını düşünürseniz, ıstırabımın derecesini tahayyül edebilirsiniz. Muharrir, sanatkâr, âlim, hukukçu, devlet adamı, maarifçi ve siyasilere!

¹¹ Peyami Safa, *Doğu-Batı Sentezi* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1961), 95-96.

Neslim adına ruhumdan kopan şu çığlığa lütfen kulak veriniz: Beni Kurtarınız!”¹²

O dönemde henüz internet yoktur. Dijital egemenlik, yapay zekâ, algoritma, veri kolonizasyonu, sosyal medya (Facebook, Tik Tok, You Tube, X vb.) deep fake, sanal influencer, algoritmik yönlendirme gibi ebeveyn-çocuk ilişkilerini etkileyen, cinsiyet, kimlik ve değer algılarını dönüştüren, mahremiyet olgusunu altüst eden, aile kavramını dönüştüren ve derinden etkileyen hususlar henüz yoktur. Batı merkezli değer ihracının araçları olan unsurlarla ailede, gelenekte, kültürde ve ahlâkta vuku bulan köklü değişim ve dönüşümler Peyami Safa’nın döneminde varsa da bugünkü hızında değildir. “Ahlâki boşluk ve utanmazlık” ve bunun sebep olduğu kötülüklerin çeşidi ve karakteri, bugün olduğu gibi dün de, gerek yakın gerekse uzak geçmişte de pek farklı değildi. Peyami Safa gibi, bu tür bir nahoş tablodan duyarlı ruhların rahatsızlık duymaması imkânsızdır.

Dijital teknolojinin, özellikle sosyal medya ve yapay zekâ ile birlikte manipülasyon, beyin yıkama, şartlandırma ve yönlendirme biçim ve tekniklerinde aldığı mesafenin, gençlerin ait oldukları kültürün inanç ve değerler siteminden kopma süreçlerine ivme kazandırdığı izahtan varestedir. Bu çerçevede, sosyal medya platformları, itibar ve güç elde etmenin en güçlü araçlarıdır. Sosyal medyada beğeni ve itibar elde etmenin en hızlı ve etkili yollarından biri olarak, teşhirciliğin yayılması, mahremiyetin topyekûn ifşası kesinlikle tesadüfi değildir. Kişisel ve mahrem hikâyelerini kamunun ortak malı haline getirenlerin hedefi, kapitalizmin uçucu vaat ve değerlerine en kestirme yoldan sahip olmaktır: şöhret, lüks, para, güç vb. “beğeniyorum/beğeniliyorum öyleyse varım” tar-

¹² Safa, *Doğu-Batı Sentezi*, 108.

zı bir çevrimiçi sanal aldanış, “fiziksel” bedenın “data” bedenin ardındaki sahte yaşama merhaba demesidir. Hız teknolojisinin interneti, narsist “beğeni kültürü” vasıtasıyla, tıpkı “bir veba salgını hızıyla” tüm dünyaya “kendini beğenmekte sınır tanımayan, ukala ama içi boş”¹³ insan tipini pazarlıyor. Bu açıdan, interneti, Zygmunt Bauman’ın dediğı gibi, “şeytanın kılık değıştirmiş hali olarak”, gençleri peşine takıp kendi kültüründen uzaklara sürükleyen “Fareli Köyün Kavalcısı”¹⁴ olarak nitelendirmek yanlış değıldir.

Sosyal medyada kendisine mikrofon uzatılan bir gencin “Dinin ne?” sualine verdiğı saçma sapan cevap fevkalâde ürkütücü ve bir o kadar düşündürücüdür: “Ben Kemalizm dinindenim. Mustafa Kemal’in Tanrı olduğuna inanıyorum. Ben şehadet ederim ki, Mustafa Kemal’den başka Tanrı yoktur ve İsmet İnönü onun kulu ve elçisidir!” Bir başka genç ise, gayet kendinden emin bir tavırla, “Müslüman değılim, ateistim, panseksüelim” diyebilmektedir. Aynı şekilde orta yaşta bir bayana, hangi dinden olduğuna sorulduğunda, “Müslümanım” demekten özenle kaçarak “Atatürk’ün dinindenim” cevabını vermesi de üzerinde durulması gereken problemin ciddiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Bir başka genç kız ise, bir sürü kişiyle yattığını en ufak bir utanma, kızarma belirtisi olmadan söyleyebilmektedir. Henüz sekiz yaşındaki bir kız çocuğı da, giyim kuşama kimsenin karışamayacağını, özgür olduğunu, istediğini yapabileceğini; sevgilisinden istediğı zaman ayrılabilceğini, sevmesine gerek olmadığını, zengin olsun, istediğini alsın, bunun önemli olduğunu adeta büyümüş de küçülmüş edasıyla kırıta kırıta söyler. Kibrin, bencilliğın, cehaletin tavan yaptığı, “feminist” jargonların ha-

¹³ Kemal Sayar, *Ruhun Derin Yaraları* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 252.

¹⁴ Zygmunt Bauman - Leonidas Donskins, *Akışkan Kötülük*, çev. Akın Emre Pilgir (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 174.

vada uçtuğu bu bozuk ruh hallerinin gelecek adına endişe duyanların tüylerini diken diken etmemesi imkânsız. Sosyal medya, evliliği “sönmek, körelmek, özgürlüğünü yitirmek, toplumsal hayattan el etek çekmek” olarak tanıtan mesajlarla ağzına doludur. Diğer taraftan aynı medya, delikanlılığı da serserilik, berduşluk, kopukluk şeklinde sunan kavga, gösteri ve küfürlerle doludur. İnternetin sosyal medyası, “kavalcı” rolünde, hâlihazırda binlerce gencimizi, çocuğumuzu bizden koparmış ve tekinsiz limanlara yanaştırmış durumdadır. Fakat aynı medya, ister kabul ister reddedelim, dinimizi bilme, tanıma derecemizin yetersizliğini, aile, evlilik, sadakat, doğruluk, samimiyet vb. değerler noktasındaki kusurlarımızı yüzümüze çarpmıştır.

Dijital teknolojinin insani, ahlaki, vicdani, dini, milli değerlerimizde belli bir aşınmaya sebep olabileceğini tahmin etmiştik, fakat yıkımın bu derece vahim, vahşice olabileceğini hiç hesaplamamıştık. Şu halde, suçlu arıyorsak, bu suçlu tek başına dijital makineler ve araçlar ya da onların ardındaki güçler değildir. Belki de onlardan daha fazla suçlu bizleriz: ebeveynler, öğretmenler, din adamları, üniversite hocaları, siyasetçiler, medya mensupları, velhasıl tüm meslek grupları. Sözüün kısası, şu veya bu şekilde, az veya çok hepimiz mesulüz. Dijital teknoloji, biz büyükleri de bozdu, bozmadı dersek yalan söylemiş oluruz. Psikiyatri hekimi ve yazar Kemal Sayar, “Şimdi elindeki o telefonu usulca yere koy ve konuşmaya başla dostum”¹⁵ derken, tam da meramımı anlatır. Elinden telefonu düşürmeyen ebeveynlerin çocuklarına bu konuda söyleyebilecek çok şeyinin olmadığı açıktır. Elbette olay sadece bundan da ibaret değildir. Sayar’ın da

¹⁵ Kemal Sayar, *İnternet çağında Aşk ve İstirap: Sanal Aşk* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 22.

tespit ettiği üzere, her şeyden önce “tüm yapıların sıvılaştığı ve tekinsiz bir ortama dönüştüğü modern dünyada” internet bizleri kendimize, ailemize ve çevremize yabancılaştırdı, dolayısıyla “Kim olduğumu bana kim söyleyebilir?”¹⁶ sorusunun cevabını çocuklarımızla birlikte, muhtemelen, biz yükler de arıyoruz. Bunu itirafta zorluk çektiğimizden şüphem yok. Malum kültür endüstrisi, bizleri gelenek ve yenilik arasında bocalatırken, çocuklarımıza yönelik hangi tedbirleri alacağımız hususunda da bizi ciddi biçimde panikletiyor.¹⁷ Gerçek şu ki, “Borderline Kişilik Bozukluğu” tabir edilen; ruh halinin hızla değiştiği, davranışlarda ve ilişkilerde kararsız, karaktersiz ruh halleri sergileyen, günlük hayatında gelgitler yaşayan, işlevsellik sorunlarıyla boğuşan zihinsel bozukluktan mustarip olan, kendisi ve başkaları hakkında sağlıklı düşünme ve hissetme kabiliyetini yitiren gençlerimizin sayısının artmasından dijital teknoloji kadar bizler de mesulüz. Akıl ve ruh sağlığı toptan bozulan bir topluma dönüşme riski taşıyoruz. Ailemizden eğitime, kültürden iş hayatına kadar pek çok alanda hızla hareket eden akışkan güçlerin¹⁸ ayak oyunlarına karşı zayıf kaldık. Çocuklarımız üzerindeki otoritemiz bizden gasp edilmiştir.

Değişmez kural şu ki, insanın ilk dini-ahlâki kuralları, davranış biçimlerini aldığı, öğrendiği yer kendi aile çevresidir, yani anne ve babasıdır. Herkes kurumsal eğitimlerini almaya başlamadan önce ailesinin normatif eğitim ve terbiyesini alır. Modern şehrin kapitalist düzen ve ekonomiye dayalı hızlı ve hareketli yaşam tarzının bizlere ödettiği belki de en ağır bedel, bu manada çocuklarımızdan kopmak ve onlarla gerektiği kadar ilgilenememek olmuştur. Aile içi düzen ve ilişkiler-

¹⁶ Sayar, *İnternet Çağında Aşk ve İstirap*, 102.

¹⁷ Sayar, *İnternet Çağında Aşk ve İstirap*, 102.

¹⁸ Sayar, *İnternet Çağında Aşk ve İstirap*, 102.

de ahengin bozulması, belirgin bir kırılmanın meydana gelmesi ile oluşan zararları telafi etmeye sahip olduğumuz maddi güç kifayet etmemektedir. Çünkü hasar maddi bir bedelle kapatılabilecek bir hasar olmanın çok ötesindedir. Modern şehir yaşamında anne-babanın mesai saatleri ile çocukların kurumsal eğitim saatlerinin –kreş, ilkokul, ortaokul, lise, üniversite- çakıştığı gerçeğini gözden geçiriyoruz. Bu manada onların en çok ihtiyaç duydukları anlarda yanlarında olamadık. Çocukların en az gördüğü yüzlerin anne-babanın yüzleri olduğu hususunda sanırım hemfikiriz.

Bugün çocuklarımıza sunulan Youtube içerikleri, Tik-tok akımları, Netflix dizileri sadece eğlence değil aynı zamanda kimlik üretiyor ve kimlik öğretiyor. Cinsiyet, aile, değer, özgürlük gibi kavramlar yeniden tanımlanıyor ama bu tanımların hiçbirisi bize ait değil. Çocuklarımıza başkalarının verileri kimlik çiziyor; devreye yapay zekâ da girdi ve bizim bildiğimiz şeyleri de yıkmaya başladı. Sen şunu beğenirsin, bunu sevmezsin, böyle hissedersin tarzı birtakım direktiflerle çocuğa kendi algoritmalarını sunuyor ve kendi ürettiği profilleri ona dayatıyor. Ve nihayet aileye ait her veri bir ürüne dönüşüyor, reklam, oyun, içerik, hizmet, mahremiyet satılıyor. Aile artık kutsal değil pazarlanabilir ve burada sormamız gereken en büyük soru aile verisi acaba aileden daha değerli hale mi geldi? Ki dünyanın götürülmek istendiği yer tamda burasıdır.

Dijital teknolojilerin ve bilhassa sosyal medya platformlarının bir “medenileştirme” projesinin araçları gibi işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Bilgiyi ve gücü elinde tutanların “vahşi kültür” olarak niteledikleri, yerel kültüre ve geleneğe bağlı yaşam biçimlerinin kalıntılarını dijital çağda hâlâ muhafaza etmeye çalışan toplumları hedef alan bilinçli bir yönlendirici görevine soyunduğunu söylüyoruz. Zihinleri ve bedenleri yönetmek üzere kurgulanan medenileştirme ya da uygarlaş-

tırma projesinin hem ilkel yaşam biçimlerinin hem de yeniliğe ve gelişmeye direnen geleneksel yapıların köklü dönüştürülmesi hedefi gerçekleştiğinde “medenileştirme” görevi tamamlanmış olacaktır. Bilginin ve iktidarın güçlü ittifakı ile mümkün olabilecek bu projenin en yeni ve etkili aracı olarak internet, zihinleri ve bedenleri etkileme ve yeniden inşa faaliyetinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Orta çağlarda, “vahşi” olanı ortadan kaldırmak için “haçlı seferleri” örgütlenmişti. Daha sonra, on beşinci asırda başlatılan ve yaklaşık beş asır süren “medenileştirme misyonu” (*mission civilisatrice*) da yerli halkların kültürel asimilasyonunu, verimli toprakların ve madenlerin askeri işgallerle gaspını hedeflemişti. Medenileştirme emeli nihayet bulmuş değildir ve devam etmektedir. Dijital çağda bu misyon bir “dijital ideoloji” dayatması şeklinde zihinlerin ve bedenlerin “gönüllü” dönüştürülmesi projesi olarak uygulamaya konmuştur. Kılıç, top ve tüfikle yapılamayanlar, internet, sosyal medya, yapay zekâ vb. araçlar vasıtasıyla usulca yapılmaktadır. Aileyi, köklü kurumları, devletleri ayakta tutan tüm değerlerin ve normların altı bu araçlarla oyulmaktadır. “Aykırı” ve “protest” olan ne varsa modernlik, çağdaşlık olarak sunulmaktadır. Fareli köyün kavalcısı iş başındadır. Peşine takılanların tamamı gönüllülerden oluşmaktadır; sahip olduğu her şeyi gönüllü olarak feda etmeye dünden razıdır.

Buraya kadar insan, aile, toplum, kültür, gelecek adına çok şey söyledik ve elbette daha pek çok şey söylenebilir. Mevcut tablonun, insanlık ve onun sahiplenmeye çalıştığı değerler ve kurumlar adına ümit kırıcı olduğu gerçeği ile yüzleşmek kaçınılmaz olmakla birlikte, dermansız bir ümitsizliğe kapılmak da doğru değildir. Peyami Safa’nın, “teknik ve teknolojik seviyenin yükselmesiyle manevi seviyenin alçalması arasındaki nispetsizlik bir dünya hâdisesidir. Türkiye’ye has bir

durum değildir. Tabiat ve madde ilimlerinin, endüstri ve teknolojinin hayret verici gelişmesi, insanlara, keyif hırsı aşılamış, manevi değerlere olan inancı ve bağlılığı azaltmıştır”¹⁹ şeklindeki tespiti doğrudur. Sorun, evrenseldir, ancak Safa’nın döneminden bu yana daha zorlu ve çetrefil bir hal almıştır. Teknoloji merceğinden aile ve gençlik meselesine bakıldığında her ikisinin de dijital ideoloji ekseninde kuşatıldığını söylemek gerekecektir. “Ben Nesli” kavramı üzerine tespitleri ile tanınan Jean M. Twenge, yalnızca internet neslini değil, hepimizi kuşatan ve şekillendiren on eğilimden bahseder. Yavaş yavaş büyüme eğilimi; internet eğilimi; yüz yüze iletişimden kaçınma eğilimi; güvensizlik duyma eğilimi; dinden uzaklaşma eğilimi; katılımcı olmaktan kaçınma eğilimi; çalışmaktan imtina eğilimi; evlilikten ve çocuk sahibi olmaktan uzaklaşma eğilimi; eşitliği, ifade özgürlüğünü savunma, kapsayıcı olma eğilimi; bağımsız olma, liberal siyasetten yana olma eğilimi.²⁰ Elllerinde tuttukları dörtgen ekranın, internet neslinin hem çocukluk dönemini uzattığını hem de onları gerçek insan etkileşiminden uzaklaştırdığını söyler ama bir hususu da özellikle vurgular: “İ-nesli nereye gidiyorsa, ülke de oraya gidecek.”²¹ Yukarıda dünya gençliğinin nereye doğru götürüldüğünü anlatmaya çalıştık. Amerikan toplumu için i-gençliğinin varacağı yer az çok belli ve hatta bizi hiç ilgilendirmiyor, ancak böyle bir durumun Müslüman toplum için pek de hayırlı olmayacağını söylemek zait olur.

Son söz. Teknolojinin bir araç olmaktan çıkarılıp bir amaçla dönüştürülmesi bir başka tehlikenin habercisidir. İnsanı ve insanlığı bozmak, şımartmak, yoldan çıkarmak. Gerçek şu ki, bozulan insanlığı tamir etmek mümkün değildir. Belki

¹⁹ Safa, *Doğu-Batı Sentezi*, 51.

²⁰ Jean M. Twenge, *İ-Nesli*, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018), 24.

²¹ Twenge, *İ-Nesli*, 39.

söylenmek istenen, nasıl olsa insan neslinin ortadan kalktığı bir gelecek için insanlığı kurtarmak ya da onun adına üzölmek için bu kadar çırpınmak anlamsız değil mi? İnsani sığınaklar kayboluyor, ahlâki kaygılar eriyor, ahlâki yön duygusu buharlaşıyor, hayatın üreticiliği yok oluyor. Tarihte birbiriyle, Yaratıcısıyla, doğayla ilişkilerini bozan insanlık yapay makinelerin dünyasında kendisine dost arıyor. İnsan kalabalıklarını karınca kalabalıklarıyla bir gören vahşi bir zihniyet aile ve toplum değerlerini eziyor, gençliğe saldırıyor. Nükleer yok oluş ile ekolojik felâket arasına sıkıştırılmış bir insanlık, ailesini ve gençlerini kurtarmanın yollarını arıyor. Bilim, teknik ve teknolojiyi egoizmin, kapitalist kazancın hizmetine amade kılan materyalist zihniyet, yeryüzünde küçük bir azınlığın bekâsı için çalışıyor.

Tehlikenin ne kadar büyük olduğunun farkında mıyız?

Kaynakça

- Akan, Murat. *Küresel Hipnoz*. İstanbul: Destek Yayınları, 2023.
- Bauman, Zygmunt – Donskins, Leonidas. *Akışkan Kötölük*. çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.
- Bauman, Zygmunt. *Akışkan Modernite*. çev. Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Tellect, 2024.
- Ferry, Luc. *Transhümanist Devrim*. çev. Kağan Kahveci. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2025.
- Kroker, Arthur. *Post-Human: İnsanı Bekleyen Tehlikeler ve Çıkış Yolları*. çev. Şevval Akın. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2024.
- Safa, Peyami. *Doğu-Batı Sentezi*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1961.
- Sayar, Kemal. *İnternet çağında Aşk ve İstirap: Sanal Aşk*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Sayar, Kemal. *Ruhun Derin Yaraları*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2021.
- Shayegan, Daryush. *Yaralı Bilinç: Geleneksel Topumlarda Kültürel Şizofreni*. çev. Haldun Bayrı. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

Twenge, Jean M. *İ-Nesli*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2018.

Žižek, Slavoj. *Uyanmak İçin Çok Geç: Gelecek Yoksa Bizi ne Bekliyor?* çev. Barış Gönülşen. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2023.

Dijital Tahakküm Altındaki Annelik

Zeynep KAYA*

Bu yazı, sosyal medyanın ya da sosyal ağların çocuk yetiştirme biçimimize etkisi üzerinden bir perspektif sunacaktır. Medya denilince medyanın olumsuz etkileri konusunda pek çok kimsenin olumsuz görüşleri mevcuttur. Özellikle bu alanda hedefte Netflix olduğunu da hepimiz biliyoruz. Fakat ben Netflix'deki son dönemdeki meşhur olan ve çokça izlenen, üzerine çokça yorum yapılan bir diziden örnek vererek başlamak istiyorum. Dizinin adı 'Adolescence'. Gençlik, ergenlik olarak adlandırılabilir dört bölümlük, kısa bir dizi idi ve bu dizi beklenmedik bir şekilde en çok izlenen diziler arasına girdi. Dizinin tümü başka platformlardan izlenebilir. Bu diziden iki kare aktarmak istiyorum. Çok nazik, çok sevimli bir genç bir polis baskınıyla tutuklanıyor ve babası, ailesi çok ciddi bir şaşkınlık içerisinde. Bu çocuk dışarıdan bakıldığında da son derece sessiz, içine kapanık bir çocuktur ve suçu şudur; kendi sınıf arkadaşını, kız arkadaşını öldürmek. Dizide olayı araştıran bir de polis memuru var. Polis memuru çocuğun okuluna gittiğinde

* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Öğ. Üyesi, Doç. Dr.

şunu fark ediyor. Çocukların sosyal medya üzerinden iletişim kurduklarını, sosyal medyaya ait bir dil oluşturduklarını fark ediyor. Yine bu dilin bilinmemesi halinde ortada var olan cina-yetin çözülmesine imkân olmadığını gözlemliyor. Zira olayın nasıl geliştiğine dair ipuçları instagram yazışmalarında, orada yapılan yorumlara ve kullanılan emoji'lere bağlı. Bu gerçeklik polis memurunun okulda okuyan oğlu tarafından da ifade ediliyor. Ancak polis memurunun oğlu, babasının nezaket içerisinde sınıfı sorgularken Instagram yazışmalarında kullanılan sembollerin hiçbirini bilmediğini ofark ederek, babasını kenara çekiyor ve diyor ki, 'Baba, deli tavuk gibi sınıfın içerisinde dolaşman beni utandırıyor. Buradaki bütün sembolleri sana açıklayabilirim. Orada kalp var, mor kalp var, hap şeklinde bir şey var, bunların her birinin bir anlamı var ve bu yazışmanın dökümü bu deyince' polis memuru başından kaynar sular dökülmüş gibi neyi kaybettiğini ya da aslında çocuğu ile iletişim kurmada, yetiştirmede nerede hata yaptığını fark ediyor. Okuldan ayrılmadan önce 'evlat, seninle bir yere gidebilir miyiz, bugün vaktin var mı seninle bir çay içmek istiyorum.' diyor. Oğlu da 'Baba sen çok meşgulsün senin vaktin var mı bana ayıracak.' diyerek baba yoksunluğu vurguluyor. Babası çocuğuna sarılarak onunla bir şeyler yemeye gidiyor. Bu dizi, bu kareler çocuklarımızı yetiştirirken neyi gözden kaçırdığımıza dair çarpıcı sahneleri temsil ediyor.

Dizinin son bölümünde sessiz, içine kapanık çocuk tüm sorgulama boyunca elde kamera kayıtları olmasına rağmen suçunu inkâr etse de babası tarafından bir rehabilitasyon merkezine götürülüyor. Babası, son karede çocuğun yatak odasına giriyor; çocuğun eşyalarına özlemle baktığında anıları ve o esnada oda-ya gelen anne ile aralarında şöyle bir konuşma geçiyor. Çocuğun bebekliğinden başlayarak onu nasıl yetiştirdiklerini, ne kadar ihtimam gösterdiklerini anlatmaya çalışıyorlar birbirlerine. 'Küçükken şöyleydi, aslında resim yapmayı da çok severdi, biz

onu çok güzel büyüttük ama sonuç neden böyle oldu?’yu düşünürken babası son karede şu cümlede şunu söylüyor, onun küçük ayıcığına sarılarak, ‘Özür dilerim yavrum, bundan daha iyisini yapabilirdim’ diyor. Ancak burada anne ve baba birbirleri ile konuşurken anlıyoruz ki çocuklarının yeteneklerini yeterince iyi tanımamışlar ve ebeveyn çocuk iletişiminde ergenlikle beraber bir kopma meydana gelmiş, bu aşamadan sonra da çocukları saatler boyunca bilgisayar başında gecenin geç saatlerine kadar vakit geçirmeye başlamış.

Bu diziyle dikkat çekmeye çalıştığım şey evet, bizim çocuklarımızı kim yetiştiriyor? Eminim ki, hepimizin zihninden geçen şey sosyal medya ağlarının çocuk yetiştirmedeki etkisidir. Ama ben soruyu farklı bir şekilde sormak istiyorum. Yasin Aktaş hocam, Mormonlardan geleneği oturmuş bir çocuk yetiştirme tarzları olduğundan bizi haberdar etti. Ben de şunu sormak istiyorum. Acaba biz de Türk toplumu olarak geçerli bir çocuk yetiştirme tarzına sahip miyiz? Geçmişte var ancak modern eğitim anlayışları ve belki de modern/popüler psikoloji verileri ile yanlış olduğuna hükmedilerek terk edilen bir tarz yerine ne koyabildik? Çağımızın anne babaları çocuk yetiştirmeyi hangi kaynaklardan beslenerek gerçekleştiriyor. Soruyu şöyle de sorabiliriz: çocuklarımızı dijital ortamlar yetiştiriyorsa bu çocukları yetiştiren anneleri ve babaları kim yetiştiriyor?

Bu hususlarla gelmek istediğim nokta şu, bugün dijital platformlarında etkisiyle biz yeni bir annelik türü, yeni ebeveynlik türlerini konuşuyoruz. Bunlardan bir tanesi sosyal medya anneliği, Instagram anneliği, süper ebeveynlik vs.. Cep telefonunu elinde bulunduran bütün annelerimiz ilk etapta çocuklarını yetiştirirken kendi annelerine, kendi kız kardeşlerine, kendi yakınlarına müracaat etmekten çok direkt internete müracaat ediyorlar. Şöyle düşünün gecenin bir yarısı çocuğunun ateşi çıkan bir anne, çaresizlik içerisinde yeni anne olmanın deneyimsizliği ile annesini arayıp da sormak ya da onu çağırmak yeri-

ne direk internet ortamında annelerin yazdığı forumlara girerek ne yapması gerektiğine dair bilgi ediniyor. Çocuk yetiştirme tarzının şahsi kanaatime göre 90'lı yıllara kadar bir geleneğin varken fakat 1990 ve 2000'den sonra bunun dijitalleşme dolayısıyla yeni bir tarza evrildiği söylenebilir.

Sıtkı Asla hocayı bilirsiniz. O bir konuşmasında; “çok ileri düzey arkadaşlarla bir aradayız. Birimiz rektör, birimiz genel müdür, birimiz başka çok önemli pozisyonlarda olan babalar. Konuşuyoruz, diyoruz ki, bizim babalarımız ve annelerimiz nasıl bir eğitime sahipti bazılarının hiç eğitimi yoktu, bazıları sadece ilkokul mezunuydu. Peki, biz nasıl babalarız? Statüleri ve eğitimleri çok üst düzey olan babalarız. Yetiştirdiğimiz çocuklara bakalım, bizim babalarımız bizi yetiştirmiş, bizim yetiştirdiğimiz çocuklar biz eve girdiğimizde bizi karşılamıyorlar, ayağa bile kalkmıyorlar.” der. Tam bu noktada bir çocuk yetiştirme sorununuz olduğu aşikardır.

Çocuk yetiştirme konusunda en etkin annelerin bile dijital bir tahakküm altında olduğunu gözlemliyorum. Bu dijital tahakküm anneliği çok zor, çok mükemmeliyetçi, her şeyi kontrol eder tarzda yapmamız gereken bir form olarak sunuyor. Şunu biliyorum baba yoksunluğu –ki geçmiş dönemde çocuklarımızın yaşadığı baba yoksunluğunun farklı nedenleri sahip olabilir ama- gelecekte eğer çocuklar böylesi bir baba yoksunluğu yaşayacaksa bu hususta yeni nesil annelerin katkısı olacağını düşünüyorum. Çünkü anneler çocukların ne yiyeceğini ne zaman uyuyacağını, neyle oynayacağını, hangi kıyafetini giyeceğini bunları saat saat belirliyor ve çevresindeki hiç kimseden yardım almadan, tek başına mükemmel bir çocuk yetiştirme gayreti içerisine giriyor. Bu geleneğin, yani tecrübe aktarımının kesilmesinin gelecek nesiller için çok büyük bir tehlike olduğu kanaatindeyim.

Bu çerçevede şunu tekrar vurgulamak istiyorum. Çocuk yetiştirme aslında bir bilgi meselesi değildir. Elbette modernitenin

ve postmodernitenin getirdiği hakikatin parçalanması, çocuk yetiştirmede de neyi model alacağımız konusunda bize sağlıklı bir zemin sunmuyor. Bu yüzden annelerin yaşadığı kafa karışıklığını da bir anlamda hoş görmek gerekiyor. Fakat çocuk yetiştirme konusunda bu kuşaklar arasındaki diyalogu çocuğun menfaatine ve değerlerin devamına hizmet edecek tarzda yeniden oluşturmamız. Ben kendi alanım gereği ulaşabildiğim bütün gençlere, çocuk sahibi olma ihtimali olan bütün herkese bunu ifade etmeye çalışıyorum. Gelenekle bu bağı tekrardan kurmak zorundayız.

Ancak bu meselenin şöyle bir dezavantajı da var. Anneler çok egemen olduğunda babalara da yer kalmıyor. Çünkü çocukların eğitiminden tutun da başka her şeye kadar anneler birtakım sınırlar koyduğunda babalar da ister istemez kendini geri çekiyor. Bulunduğum bölgede parkta babaanneler, anneanneler görüyorum çalışan annelerin çocukları ile ilgileniyorlar. Yüzlerinde çok büyük kaygı emareleri var. Anneanne, babaannelerin yaşaması gereken torun sevgisinin 'Ben neyi yanlış yaparsam akşam eve gittiğimde gelinimden ya da kızımdan azar işitirim' tarzında bir kaygıya dönüştüğünü gözlemliyorum. Zaten anneanne ve babaanneler de bunu söylüyorlar. Yani kızım bana danışmıyor, kızım bana bir şey sormuyor çünkü kendilerinin bilgilerinin eski ve gereksiz olduğuna inanıyor. Bu köprüyü tekrar kurma vazifesinde gerek bizlerin gerekse yeni annelerin rolü olabilmeli. Açıkçası anneler çok bilgili ve eğitilmiş olabilirler ama bir önceki kuşak annelerimizin de tecrübeleri var. Dolayısıyla geri çekilmek yerine, bu tecrübeleri annelerinin psikolojisini de dikkate alarak onlara aktarma konusunda biraz daha cesaretli olabilirler. Burada evladı olan, evlenecek çağda kızı olan ailelerimiz vardır yani tüm ipleri bu tarz bir anneliğin eline bırakmamak gerektiğini de ifade edebilirim.

İlahiyat Fakültesi'nde görev yapan bir akademisyen olarak aile kurma meselesi öğrencilerimizle aramızda daima konu-

tuğumuz bir husustur. Şunu görüyorum, kız öğrencilerimizin çoğunluğu aslında ilerde anne olmak hayali kuruyorlar ve bu beni çok mutlu ediyor. Hatta bir öğrencim şöyle söyledi; ‘Hocam, kadının üzerinde feminizm o kadar büyük baskı kuruyor ki, yani bir an önce buradaki eğitimimi tamamlayıp, anne olmak ve dört tane çocuk büyütmek istiyorum’. Bu yaklaşım hakikaten beni çok mutlu etti. Bir başka öğrencimiz de şöyle söyledi, ‘Hocam, benim önceliğim çalışmak değil, ben evlenmek ve çocuk yetiştirmek istiyorum’: Dolayısıyla alt nesilde şu an bizim yaşadığımız sorunları gören ve bunun değişmesi gerektiği bilincini edinmiş evlatlarımız var. Onların sayılarının artmasını Cenab-ı Hak’tan niyaz ediyorum.

Sonuç olarak annelik gerçekten çok kutsal. Ama bizim sadece annelik değil anne ve baba olma sorumluluğunun neye tekabül ettiğini tekrar düşünmemiz gerekiyor. Yani bir anne neyi yapmalı, bir baba neyi yapmalı, çocuğun ailedeki konumu nedir? Bu soruları hiyerarşik düzenle babadan başlayarak sormalıyız. Yapılan çalışmalar çocukların annelerini çok sevdiklerini belki annelerini taklit ettiklerini ama kalıcı davranışlarını da yine babalarından tevarüs ettirdiklerini ifade ediyor. Dolayısıyla bu konumlandırmaları doğru yapmak durumundayız. Annenin rolleri, babanın rolleri ve her ikisinin beraberinde çocuğun yeri ve değerinin ne olacağı konusunda tekrar kafa yormamız gerekmektedir.

DİZİN

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu 132
6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 9, 127
6284 sayılı Kanun 18, 110, 128, 130

A

ABD 25, 66
Acar Baltaş 71
Adem(Hz.) 75
Adolescence 179
Ahlâk-ı Alâî 27
Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 118, 119
aile dayanıklılığı 50
Aile Enstitüsü 89
aile hukuku 13, 113, 120, 121, 122
aile mahremiyeti 12
Aile Yılı 11, 12, 18, 89, 108, 114
akran zorbalığı 66
Albert Camus 165
Alexander Bruce 96
Alfred Kinsey 96

Alice: Aynadan İçeri 48
Allah otoritesi 25
Almanya 24, 111
Amerika 31, 36, 40, 65, 66, 93
A Message to a Fatherless Generation / Babasız Nesle Bir Mesaj 66
Ammonite 48
amorf 49
Anayasa 13, 18, 106, 107, 127
Anthony Giddens 25, 47, 65
Arthur Kroker 164, 165
Ashab-ı Kehf 81
Ataerkillik 28
A Theory of Justice/ Bir Adalet Teorisi 67
Avrupa 27, 31, 40, 64, 80, 88, 91, 93, 97, 109
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 109
Avrupalılar 24

B

babalığın ölümü 65

- babalık kültürü 75
 baba oyunu 70
 Bangladeş Yüksek Mahkemesi 117
 beden sosyolojisi 36
 Ben Nesli 176
 beyt 26, 30
 Beytullah 23, 43
 Bilal Yorulmaz 80
 Bill Clinton 51
 bireycilik 19, 68
 biyolojik anne 151
 biyolojik baba 151
 biyolojik elitizm 139
 biyolojik evrim 139
 Biz 12, 24, 28, 29, 35, 36, 38, 44, 68,
 74, 81, 82, 88, 89, 95, 100, 108, 159,
 160, 165
 Borderline Kişilik Bozukluğu 173
 boşanma hakkı 28
 Britanya 24
- C**
- cahiliye 28, 34, 35
 Cesur Yeni Dünya 48
 Cezayir 118
 Cihat 37
 Cinselliğin Tarihi 27
 cinsiyet eşitliği 25
 cinsiyetsizleşme 140
 Cinsiyetsizleşme 145
 cinsiyetsizleştirme 16, 110, 140, 142
 cyborg 143
- Ç**
- Çanlar Kimin İçin çalışıyor? 161
 Çizelge 160
 Çözülme 97
- D**
- Damızlık Kızın Öyküsü 48
 Daryush Shayegan 163
 David Blankenhorn 65
 dijitalleşme 138, 140, 142, 145, 182
 Dijitalleşme 9, 137, 139
 Diyanet-Sen 3, 11, 12, 13, 15, 19, 47,
 89, 96
 Doğu-Batı Sentezi 168, 169, 170,
 176, 177
- E**
- ekonomik dayanıklılık 54
 Elon Musk 41, 100
 Enes 72, 73
 Engels 28
 erkeğin evden uzaklaştırılması 114
 Erzincan 40
 evrimci 24
 evrimcilik 25
 evrimsel 24, 139
- F**
- Facebook 170
 Fareli Köyün Kavalcısı 171
 Fas 113, 119, 121
 Fatherless America/Babasız Ame-
 rika 65
 Federal Şariat Mahkemesi 117
 feminist 27, 34, 48, 94, 106, 108, 109,
 122, 171
 Feminist 110
 Feministler 107
 feminizm 24, 184
 Fenomenolojik 26
 Fıtrata dönmek 111
 Filistin 19

- Francis Fukuyama 97, 165
Fransa 76
- G
Gazze 19, 32, 41, 97
Gazzeli 35, 37
gender 141
George Orwell 160
Georg Simmel 74
Gereat Reset 97
Great Reset 164
Gürcistan 155
- H
haram 116
Harput 28
Hekaton'la Son Tango 99, 101
Hindistan 92, 116, 117
Hindistan Yüksek Mahkemesi 116, 117
Homo Deus 98
Hudeybiye müsalahası 76
Hukuk-ı Aile Kararnamesi 108
Hukûk-ı Aile Kararnamesi 122
Human 143, 165, 177
Huxley 48, 160
- İ
İblis 63, 64
İbn-i Haldun 33, 37
ideolojiler 25, 31, 144, 150
İkinci Cins 25
İlk Öğretmenim Ailem Uygulaması 90
İlm-i Tedbirü'l-Menzil 28
İmam Hatip Liseleri 141
İndividualistler 97
- İ-nesli 176
İngiliz 24, 92
İngiltere 150
insanın biyolojisini kendisinin belirleme hakkı 141
İpatyeviç Persikov 159
İran 41, 155
İslam 9, 25, 34, 41, 42, 55, 75, 77, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 142, 143, 152, 153, 155, 157
İsrail 32
İstanbul 13, 18, 46, 47, 55, 57, 59, 101, 120, 161, 163, 164, 165, 167, 169, 171, 172, 176, 177, 178
İsveç 70
İsviçre 33, 55, 111
- J
Jean M. Twenge 176
John Bowlby 67
John Rawls 67, 69
Judith Butler 94, 141
- K
Kabe 23, 43
Kadına karşı şiddet 114
Kâinatın evi Beytullah 23
kairos 58
kalabalık yalnızlık 83
Karl Marks 165
Katolik nikâhı 55
Kemal Karpat 64
Kemal Sayar 171, 172
Kırmızı gül metaforu 67
Kızıl Elma 100
Klaus Schwab 97, 164

Komünist Manifesto 28
 krinos 57
 Kuzey Kıbrıs 155
 küresel ahlaki sessizliğin sesi 165

L

Lee Bacon 165
 LGBT 33, 94, 97, 144, 145
 LGBTQ 138, 140, 141, 144, 146
 Louann Brizendine 67, 69
 Louise Brown 150
 Lut (Hz.) 33
 Lutilik 146

M

mahremiyet 91, 96, 155, 168, 170, 174
 Mahremiyetin Dönüşümü 47, 59
 Malezya 113, 119
 Margaret Atwood 48
 Marx 28
 medenileştirme misyonu 175
 Medeniyetler Çatışması 97
 Medine 76
 Mehir 64, 101
 Mekke 28, 76
 Memur-Sen 13, 14, 18, 88, 89, 96, 106
 Mısır 82, 113, 119
 Mihail Bulgakov 159
 Miraç Yaman 81, 141
 Modernleşme 49
 Mormon 31, 32
 Mormonlar 31, 32, 35
 Mortal kafe 40
 muhafazakâr 25
 Musa (a.s.) 82
 Mustafa Kemal 171
 Mustafa Merter 99, 101

Mücahit Öztürk 70
 mülkiyet hakkı 28
 Müslüman Aile Yasası Kararnamesi 117
 Müslüman Kadınların Nafaka Hakkı Yasası 117
 müt'a 118, 119

N

nafaka 105, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 124, 125, 132
 nesep 154, 155, 156
 Netflix 17, 25, 145, 174, 179
 Nevzat Tarhan 65, 76
 Nicole Griffith 48
 Nikâh 115, 152
 Nirvana 100
 Nuh (Hz.) 26
 nüfus artış hızı 24, 79

O

Ortaçağ Avrupası 27
 Osmanlı 28, 108, 109, 113

Ö

Ölümcül Yumurtalar 159
 ölüm kafeleri 40
 Önce Ev Vardı 42

P

Pakistan 113, 117, 118, 125
 Pandemi 54, 97
 Paul Valery 162
 Peyami Safa 168, 169, 170, 175
 Philip Zimbardo 65, 74
 Post-cinsiyetçiler 141
 post-cinsiyetçilik 141

Postgenderist 144

post-human 164

posthuman 138, 140

pragmatistler 97

Proton aile 30

R

Ray Kurzweil 97

S

saf kavrayış 58

sağırklar diyalogu 166

sağlıklı cinsiyet eğitimi 81

Salih (a.s.) 68

Samuel Huntington 97

Shafeeq Ameen 66

Simon de Beauvoir 25

Sinema ve Din 80

sivil toplum 13

siyer 23

Siyonist felaket 41

Slavoj Žižek 161

Son İnsan 165

sosyal anne 151

sosyal baba 151

sosyal ebeveyn 151

Stalin 159

Stephen Hawking 165

STK 25, 28

sulh 109, 110, 120, 121, 122

Suriye 119

Ş

şeyâtinü'l-ins ve'l-cin 64

şeytan 28, 74

şiddet 19, 66, 75, 114, 129, 130, 131,
132, 133, 150

Şiddet 127, 130, 131, 132, 133

T

Tabii 145

Tarihin Sonu 97, 165

tarihselci 24

tarihselcilik 25

taşıyıcı anne 151, 152, 155

taşıyıcı annelik 151, 154, 155, 156,
157

tedbîru'l-menzi 55

tedbîru'l-mudun 55

tedbîru'n-nefs 55

Tek Devlet 160

tek ebeveynli aile 152

tekillik projesi 138

teknolojik kıyamet 165

ters oryantalizm 31

test-tube baby/tüp bebek 151

Tık Tok 170

toplum ruhu 53

Toplum ruhu 53

toplumsal güvenlik ve dayanışma
51, 52, 56

toplumsal ruh 49

transhümanist teknolojiler 137, 143,
144

transhümanizm 137, 138, 140, 141,
143

Transhümanizm 9, 97, 98, 137, 142,
143, 144, 145

trans-posthümanist 144

Tunus 113, 119

Türk ailesi 25, 29

Türkiye 24, 25, 29, 53, 54, 57, 59, 71,
79, 87, 88, 89, 93, 94, 100, 106, 108,
109, 110, 116, 120, 121, 125, 145,

- 150, 155, 161, 165, 168, 169, 175, yarının dünyası 161
177, 178 Yemen 118
Türkler 24 Yeşil Duvar 160
Türk Medeni Kanunu 127 Yevgeni Zamyatin 159
Türk toplumu 31, 105, 181 yıkım dalgaları 163
You Tube 170
U YZ 137, 138, 139, 140, 142, 143, 144,
Uganda 32 145
Uyanmak İçin Çok Geç! 161
Z
V Zygmunt Bauman 47, 59, 163, 167,
Van Gogh 39 171
Y
yapay zekâ 88, 137, 160, 165, 170,
174, 175

